

SUOMI-KUVA KELLUU

-Suomen maakuva osana ”kansallista selviytymisstrategiaa” ja länsisuuntausta 1990–1994

Poliittinen historia

Pro gradu – tutkielma

Laatija: Joonas Juntila

Ohjaaja: Yliopistolehtori
Mika Suonpää

13.5.2023 Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta / Filosofian, valtio-opin ja poliittisen historian laitos

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Poliittinen historia

Tekijä: Joonas Junttila

Otsikko: Suomi-kuva kelluu – Suomen maakuva osana ”kansallista selviytymisstrategiaa” ja länsisuuntausta 1990–1994

Ohjaaja: yliopistolehtori Mika Suonpää

Sivumäärä: 77 sivua

Päivämäärä: 13.5.2023

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Suomen maakuvaa vuosina 1990–1994. Näkökulmana aiheessa on Suomen valtiontalouden jyrkkä heikentyminen kylmän sodan päättyessä ja maan samanaikainen pyrkimys integroitua länteen. Tutkimuksen lähtöpistettä edustaa Kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunta Kantinen loppuraportin julkaisu 1990. Tämä tutkimus pyrkii avaamaan Kantinen myöhäisemmät vaiheet ja sen julkisen vastaanoton osana valtioneuvoston kulttuurihanketta. Kulttuurihanke perustettiin valtioneuvoston toimesta 1992 ja sen tavoite oli aloittaa yhteiskunnallinen arvokeskustelu Suomen tulevaisuuden suuntaviivoista. Samalla valtioneuvosto halusi kulttuurihankkeen avulla korottaa kulttuurin arvoa kansallisessa päätöksenteossa. Loppuraportti haluttiin myös tuoda käsitellyksi osana kulttuurihanketta.

Tutkielma kysyy, miksi Suomen maakuva haluttiin päivittää kylmän sodan päättyessä? Samoin tutkielma avaa viestinnässä käytettyä keinovalikoimaa. Kysymykseen vastataan Kantinetta koskevalla arkistoaineistolla, eli valtioneuvoston kulttuurihanketta koskevalla aineistolla. Tutkimuksessa myös tuodaan esiin ulkoministeriön vastuualue – Suomen menestyminen kansainvälistyvässä maailmassa – osana kulttuurihanketta. Nämä aineistot löytyvät Kansallisarkistosta. Toinen primääriaineisto sisältää Suomen ulkomaanedustustojen vastaukset niille suunnattuun kyselyyn 1993. Siinä ulkomaantiedotus toivoi lähetystöiltä palautetta käytettäviin keinoihin ja Suomelle lanseeratuille tunnuslauseisiin. Tämä aineisto löytyy ulkoministeriön arkistosta.

Maakuvaa hyödyntämällä valtiot pyrkivät herättämään huomiota ja saavuttamaan kilpailuetua kansainvälisillä areenoilla. Samalla maakuva toimii myös kansallisen itsemäärittelyn välineenä. Suomen tapauksessa 1990-luvun taitteen geopolitiikka ja taloudellinen muutos oli valtava ja maakuva joutui siksi uudelleen määrittelyn kohteeksi. Tutkimuksen eri luvut muodostavat erilaisia tasoja, jossa tilannetta pohdittiin. Kaksi ensimmäistä käsittelevät keskustelua maan rajojen sisäpuolella ja kolmas luku tuo kansainvälisen palautteen Suomen senhetkisestä imagosta. Näillä erilaisilla lähestymistavoilla tutkimus pyrkii löytämään aiheesta erilaisia havaintoja ja analysoimaan niitä.

Tutkimuksen päähavainto on maakuvan irrallisuus uudessa tilanteessa. Tarve imagon päivitykselle oli halu tulla hyväksytyksi osaksi länsimaita ja jättää kylmän sodan aikainen mielikuva historiaan. Samalla kansallinen itsetunto, joka oli kokenut kolauksen laman aikana, alkoi parantua Suomen liittyttyä osaksi Euroopan unionia 1995.

Avainsanat: maakuva, Suomi-kuva, viestintä, tiedottaminen, ulkoministeriö, opetusministeriö, valtioneuvoston kulttuurihanke, pehmeä valta, julkisuusdiplomatia, maabrändäys

Sisällysluettelo

SUOMI-KUVA KELLUU.....	0
1. Johdanto.....	3
1.1 Tutkimuksen tausta.....	3
1.2 Tavoitteet ja aineisto.....	6
1.3 Käsitteet ja metodi.....	9
1.4 Aikaisempi tutkimus.....	12
2. Kantine määrittämään suomalaisuutta.....	14
2.1 Loppuraportti mukaan kulttuurihankkeeseen.....	14
2.2 Raportin käsittely herättää arvostelua.....	21
2.3 Suomen henkinen tila.....	26
3. Ulkoministeriö kartoittaa Suomen menestystekijöitä.....	35
3.1 Maanantaiseura herättämään kansalaiskeskustelua.....	35
3.2 Suomen vahvuudet ja heikkoudet.....	39
3.3 Menestyminen kansainvälistyvässä maailmassa.....	44
4. Ulkomaantiedotuksen keinot ja kohteet.....	51
4.1 Tiedotukselle myönnetään 8 miljoonan määräraha.....	51
4.2 Määrärahalla visuaalisuutta ja kohdennettuja kampanjoita.....	55
4.3 Suomen maakuva edustustojen palautteessa.....	59
5. Johtopäätökset.....	68
Lähdeluettelo.....	74
Liitteet	

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

”Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö Suomi selviä taloudellisesta lamasta. Sen sijaan Suomen ongelma on se, ettei se tiedä, mihin se pyrkii, mitä se haluaa olla?”¹

Muiden käsitykset ovat valtioille monista syistä tärkeitä. Ulkopolitiikka sekä talouden kumppanuudet selittyvät monilta osin maantieteellisen sijainnin mutta usein myös kulttuurisuhteiden kautta. Valtiot pyrkivät kehittämään kulttuuriaan peilaamalla sitä muihin ja esittelemään itseään yhä suuremmille yleisöille. Tässä tunnetuksi tekemisessä on kysymys kansallisesta identiteetistä ja sen määrittelystä. Esitellessään itseään muille valtiot tulevat samalla määritelleeksi keitä he itse asiassa ovat ja millä keinoin voidaan luoda paras mahdollinen maakuva.²

Kansallisen identiteetin syntyyn on vaikuttanut historiallisesti kirjapainotaidon sekä lukutaidon kehittyminen. Tällöin kansankielisille teoksille syntyi lukijakunta ja alueelliset sekä paikalliset kielet syrjäyttivät sivistyneistön käyttämän latinan. Idea kansallisvaltiosta yhdistyikin kansakunnan käyttämän yhteisen kielen kanssa ja eurooppalaiset hallintokielet muuttuivatkin 1800-luvulle tultaessa paikallisen porvariston puhumiksi kieliksi.³ Suomen tapauksessa siirto Venäjän alaisuuteen 1809 herätti nationalistisen ”Suomi-idean”, jolloin uusi poliittinen kokonaisuus näki päivänvalon.⁴

Ulkomaisille yleisöille luotujen mielikuvien rakentaminen ei ole uusi eikä marginaalinen ilmiö. Suomen maakuvan rakentamisessa käsitystä suomalaisuudesta ovat osaltaan olleet luomassa esimerkiksi diplomaatit, vaihto-opiskelijat, yritysten edustajat ja kulttuurivaikuttajat. Samalla muiden käsitykset ovat kiinnostaneet Suomessa autonomian ajoista asti, jolloin kansallisidentiteetti alkoi muotoutua. Lähes yhtä kauan suomalaiset ovat myös pyrkineet vaikuttamaan maineeseensa ulkomailla. Tutkijoiden näkökulmasta

---

¹ ”Saksasta käsin annettu arvio Suomen kehityksestä.” Kohti Kulttuuri-Suomea hankkeen jatkaminen 4.11.1991. VNK 1992-1995, Kansio 1, KA.

² Clerc et al 2015, 14.

³ Anderson 2007, 77–88.

⁴ Jussila 2006, 29.

mielenkiinto kohdistuukin siihen, miten Suomen maakuva on esitetty ja ketkä ovat olleet sitä määrittämässä. Samalla tutkimukset ovat pyrkineet selittämään toimijoiden suhdetta toisiinsa ja selittää, millä keinovalikoimalla maata on tehty tunnetuksi ja miksi maakuva on kohdistunut juuri tietyille aloille.⁵

Suomen maakuva tarkastellessa toinen maailmansota on toiminut tutkimuksellisenä vedenjakajana. Suomi on ollut maakuvan tutkimuksen näkökulmasta ristiriitainen valtio, sillä Suomi taisteli toisessa maailmansodassa Saksan liittolaisena mutta siirtyi 1948 solmitun YYA-sopimuksen myötä lähelle Neuvostoliittoa. Virallinen Suomi pyrkikin läpi kylmän sodan vaikuttamaan länsivaltioiden mielipiteeseen selittäessään maan erikoissuhdetta Neuvostoliittoon länsimaisena demokratiana ja pohjoismaana. Suomen tunnetuksi tekeminen nähdäänkin vuodesta 1944 eteenpäin yli pahimpien suomettumisvuosien Suomen ja Neuvostoliiton rinnakkaiselon selittämistä parhain päin. Tätä maakuvan rakennusta tehtiin lähes yksinomaan länteen, sillä kansandemokratioissa lehtien ja elokuvien levitys oli kiellettyä eikä lehtimiesten kanssa voinut keskustella vapaasti.⁶

Suomettumisella tarkoitetaan Suomen alisteista suhdetta Neuvostoliittoon ja se kuvasi Suomen ulkopoliittikan, ja samalla maakuvan, suurinta huolta kylmän sodan loppuun saakka.⁷ Suomettumisen ajaksi voi kutsua Urho Kekkosen (kesk.) presidenttikautta 1956–1982 ja erityisesti 1970-luvun alkua, jota Timo Vihavainen on kutsunut ”uudenlaiseksi kansalliseksi tietoisuudeksi.”⁸ Tällä tarkoitettiin sitä, että Suomi näyttäytyi monille läntisen Euroopan valtioille varoittavana esimerkkinä maasta, jonka itsemääräämisoikeus oli rajoittunut johtuen Neuvostoliiton naapuruudesta. Mutta sillä tarkoitettiin myös kotimaassa harjoitettua politiikkaa ja itsesensuuria, jota tehtiin Neuvostoliiton mahdollisen reaktion pelossa. Näinä vuosina Suomessa tehtiin laajalti sisäpolitiikkaa ulkopoliittikan ehdoilla ja ajankuvalla tyypillistä olikin julistaa ihminen ”neuvostovastaiseksi”, jos hänen mielipiteensä oli ristiriidassa Neuvostoliiton virallisen linjan, tai sen etua vartioivien kansalaisten mielipiteen kanssa.⁹

---

⁵ Clerc et. al 2015, 14.

⁶ Lähteenkorva, Pekkarinen 2004, 348.

⁷ Tuomi-Nikula 2015, 255.

⁸ Vihavainen 1991, 287.

⁹ Vihavainen 1991, 271–303.

Kansainvälisesti Suomen maakuvaan keskeisimpänä ongelmana oli tuntemattomuus ja sen vuoksi Suomi kiinnostikin lähinnä vain Neuvostoliiton rajanaapurina. Suomen Yhdysvaltain suurlähettiläs Jaakko Iloniemi tuskailikin asian kanssa 1978 kiteyttäen ainoastaan vanhemman väestön muistavan Suomesta Paavo Nurmen, Sibeliuksen ja talvisodan, eikä Suomea yhdistetty demokratiaan tai pohjoismaisuuteen, mihin Suomessa toivottiin maakuvaan yhdistyvän.¹⁰ Suomettumisväitteiden perusta alkoi murentua 1980-luvulle tultaessa, aluksi Mauno Koiviston (sd.) presidenttiyden myötä ja myöhemmin Kokoomuksen hallituspaitsion päättyessä 1987. Lopullinen päätepiste vihjailuille tuli Suomen liittyessä Euroopan Unioniin 1995.¹¹

Täten voidaan todeta, että YYA-retoriikan takana tapahtui jatkuvasti asioita, joiden tarkoituksena oli ylläpitää hyviä suhteita länsimaihin ilman suurempaa meteliä. Suomi myös pääsi hiljalleen mukaan kaikkiin kauppapoliittisiin järjestöihin, vaikkakin kehitys vaati kärsivällisyyttä ja erityisiä neuvotteluja itänaapurin kanssa: Suomen vapaakauppasopimus EEC:n kanssa 1973 vaati Kekkonen vakuutusta presidenttiyden jatkosta ja vielä 1970-luvulla Neuvostoliitto vastusti Suomen täysjäsenyyttä Eftaan. Jopa Etykin järjestämistä 1975 voidaan tarkastella siinä valossa, että Suomi halusi esiintyä itsenäisenä, puolueettomana toimijana kahden blokin välissä.¹²

Maakuva ja imagon hallinta muodostuivat kylmässä sodassa tärkeäksi poliitikoille, diplomaateille ja monille kaupallisen alan toimijoille. Suomen ulkomaansuhteiden vähittäinen laajeneminen 1950-luvulta 1970-luvulle toi useita uusia toimijoita osaksi imagopolitiikan hoitoa. Näistä esimerkiksi yritykset sekä viestinnän ammattilaiset auttoivat erikoisosaamisellaan luomaan viralliselle taholle uskottavuutta. Toisen maailmansodan jälkeen Suomessa oli keskusteltu keskitetystä, suomalaisen Svenska Institutin luomisesta Ruotsin mallin mukaisesti, mutta lopullinen ulkomaantiedotuksen koordinaatio muotoutui lopulta erilaisten väliaikaisten ja nopeasti luotujen (ad hoc) komiteoiden ympärille. Yhtenä kehityksenä hiljalleen ammattilaistuva maakuvaan edistys toi mukanaan uuden sanaston korvaamaan propagandan yläkäsitettä, joka oli laajassa käytössä aina 1950-luvun yli. 1970-

---

¹⁰ Lähteenkorva, Pekkarinen 2004, 326–330.

¹¹ Lähteenkorva, Pekkarinen 2004, 341.

¹² Railo 2010, 411–413.

luvun myötä Suomessa alettiin puhumaan suhdetoiminnasta, viennin edistämisestä, ulkomaantiedotuksesta sekä matkailun edistämisestä.¹³

1980-luvulla yhteiskunta alkoi hiljalleen avautua ja kaksi termiä sen mukana yleistyä: kulttuurivienti sekä kansainvälistyminen. Kulttuurivienti on suomalainen synonyymi kansainväliselle termille kulttuuridiplomatia, sillä se sisälsi kulttuurin vientiä sekä kielen ja kulttuurin esittelyä, mutta myös kansainvälistä opiskelija- ja tutkijavaihtoa.

Kansainvälistyminen oli puolestaan koko yhteiskunnan taustalla vaikuttava tekijä ja kehitysidea, mikä tarkoitti talouden ja kulttuurin vaihtoa ja kehittämistä sekä pyrkimystä säilyttää kansallinen kulttuuri nopeasti muuttuvassa ympäristössä.¹⁴ Samalla Suomen poliittinen liikkumatila kasvoi nopeasti 1980-luvun kuluessa ja esimerkiksi julkinen keskustelu liittymisestä Euroopan neuvostoon oli alkanut hiljalleen eduskuntavaalien 1987 jälkeen. Kulissien takana oli virinnyt niin sanottua hiljaista liikettä ja viimeistään vuodesta 1988 lähtien Suomen kauppapoliittisen sisäpiirin päähuomio kohdistui Eftan ja EY:n lähentymiseen pohtien ennen kaikkea sitä, millaisia linjauksia ja poliittista suuntaa tilanne Suomelta edellyttäisi.¹⁵

Taustalla vaikutti myös Neuvostoliiton poliittinen suunnanmuutos ja sen vähittäinen lähentyminen Euroopan yhteisön jäsenvaltioihin. 1990-luvun taitteeseen asti Suomen kansainvälistä liikkumatilaa kasvatettiin hiljalleen ja vähin äänin, mikä samalla peilasi maan ulkopoliittisen johdon linjaa. Kuitenkin Suomi oli 1980-luvun puolivälissä suurta hälyä välttämällä tiivistänyt yhteistyötä eurooppalaisiin tieteellisiin ja teknologisiin verkostoihin ja esimerkiksi osallistunut Eftan ja EY:n käytännölliseen lähentymiseen. Ulkosuhteissa ja integraatiokeskustelussa pitäydyttiin varovaisella linjalla ja vältettiin toistaiseksi julkisia keskustelunavauksia suuntaan tai toiseen.¹⁶

1.2 Tavoitteet ja aineisto

Tässä tutkielmassa tarkastelen Suomen maakuva 1990-luvun alun myrskyisinä vuosina, jolloin kylmä sota oli päättynyt ja maa joutui taloudelliseen kriisiin. Tutkielman tavoitteena on selvittää miltä Suomen maakuva näytti hetkenä, jolloin maa hakeutui lamasta huolimatta

---

¹³ Clerc 2014, 180–183

¹⁴ Clerc 2014, 183.

¹⁵ Aunesluoma 2011, 399–403.

¹⁶ Aunesluoma 2011, 399–400.

voimakkaasti osaksi länsieurooppalaista talousliittoa. Tutkielma avaa ministeriöiden sekä ulkomaantiedotuksen toimintaa vuosina 1990–1994, jolloin tiedotuksellista viestiä pyrittiin selkeyttämään maan muuttuneessa ulkopoliittisessa tilanteessa. Käyttämälläni aineistolla pyrin vastaamaan kysymykseen: Miksi Suomessa nähtiin tarve maaimagon päivittämiseen ja millaisia konkreettisia tiedotuksellisia keinoja siihen käytettiin?

Tutkimuksen taustakehyksenä ja vuosirajauksena toimii Kansainvälisen tiedottamisen loppuraportti Kantine, joka valmistui vuonna 1990. Raportti oli kaksi vuotta kestäneen, valtioneuvoston nimeämän komiteaprosessin lopputulos, joka määritteli suomalaiselle ulkomaantiedotukselle kolme pääehdotusta sekä 115 toimenpide-ehdotusta. Neuvottelukunta katsoi muun muassa että ”kuva ei voi olla parempi kuin sen heijastama todellisuus”¹⁷ mikä tarkoitti sitä, että ulkomailla vallitseva käsitys Suomesta on suora heijastus Suomessa vallitsevista oloista ja huomio tämän korjaamiseen tulisi ennen kaikkea kohdistaa kotimaahan. Toisena tutkielman rajauksena käytän Kantineprosessin merkitsemistä päättyneeksi 1994. Samalla vuodet 1990–1994 edustavat tarkastelujaksona maakuvaviestintää nimenomaisesti kylmän sodan päätöksen jälkeen mutta ennen Suomen liittymistä Euroopan Unioniin.

Professori Louis Clerc on artikkelissaan *Reputation by Committee? Finland’s Committee for International Information 1988–1990*¹⁸ kirjoittanut Kantinen luomisprosessin ja taustoittanut neuvottelukunnan synnyn sekä tarpeellisuuden 1980-luvun Suomessa. Oma tarkoitukseni ja samalla tutkimukseni perustelu, on jatkaa Kantinen akateemista tutkimusta siitä, mihin edellinen tutkimus päättyy, eli Kantinen loppuraportin liittämistä osaksi Valtioneuvoston kulttuurihanketta 1992. Erityisenä mielenkiinnon kohteena käsittelen tutkielman ensimmäisessä pääluvussa Clercin loppukaneettia raportin joutumisesta osaksi ”eksistenttialistista debattia”¹⁹ suomalaisen kansanluonteen laadusta ja arvoista. Tämä keskustelu kumpusi osaltaan laman tuottamasta kansallisesta itseruoskinnasta ja toisaalta 1990-luvun alun voimakkaasta poliittisista ja taloudellisista muutoksista sekä kotimaassa että kansainvälisesti.

---

¹⁷ Kantine, loppuraportti 1990, 3.

¹⁸ Clerc, Louis: Reputation by Committee? Finland’s Committee for International Information 1988–1990. The Hague Journal of Diplomacy 9 (2014) Brill Nijhoff, 176–210.

¹⁹ Clerc 2014, 207.

Aikaisempia maakuvatutkimuksia edustivat tiedotustoimintakomitea vuodelta 1961 ja Suomen Kuva -työryhmän muistio vuodelta 1987 jotka molemmat antoivat, Kantinen tapaan, ehdotuksia sekä toimenpidesuosituksia Suomen ulkoisen kuvan parantamiseksi.²⁰

Tutkimuksen perusteluihin kuuluu siten myös tuoda maakuvan argumentaatiota esiin ja tarkastella, onko maakuvan viestinnän teemoista löydettävissä eroja tai yhtäläisyyksiä ennen ja jälkeen kylmän sodan? Kytken samalla opinnäytettäni lähemmäksi nykyhetkeä käyttämällä vertailupohjana myös toistaiseksi viimeisintä suurta suomalaista maakuvatutkimusta, Tehtävä Suomelle! – Maabrändiraporttia vuodelta 2010.

Primäärilähteenä käytän Valtioneuvoston kulttuurihankkeen asiakirjoja, joista tarkastelen ennen kaikkea kulttuurihankkeen luomista, Kantinen käsittelyä sekä ulkoministeriön toimintaa osana kulttuurihanketta. Kokonaisuudessaan kulttuurihanke oli vuosina 1992–1995 toteutettu, kaikki ministeriöt käsittävä projekti, jonka kautta lukuisat erilaiset toimijat pohtivat muun muassa nuorisotyöttömyyttä, sähköpostin liittämistä osaksi valtionhallinnon viestintää ja esimerkiksi Itämeren tilaa. Tutkielman luonnollisena rajauksena käytän Kantinetta ja Suomen maakuvaä käsittelyä osuuksia. Ulkoministeriö oli luovuttanut Kantinen jatkoseurannan kulttuurihankkeelle tammikuussa 1992 ja sen saamista lausunnoista järjestettiin julkinen arviointitilaisuus 6.9.1993.²¹ Tämä materiaali on arkistoitu kansallisarkistoon (KA), kulttuurihanketta käsitteleviin asiakirjoihin. Tutkielmassa käytetty lehdistöaineisto on myös suurilta osin arkistoitu lehtikoosteeksi osaksi kulttuurihankkeen kokoelmaa.

Ensimmäinen luku avaa kulttuurihankkeen syntyä ja tuo Kantinen julkisen käsittelyn akateemisen tutkimuksen piiriin. Luku pyrkii avaamaan maakuvanäkökulmaa kotimaisesta kontekstista tarkasteltuna, sillä maakuva näyttäytyy myös keinona kansalliselle itsemäärittämiselle. Keskellä raskasta taantumaa kansallinen kuva oli erittäin pessimistinen ja kulttuurihanke syntyikin alun perin selviytymisstrategiaksi²², eikä arvoihin tai asenteisiin mahtunut sillä hetkellä juuri muuta kuin talouden toistuvat madonluvut puhumattakaan orastavasta liikkeestä kohti Euroopan talousintegraatiota.

---

²⁰ Kantine, loppuraportti 1990, 7–8.

²¹ Moitus 1996, 186; Liite 1

²² Muistio hallituksen toimenpiteistä koskien suomalaisen yhteiskuntakehityksen kulttuuristen päämäärien asettamista. Hallituksen iltakoulu 5.2.1992. Jaakko Numminen, OPM. VNK 1992-1995, Kansio 8, KA.

Toinen luku käsittelee ulkoministeriön toimintaa kulttuurihankkeen sisällä sille nimetyssä vastuualueessa; Suomen menestyminen kansainvälistyvässä maailmassa. Teema avaa maakuvan termistöä imagon tuottamisesta ulospäin, ja tuo tutkielmaan mukaan, sekä pyrkii selittämään, useaa suomalaista maakuvaa läpi vuosikymmenten määrittänyttä termiä, kuten pohjoismaisuutta, asemaa idän ja lännen välissä, koulutustason merkitystä sekä pyrkimystä saavuttaa positiivinen kuva länsimaisena demokratiana.

Kolmas pääluku tuo mukaan konkreettisia tapoja, kuinka Suomi tuotti maakuvaa 1990-luvun alussa. Luku avaa kuvapolitiikan teemoja esittelemällä, miten ja minkälaisille yleisöille viestintää suunnattiin ja mitä sillä tavoiteltiin. Luku pohjautuu toiseen primääriaineistoon, Ulkomaantiedotuksen koordinaatiotyöryhmän (UTKT) asiakirjoihin. 1972 perustettu UTKT toimi ulkomaantiedotuksen keskeisimpänä koordinoijana ja se kokosi yhteen matkailun, kaupan ja viestinnän toimijoita yhteistyöhön ulkoministeriön kanssa.²³ Luku esittelee työryhmän järjestämän maakuvakyselyn suurlähetystöille 1993, jossa edustustot antoivat palautetta ulkoministeriön toiminnasta ja arvioivat käytettävissä olevaa tiedotuksellista materiaalia. Täten kolmas pääluku tuo tutkimukseen mukaan maakuvan konkreettisen tilanteen ja esittelee arvioita siitä, kuinka hyvin toivotun imagon saavuttamisessa oli onnistuttu. Koordinaatiotyöryhmän aineisto on arkistoitu ulkoministeriön arkistoon (UM).

1.3 Käsitteet ja metodi

Tämä tutkielma tarkastelee kotimaisesta viitekehyksestä käsin diplomatian laajennuksen käsitteitä, joihin kuuluvat muun muassa pehmeä valta, kulttuuridiplomatia, julkisuusdiplomatia sekä maabrändäys. Nämä kaikki ovat ja ovat olleet toisiaan tukevia ja toisilleen alisteisia tutkijasta, maasta sekä ajankuvan riippuen, mutta tämän tutkimuksen puitteissa käytän termejä selittämään suomalaista kontekstia, maaimagon rakennusta ja historiaa.

Suomelle pohjoismaisuus on toiminut maakuvarakentamisen keskeisimpänä osana itsenäisyyden alusta alkaen, yli 1920-luvun reunavaltiosuuntauksen ja 1930-luvun kieliriitojen Ruotsin kanssa. Pohjoismainen yhteistyö on toiminut samalla osana laajempaa ulkopolitiikkaa, jonka tavoitteena on toisen maailmansodan jälkeen ollut liittyä kaikkiin

---

²³ Tuomi-Nikula 2015, 263–264. Clerc 2014, 181–182.

keskeisiin länsieurooppalaisiin järjestöihin: Pohjoismaiden Neuvostoon 1954, 1973 vapaakauppasopimus EEC:n kanssa, pääseminen mukaan Eftaan 1986 sekä liittyminen Euroopan Neuvostoon 1989.²⁴ Toinen suomalaisen kontekstin monikäyttöinen käsite on ollut maan asema idän ja lännen välissä. Läpi kylmän sodan termiä käytettiin selittämään Suomen puolueettomuuspolitiikkaa ja asemaa Neuvostoliiton rajanaapurina.²⁵ Kylmän sodan jälkeen Suomen geopoliittinen asema idän ja lännen välissä alkoi muuntua kaupalliseen tarkoitukseen markkinoimaan lentoliikennettä sekä turismia Itä-Aasiaan.

Maakuvatutkimuksessa merkityksien ja termistön päällekkäisyys sekä metodologinen sekavuus on vaivannut keskustelua vuosikymmeniä. Pehmeän vallan käsitteen lanseerannut Joseph Nye jäsentää pehmeän vallan (soft power) kolmeksi pääresurssiksi kulttuurin, arvot ja ulkopoliittikan,²⁶ ja yleisesti pehmeää valtaa voi turvallisesti käyttää yläkäsitteenä kuvaamaan kaikkea kovan voiman käytön ulkopuolelle jäävää diplomaattista toimintaa.

Julkisuusdiplomatialla (public diplomacy) tarkoitetaan tietoista, erilaisten ryhmien tekemää maakuvaan määrittelyä ja levitystä ulkomaisten yleisöjen keskuuteen. Ulkomaisessa tutkimuksessa julkisuusdiplomatialla viitataan kaikkeen, mitä valtio ja muut toimijat tekevät parantaakseen omaa julkisuuttaan.²⁷

Kuitenkin kaikki maakuvaan liittyvät ja sen myötä myös opinnäytteeseeni valikoituneet käsitteet ovat kokeneet tutkimuksellista liikettä. Esimerkiksi Nicholas Cullin typologian mukaan kulttuuridiplomatia on yksi julkisuusdiplomatian viidestä elementistä²⁸, kun taas Robin Brownille kansallisen tuotemerkin luonti (national projection) sekä kulttuurisuhteiden hoitaminen (cultural relations) ovat molemmat osa-alueita julkisuusdiplomatian neljästä elementistä, joihin kuuluvat myös diplomatian laajennus (expanding diplomacy) ja poliittinen sodankäynti (political warfare).²⁹

Suomalaisessa hallintokulttuurissa on perinteisesti puhuttu julkisuusdiplomatian lisäksi viennin ja kansainvälistymisen edistämisestä. Näiden lisäksi käytössä ovat olleet

---

²⁴ Railo 2010, 410–411.

²⁵ Clerc 2016, 117.

²⁶ Nye 2008, 94.

²⁷ Clerc et al 2015, 15–17.

²⁸ Nicholas J. Cull jaottelee julkisuusdiplomatian viiteen kategoriaan: kuuntelu (listening), asianajo (advocacy), kulttuuridiplomatia (cultural diplomacy), vaihdon diplomatia (exchange diplomacy) ja kansainvälinen lähettäminen (international broadcasting), Cull 2008, 35.

²⁹ Clerc et al. 2015, 17.

tavallisemmat Suomi-kuvan kirkastaminen, kulttuurivienti, maabrändi ja Suomi-promootio. Nämä kaikki omaavat käyttötarkoituksensa hallinnon sisällä, mutta julkisuusdiplomatia määritetään usein liian kapeasti. Se ei ole pelkästään viestintää ja julkisuuden hoitoa, vaan sillä tavoitellaan myös verkostoitumista, koordinoitua, kärkihankkeita ja sitouttamista. Tosin terminologia on elänyt myös kotimaisessa kontekstissa ja yleisesti puhutaan selkeyden vuoksi ainoastaan Team Finlandista sekä maakuvatyöstä.³⁰

Maabrändistä puhuttaessa sitä erotetaan maakuvasta tarkoittamalla tietoisesti ja tavoitteellisesti synnytettyä mielikuvaa maasta ennemmin kuin valtioon sattumanvaraisesti liitetyt mielikuvat. Idealla tarkoitetaan kansallisen tuotemerkin rakennusta ohjaamaan kuluttajien mielikuvaa siitä, mihin maa yhdistetään. Tällä taas pyritään saamaan kaupallista etua globaalissa kilpailussa kaupan ja matkailun välillä.³¹ Termin voisi myös määritellä julkisuusdiplomatian 2000-luvun jatkeena, jossa kuluttajan valinnat sekä kansainvälisyys ovat saaneet edeltäjänsä verrattuna suuremman roolin. Kuitenkin esimerkiksi Jessica Gienow-Hecht on määritellyt maabrändäyksen olevan merkitykseltään köyhempi kulttuuridiplomatiaan nähden, sillä se ei erottele positiivista tai demokraattista kulttuuridiplomatiasta manipulatiivisesta propagandasta, vaan tarkoittaa ennemmin kaikkea maakuvakampanjointia rippumatta tarkoituksesta.³²

Tässä tutkimuksessa tarkastelen lähdeaineistoani kriittisesti ja käytän apunani teemaan liittyvää taustakirjallisuutta. Tutkimuksen kolme päälukua lähestyvät 1990-luvun alun Suomen maakuvapolitiikkaa hieman erilaisista lähtökohdista mutta omaavat monia yhteisiä teemoja ja toimijoita. Siten laadullisen analyysin muodostaminen käytettävän aineiston perusteella on tutkielmassa erityisen hedelmällistä, sillä aineisto pystyy vastaamaan useisiin eri kysymyksenasetteluihin ”havaintolinssiä” vaihtamalla.³³

Kuitenkin on tärkeää huomioida että kirjallisuudessa on kylmän sodan jälkeisiä vuosia tutkittu ja tulkittu paljon EU-jäsenyyden ”tirkistysaukosta” 1995 käsin, mikä tuo tälle tutkielmalle deterministisen tulkinnan riskin.³⁴ Siksi lähestyessäni aihetta maakuvan viestinnän eri merkityksellisyyksien kautta on muistettava, että Suomen liittyminen Euroopan Unioniin oli

---

³⁰ Heino 2015, 296.

³¹ Brown 2015, 336–337.

³² Hart 2018, 224.

³³ Alasuutari 2011, 31–90.

³⁴ Kalela 2000, 112–115.

hyvinkin epävarmaa vuoteen 1991 saakka, jonka jälkeen jäsenyysneuvotteluja tukevia kannanottoja alkoi vasta esiintyä mediassa ja maan johtavat poliitikot alkoivat varovaisesti kannattaa jäsenyyttä.³⁵

1.4 Aikaisempi tutkimus

Louis Clerc on artikkelissaan *Reputation by Committee?* tuonut Kantinen akateemisen tutkimuksen piiriin. Louis Clerc on myös yhdessä Katja Valaskiven kanssa kirjoittanut artikkelin *Propaganda rebranded? Finland's International communication from the Kantine committee to the Mission for Finland report* (2018), jossa luodaan ideologinen silta Kantinen ja vuoden 2010 Tehtävä Suomelle! -maabrändiraportin kanssa. Artikkelin korostaa samalla 1990-luvun taitteen merkityksellisyyttä suomalaiselle maakuvatyölle. Näiden lisäksi aihetta on käsitellyt Sotapropagandasta brändäämiseen -kirja vuonna 2015 ja siinä erityisesti Petri Tuomi-Nikulan omakohtaisiin kokemuksiin Kantinen luomisen prosessista perustuva artikkeli *Kantinesta EU-puheenjohtajuuteen – Suomen julkisuusdiplomatia 1990-luvulla*. Louis Clerc on myös kartoittanut suomalaisen maakuvapolitiikan erityispiirteitä 1970-luvulta eteenpäin artikkelissaan *Variables for a history of small states' imaging practices – The Case of Finland's international Communication in the 1970s – 1980s*. Tätä artikkelia käytetään antamaan suomalaiselle imagopolitiikalle merkityksiä ja tuomaan esiin toistuvia trendejä.

Valtioneuvoston kulttuurihankkeesta toimitettiin kirja *Valtioneuvoston kulttuurihanke 1992–1995*, mikä taustoittaa ja selittää tutkimuksessa käytettäviä arkistolähteitä. Sen lisäksi käytän apunani kulttuurihankkeen toimittamaa julkaisua *Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvia*, joka avaa ulkoministeriön teemaa kulttuurihankkeen sisällä. *Kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunnan loppuraportti Kantine* valmistui 1990. Kantinen mukana julkaistiin Jörn Donnerin ja Martti Häikiön *Suomi-kuva vuonna 0*, jonka toivottiin herättävän keskustelua suomalaisuudesta ja sen suunnasta. Teos yhdistyy 90-luvun alussa alkaneeseen filosofiseen pohdintaan maan henkisestä tilasta.

Suomen maakuvan historiaa avaa Pekka Lähteenkorvan ja Jussi Pekkarisen kirjoittama teos *Idän etuvartio?* (2008), joka kertoo ulkoministeriön tiedostustoiminnasta kylmässä sodassa ja ennen kaikkea sen taistelusta suomettumistermin kanssa vuosina 1944–1981. Pohjoismaisen

---

³⁵ Tarkka 2002, 363–371

maakuvan erityisyyttä käsittelee Christopher Browning artikkelissaan *Small state identities*. Artikkelin on osa Louis Clercin, Nikolas Gloverin ja Paul Jordanin toimittamasta teosta *Histories of Public Diplomacy and Nation Branding in the Nordic and Baltic Countries – Representing the Periphery* (2015). Yleisiä 1990-luvun taitteen Suomen poliittista ja taloudellista tilannetta kuvailevia teoksia ovat muun muassa Juhana Aunesluoman *Vapaakaupan tiellä* (2011) sekä Henrik Meinanderin *Tasavallan tiellä* (1999).

Maaimagon akateemisen tutkimuksen taustoitukseen ja kansainvälisten termistön selkeyttämiseen käytetään Carolin Viktorin, Jessica Gienow-Hechtin, Annika Estnerin ja Marcel K. Willin toimittamasta teosta *Nation Branding in Modern History* (2018). Artikkelikokoelma avaa maabrändäystä kansainvälisten esimerkkien avulla ja asettaa sitä historiallisiin konteksteihin. Maabrändäyksen tarvetta ja luonnetta käsitellään Christopher Browningin ja Antonio Ferraz de Oliveiran artikkelissa *Introduction: Nation Branding and Competitive Identity in World Politics* (2017). Julkisuusdiplomatian määrittelemiseen käytetään apuna Joseph Nyen artikkelia *Public Diplomacy and Soft Power* (2008). Samasta teemasta jatkavat Nicholas Cullin artikkelit *Public Diplomacy: taxonomies and history* (2008) sekä osana *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (2020) julkaistu *Public Diplomacy Before Gullion: the Evolution of the Phrase*.

Kaikkien edellä mainittujen teosten lisäksi käytän tukenani pienemmässä roolissa käsitteistöä käsittelevää kirjallisuutta, Suomen tai pohjoismaiden kontekstia esitteleviä teoksia, sekä myös ajankuvaa kansainvälisesti esitteleviä lähteitä.

2. Kantine määrittämään suomalaisuutta

Kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunnan loppuraportti (Kantine) julkaistiin 1990. Tässä luvussa käydään läpi sen liittäminen mukaan valtioneuvoston kulttuurihankkeeseen ja raportin myöhäisemmät vaiheet. Luvun tarkoitus on jatkaa siitä, mihin aikaisempi tutkimus on Kantinen tapauksessa jäänyt. Kantine myös palvelee tämän pro gradun lähtöpistettä, jonka myötä Suomen maakuva joutui kylmän sodan päättymisen takia uudelleen arvioinnin kohteeksi. Suomen muuttunut ulkoinen toimintaympäristö vaikutti myös voimakkaasti Suomen sisäiseen kehitykseen ja lopulta, talouskriisin puhjettua, johti lukuisiin uudelleen määrittelyihin siitä, mitä Suomi ja suomalaisuus todella edustavat. Tällöin Kantinen toteamus siitä, että ”*Kuva ei voi olla parempi kuin sen heijastama todellisuus*”³⁶ palveli syntyessään lähtöpistettä sille, kuinka Suomi saadaan mukaan kansainvälistyvään kaupankäyntiin mutta muuntui nopeasti seuraavina vuosina, taloustilanteen heikettyä, komiteoiden ja työryhmien pohdintoihin siitä, kuinka Suomi voisi selviytyä kriisistä yli ilman pitkälistä henkistä traumaa.

2.1 Loppuraportti mukaan kulttuurihankkeeseen

Suomen maakuvatiedotus oli ollut vain kevyesti koordinoitua toisen maailmansodan jälkeen. 1970-luvulle tultaessa kentälle alkoi tulla uusia toimijoita Suomen ulkosuhteiden laajennuttua ja monimutkaistuttua. Ulkoministeriö ei ollut enää monopoliasemassa ulkosuhteiden hoidossa vaan muut ministeriöt, ennen kaikkea opetusministeriö ja kauppa- ja teollisuusministeriö sekä monet yksityiset yritykset alkoivat toimia suoraan ja itsenäisesti ulkomaisten yleisöjen kanssa.³⁷ Opetusministeriön kansainvälisten asioiden osasto perustettiin 1966 ja vuonna 1972 ulkoasiainministeriö perusti yhdessä Matkailun edistämiskeskuksen (MEK), Ulkomaankauppaliiton (UL) ja Finnfacts-instituutin kanssa ulkomaantiedotuksen koordinaatiotyöryhmän (UTKT), jonka tavoitteena oli koordinoida Suomen ulkomaille suunnattua tiedotustoimintaa.³⁸

---

³⁶ Kantine, loppuraportti 1990, 3.

³⁷ Clerc 2015, 214.

³⁸ Kantine, loppuraportti 1990, 7.

1980-luvun lopun muutokset olivat konkreettisia sekä maan rajojen sisällä, että myös ulkopuolella. Eurooppalaisten markkinoiden avautuminen, suomalaisten yritysten kansainvälistyminen, sekä EEC:n ja Eftan lähentyminen olivat 1980-luvun puolivälissä alkaneet herättää kotimaassa huolta siitä, millaisina Suomi ja ennen kaikkea suomalaiset tuotteet nähtäisiin muualla Euroopassa. Erityisesti suometumisesta jatkunut keskustelu ja debatti liittymisestä eurooppalaiseen tiedejärjestö Eurekaan herätti 1980-luvun alussa pelkoa siitä, että Suomen miellettiin olevan kaukana Euroopasta ja liian lähellä Neuvostoliittoa.³⁹ Näiden lisäksi valtionhallinnon piirissä koettiin erityisesti kriisiviestinnän olevan päivityksen tarpeessa, sillä tiedottaminen ulkomaisille medioille Inarijärven jäälle 1984 pudonneen Neuvostoliiton harjoitusohjuksen sekä Tšernobylin onnettomuuden jälkeen 1986 olivat epäonnistuneet ja ne näyttäytyivät nyt esimerkkeinä huonosta viestinnän koordinaatiosta.⁴⁰

Eureka oli Ranskan johtama, 1985 käynnistetty eurooppalainen teknologiahanke, jonka tavoitteena oli parantaa mantereiden kilpailuasemia amerikkalaisiin ja japanilaisiin yrityksiin nähden. Tähän pyrittiin luomalla yritysten välisiä teknologisia alliansseja, jotka parantaisivat uuden teknologian kehittämistä ja näiden innovaatioiden kaupallistamista. Suomi koki hankkeen merkittävänä keinona parantaa maan kilpailukykyä sekä kansainvälistä profiilia läntisenä teollisuusmaana. Suomalaisten päättäjien suureksi yllätykseksi Suomi jätettiin kuitenkin, ainoana Pohjoismaana, kutsumatta Eurekaan perustamiskokoukseen, mikä johti nopeaan, Suomen ja Ranskan presidenttien väliseen diplomatiaan tilanteen korjaamiseksi. Nopeatempoisuus olikin ensimmäisiä poikkeuksia, Eftaan 1986 liittymisen ohella, pitkään jatkuneelle, hitaalle ja varautuneelle ulkopolitiikalle. Kummassakaan tapauksessa Neuvostoliitto ei esittänyt painavaa kritiikkiä Suomen muuttuneesta linjasta mutta maan sisällä pohdittiin julkisuudessa irtiotta varovaisen perinteen muuttamiselle.⁴¹

Kauppa- ja teollisuusministeriö perusti 1987 Suomen Kuva -työryhmän etsimään keinoja Suomen kuvan vahvistamiseksi. Työryhmän johtopäätös oli luottaa monipuoliseen ja totuudelliseen Suomi-kuvaan ja se ehdotti rajallisten tiedotukseen suunnattavien resurssien kohdentamista viennin ja matkailun kannalta keskeisiin kohteisiin, eli Länsi-Eurooppaan, Neuvostoliittoon, Pohjois-Amerikkaan sekä Japaniin. Työryhmän julkaisema muistio kokosi myös toimenpidesuosituksia tukemaan maakuvan kehittämistä. Näistä keskeisimpiä olivat korkean tason neuvottelukunnan perustaminen käsittelemään viennin, matkailun ja kulttuurin

---

³⁹ Clerc 2015, 215.

⁴⁰ Tuomi-Nikula 2015, 259.

⁴¹ Aunesluoma 2011, 391–395.

laaja-alaisia kysymyksiä sekä 8 miljoonan markan lisärahoituksen antaminen UTKT:lle parantamaan viestintää.⁴²

Neuvottelukunnan kokoaminen lankesi ulkoministeriölle, jonka lehdistö- ja kulttuuriosasto (LKO) perusti vuonna 1988 Kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunnan (Kantine), ideana saada jälleen haltuun 1970-luvulla hajaantunut maakuvaviestintä.⁴³ Jäsenistöön kutsuttiin tunnettuja, eri aloilla vaikuttavia ja merkittävässä asemassa olevia suomalaisia, jotka kokoontuivat kahden vuoden ajan pohtimaan keinoja parantaa maan imagoa. Näissä keskusteluissa vahva pohjavire oli kansainvälistymisessä sekä kaupan ja turismin lisäämisessä ja perinteiset maakuvaan liitetyt elementit kuten urheilu, Kalevala tai luonnon erityisyys jätettiin taka-alalle.⁴⁴ Kantinen puheenjohtajana toimi alussa ulkoasiainministeri Kalevi Sorsa (sd.), joka kuitenkin vapautettiin tehtävästään hänen tultuaan valituksi eduskunnan puhemieheksi. Sorsan korvasi ulkoasiainministeri Pertti Paasio (sd.). Varapuheenjohtajana toimi koko toimikauden ulkomaankauppaministeri Pertti Salolainen (kok.) ja muita neuvottelukunnan jäseniä olivat muun muassa kirjailija Jörn Donner, kustantaja ja Sanoma-yhtiön toimitusjohtaja Aatos Erkko, pankinjohtaja Jaakko Iloniemi sekä opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen.⁴⁵

Kantinen neuvottelukunta teki 1990 julkaistussa loppuraportissa kolme pääehdotusta ja 115 toimenpide-ehdotusta. Jo työn aikana työryhmä toivoi hallinnon ja median osallistuvan keskusteluun ja siten saamaan samalla näkyvyyttä loppuraportin ehdotuksille.⁴⁶

Neuvottelukunta esitti loppuraportin myötä kolme pääehdotusta ”uusiksi kansallisiksi prioriteeteiksi.”

Ensiksi: *”Suomen koulutuksen tasoa on merkittävästi kohotettava kaikilla koulutuksen alueilla. Tavoitteena on olla suomalainen, joka on parhaiten koulutettu eurooppalainen vuonna 2010.”*

Toiseksi: *”Ympäristökysymykset on nostettava keskeiseksi osaksi suomalaista päätöksentekoa. Suomen tulee tavoitella ympäristökysymyksissä kestävä kehityksen mallimaan asemaa.”*

Kolmanneksi: *”Kulttuurin asemaa on vahvistettava. Tavoitteena tulee olla ilmapiiri, joka hyväksyy taidepolitiikalle välttämättömät, rohkeat ratkaisut, joka tukee marginaalikulttuureja*

---

⁴² Kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen Kuva – työryhmä. Muistio 1987, 21–25.

⁴³ Clerc 2015, 216.

⁴⁴ Clerc 2014, 186–197.

⁴⁵ Kantine, loppuraportti 1990.

⁴⁶ Tuomi-Nikula 2015, 253.

ja joka tähtää yksilön arkiviihtyvyyden lisäämiseen.”⁴⁷

Ehdotukset olivat sukua 1800-luvun kansallisromantiikalle. Sivistys symboloi pienen kansan selviytymistarinaa ja oli itsenäisyyteen johtaneen kehityksen resepti sekä menestyksen perusta. Ympäristön pääehdotus viittasi luontoon ja palveli täten kotimaista yleisöä. Samalla se edisti kansainvälistymistä ja oli kannanotto globaaliin ongelmaan.⁴⁸ Toimenpideehdotukset jaettiin kategorioittain ja jokaiselle nimettiin myös toteuttajataho. Esimerkiksi koulutuksen alle ehdotettiin opiskelijavaihdon parantamista ja tulevaisuudentutkimuksen keskuksen perustamista ja ympäristön toimenpiteisiin sisällytettiin ympäristönäkökulmien huomiointi yhteiskuntapoliittisessa suunnittelussa. Kulttuurin aseman vahvistamiseksi loppuraportin ehdotuksiin luettiin muun muassa kulttuuripoliittisen ohjelman laatiminen sekä suomalaisen kulttuurin opetuksen aloittaminen korkeakouluissa vierailu kielillä.⁴⁹

Toimenpideehdotuksia jäseneltiin myös matkailun, teollisuuden ja tiedotuksen alle ja toteuttajiksi luettiin monia valtionhallinnon elimiä, kuten kaikki ministeriöt, UTKT, korkeakouluja, kaupunkeja ja kuntia. Esimerkiksi ehdotus 43 kaavaili konserttitalon rakennusta Helsingin keskustaan ja toteuttajaksi Kantine nimesi Helsingin kaupungin lisäksi opetusministeriön. Muumimailmaa kaavailtiin tuolloin vielä Porvooseen ja ehdotus 85 nimesikin projektin osalliseksi Porvoon lisäksi elinkeinoelämän ja kauppa- ja teollisuusministeriön.⁵⁰ Kaiken kaikkiaan toimenpideehdotusten laajuus ja mielikuvituksellisuus kertoi neuvottelukunnan jäsenten kunnianhimoisuudesta sekä halusta kehittää Suomea kansainvälisempään suuntaan. Loppuraportti tähtäsi kokonaisvaltaisesti turismin ja kaupan lisäämiseen matkailukohteita ja liikenneyhteyksiä parantamalla. Näiden lisäksi raportissa ehdotettiin kieli- ja kansainvälistymiskoulutusta virkamiehistöille ja pyrittiin parantamaan kotimaisia asenteita maahanmuuttoa kohtaan muun muassa helpottamalla työperäistä maahantuloa.⁵¹

Kantinen työryhmä jätti mietintönsä valtioneuvostolle 29.11.1990 ja alkureaktiot loppuraporttiin olivat vaihtelevia. Jyrkimmän palautteen antoi valtionvarainministeriö, joka ei nähnyt huononevassa taloustilanteessa mahdollisuutta minkään ehdotuksen aktiiviselle

---

⁴⁷ Kantine, loppuraportti 1990, 8–12.

⁴⁸ Tuomi-Nikula 2015, 267.

⁴⁹ Kantine, loppuraportti 1990, 27–54.

⁵⁰ Kantine, loppuraportti 1990, 62–100.

⁵¹ Clerc 2014, 203.

edistämiseksi. Rahoitus oli myös usein vedenjakajana eri toimijoiden kommentoissa loppuraporttiin: jos sitä luvattiin, vastaanotto oli positiivinen ja toisaalta päinvastoin. Esimerkiksi monet kunnat ja kaupungit kritisoivat Kantinea Helsingin nostamisesta keskeiseen asemaan ja sinne suunnitelluista isoista infrahankkeista.⁵² Samoin vaikka koulutuksen nostoa pääehdotukseksi keuhuttiin laajalti, kuntasektori ja kouluhallitus toivoivat rahoituksen kohdistamista perusopetukseen ja yliopistot taas näkivät panostuksen korkeakoulutuksen kehitykselle oikeasuuntaisena. Kulttuuriviennin ja matkailun osalta tapahtumien tuottajat ja organisoijat olivat hyvin aktiivisia korostamaan omaa rooliaan ja kampanjoivat rahoituksen lisäämiseksi, oli sitten kyseessä lapinmatkailu, Suomenlinnan peruskorjaus tai esimerkiksi tieverkoston kunnan parantaminen tukemaan maaseutumatkailua.⁵³

Vuoden 1991 aikana ulkoministeriö järjesti Kantinesta lausuntokierroksen ja kokosi annetuista lausunnoista yhteenvedon. Muuta järjestelmällistä seurantaakaan ei loppuraportin ehdotuksille tehty sen valmistumisen jälkeen. Valtioneuvosto ei katsonut tehtävän kuuluvan itselleen, eikä se ollut myöskään toteuttanut Kantinea ehdottamaa periaatepäätöstä pääehdotusten toteuttamisesta.⁵⁴ Tämä Kantinea ehdottama periaatepäätös olisi yhdistänyt lausunnot ja antanut raportin toimenpiteille toteuttamisaikataulun. Aikataulun mukaan raportti olisi liitetty mukaan vuoden 1992 tulo- ja menoarvioon ja ulkoministeriö olisi järjestänyt Suomen Kuva -seminaarin, jossa olisi käyty läpi siihen asti tehdyt toimenpiteet.⁵⁵

Loppuvuonna 1991 ei siis ollut saatavilla täsmällistä tietoa kolmen pää- ja 115 erillisehdotuksen toteutumisesta. Loppuraportin valmistuminen 1990 oli sattunut työn jatkoa ajatellen ongelmalliseen ajankohtaan. Eduskuntavaalit olivat tulossa seuraavana vuonna ja heikentyvä taloustilanne ei parantanut tilannetta. Esimerkiksi ulkoministeriö ilmoitti, ettei kaavailtua Suomen Kuva -seminaria kyettä järjestämään heikentyneen taloustilanteen vuoksi vaan sen tulisi korvaamaan opetusministeriön vasta perustaman valtioneuvoston kulttuurihankkeen viimeinen istunto.⁵⁶

---

⁵² Clerc 2014, 204.

⁵³ Yhteenvedo Kantinea ehdotusten toteutumisesta. Ulkoasiainministeriön kirje opetusministeriölle 15.1.1993. Kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunta Kantine 1992–1993. UMA Signum 80.40

⁵⁴ Moitus 1996, 178.

⁵⁵ Kantine, loppuraportti 1990, 134.

⁵⁶ LKO Muistio no 29. 10.3.1993. Kantine 1992–1993. UMA Signum 80.40

Keväällä 1991 Esko Ahon (kesk.) hallituksen kulttuuriministeriksi oli valittu Tytti Isohookana-Asunmaa (kesk.), joka puheessaan Jyväskylän Kesän avajaistilaisuudessa kesäkuussa 1991 sanoi lähtevänsä omassa kulttuuripolitiikassaan siitä että: ”...meidän on luovuttava momentti- ja käyttösuunnitelmakeskeisestä kulttuuripolitiikasta ja hahmoteltava 2000-luvun uusi kulttuuripolitiikka.” Isohookana-Asunmaa halusi käynnistää valtioneuvoston sisällä keskustelun siitä, miten eri hallinnon alat voisivat omissa kehittämisprosesseissaan ja päätöksissään ottaa kulttuurin paremmin huomioon.⁵⁷

Tämä linjaveto aloitti valtioneuvoston kulttuurihankkeen suunnittelun, joka haki muotoaan vuodenvaihteen 1991–1992 yli. Alkujatus oli tuoda kulttuurin näkökulma ja siihen kohdistuvat vaikutukset paremmin mukaan kaikkeen valtioneuvoston päätöksentekoon. Virkamiehistön rooli oli korostunut alussa varsin abstraktissa suunnitelmassa, jolle ei ollut olemassa valmista toimintamallia. Isohookana toivoi kulttuurisen yhteistyön luovan parempaa poikkihallinnollista koordinaatiota eri ministeriöiden välille. Hankkeen toteutus ja muodostus vaati kuitenkin pääministeri Ahon tuen, joka halusi kulttuurihankkeen suunnattavan hieman eri tavoin kuin kulttuuriministeri oli alkuun ajatellut.⁵⁸

Kulttuuriministeri oli halunnut laatia kulttuurin asemasta tilanneanalyysin ainoastaan valtioneuvoston sisällä ja luoda kokonaisvision Suomesta 2000-luvulla. Syy projektin aloittamiseen oli huoli Suomen maakuvasta tulevaisuudessa, aikana, jolloin tekninen ja teollinen kehitys olivat törmäämässä ekologisiin rajoihin, hyvinvointivaltio kansantalouden kantokykyyn sekä tasa-arvoajattelun murentuminen.⁵⁹ Ahon suunnitelmat hankkeesta olivat kuitenkin laajemmat. Aho ei luottanut pelkästään virkamiehistöön vaan hän halusi mukaan myös ulkopuolisia mielipiteitä ja median. Aatos Erkko oli aikaisemmin kiinnittänyt Kantinen tiedotusjaoston puheenjohtajana pääministerin huomion siihen, ettei loppuraportin ehdotuksia ollut edistetty vielä millään tavalla. Tämän takia pääministeri halusi myös, että valtioneuvostolle jätetyn Kantinen loppuraportin esitykset otetaan vasta perustettuun kulttuurihankkeeseen mukaan ja tulevat sen mukana käsitellyiksi.⁶⁰

Jatkokäsittelyssä kulttuurihanke suunnattiin siten, että Kantinen ydinajatuksat eli

---

⁵⁷ Tuomikoski 1996, 22.

⁵⁸ Tuomikoski 1996, 23–24.

⁵⁹ Valtioneuvoston kulttuuriohjelman kehittämisprojekti, 1.11.1991. VNK 1992-1995 Kansio 1, KA.

⁶⁰ Tuomikoski 1996, 25.

koulutustason kohottaminen, ympäristökysymykset ja kulttuurin voimistaminen toimivat kulttuurihankkeen pohja-ajatuksena ja loppuraportin ehdottamat hankkeet tulisivat uudelleen arvioitavaksi. Visio oli kuitenkin nopeasti muuttumassa, sillä alkuperäisenä ajatuksena ollut valtioneuvoston kulttuuriohjelman luonti sai jo virkamiehistön kokouksessa marraskuussa 1991 lisätavoitteen saada aikaiseksi ”kansallinen selviytymisstrategia”, johon koko yhteiskunta pyrittiin sitouttamaan. Ennemmin kuin valtionjohdon sanelemana, tällä tarkoitettiin laajaa kansalaiskeskustelua, jolla tavoiteltiin kasvanutta itseluottamusta ja itseymmärrystä, jonka toivottiin kehittävän yhteiskuntaa.⁶¹

Sitouttamiseen tarvittiin avuksi julkisuutta ja kulttuurihankkeen alaisuuteen kehitettiin erillinen Maanantaiseura -prosessi; säännöllisesti itsenäisyyden juhluvuonna 1992 Säätytalon pääministerin kutsusta kokoontuva julkinen keskustelutilaisuus.⁶² Näiden tilaisuuksien aiheet olivat vaihtuvia ja jokaista julkista tilaisuutta edelsi virkamiehistö- ja asiantuntijavalmistelu. Julkisuuden mahdollistamiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö kaavaili myös jokaisesta erillisestä tapaamisesta Yleisradion tuottavan ohjelman. Tämän lisäksi jokainen sovittu teema tulisi käsitellyksi sen ministeriön toimesta, minkä toimialaan aihe kuuluisi. Alkuperäisesti opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen kaavaili aiheiksi muun muassa Euroopan integraatiota, ympäristökysymyksiä sekä suomalaisten suhdetta työhön mutta lopulliset aihealueet varmistuivat Maanantaiseura -prosessin saadessa lopullisen muotonsa vuoden 1992 kuluessa.⁶³

Jaakko Nummisen esityksestä valtioneuvosto päätti 13. helmikuuta 1992 yleisistunnossaan käynnistää prosessin loppuraportissa esitettyjen ehdotusten arvioimiseksi ja toimeenpanemiseksi. Seurannan toteuttamiseksi ulkoasiainministeriö siirsi Kantinen jatkohoidon sekä Kantinesta annetut lausunnot 15.1.1992 päivätyllä kirjeellä opetusministeriöön ja siitä eteenpäin kulttuurihankkeen käsiteltäväksi. Jatkokäsittelyn tehtävänä oli selvittää, miten Kantinen raportissa tehdyt pää- ja erillisehdotukset olivat toteutuneet ja mitä vielä voitaisiin tehdä niiden toteuttamiseksi.⁶⁴

---

⁶¹ Kohti Kulttuuri-Suomea hankkeen jatkaminen. 4.11.1991. VNK 1992-1995 Kansio 1, KA.

⁶² Kohti Kulttuuri-Suomea. Prosessin tarkoitus. 27.11.1991. VNK 1992-1995 Kansio 1, KA.

⁶³ Muistio hallituksen toimenpiteistä koskien suomalaisen yhteiskuntakehityksen kulttuuristen päämäärien asettamista. Opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen 30.1.1992. Hallituksen iltakoulu 5.2.1992. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁶⁴ Moitus 178–180, 1996.

Kantinen seuranta toteutettiin kulttuurihankkeen osaprosessina. Yhteensä kulttuurihankkeeseen luotiin eri vaiheissa 16 erilaista prosessia, joita yhdisti arvokeskustelun käynnistäminen sekä yhteistyön parantaminen valtionhallinnon sisällä. Maakuvan näkökulmasta tärkein prosessi oli, loppuraportin seurannan lisäksi, ulkoministeriölle nimetty oma vastuuteema: Suomen menestyminen kansainvälistyvässä maailmassa. Tämä esitellään luvussa kolme. Samalla kolmas luku esittelee Maanantaiseuran käynnistämisen ja toimintamallin.

2.2 Raportin käsittely herättää arvostelua

Ulkoministeriö toimitti 15.1.1992 Kantinesta annetut lausunnot opetusministeriöön, jotta se ryhtyisi toimiin ehdotusten toteuttamiseksi. Kulttuurihankkeeseen koottiin eri ministeriöistä vastuuvirkamiehet arvioimaan Kantinen toimenpide-ehdotuksia omien alueidensa pohjalta. Samoin opetusministeriön eri osastot arvioivat koulutusta ja kulttuuria koskevia aiheita. Nämä työskentelivät yhdessä Maanantaiseuran jäsenistä koostuvan valmisteluryhmän kanssa saadakseen ajankohtaisen tiedon Kantinen ehdotusten tilanteesta.⁶⁵

Aluksi käytiin läpi Kantinen saamat lausunnot ja arvioitiin, kuinka toteuttamiskelpoisiksi ehdotukset nähtiin. Toiseksi valmisteluryhmä pyrki selvittämään, oliko joitain ehdotuksia jo toteutettu. Palautteen antoivat liikenneministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö ja opetusministeriö. Opetusministeriön tapauksessa kansliapäällikkö Jaakko Numminen halusi palautteen kerättävän erityisen tarkasti ja siksi jokainen osasto opetusministeriön sisällä antoi omaa sektoriaan koskevan lausunnon. Tähän antoivat vielä ulkoministeriö sekä valtionvarainministeriö omat lisäyksensä. Tästä täydentävästä palautteesta laadittiin yhteenveto, joka lähetettiin vuoden 1993 alussa virkamiehistön tarkistettavaksi.⁶⁶

Annettu palaute osoitti, että suurin osa toimenpide-ehdotuksista oli toteutunut tai toteutumassa. Koulutusta koskevia ehdotuksia oli pantu toimeen muun muassa perustamalla Tulevaisuuden tutkimuskeskus ja laajentamalla opiskelija- ja harjoittelijavaihtoa Erasmus-ohjelman alkaessa 1992. Ympäristöasioista oli valmisteilla laki ympäristövaikutusten arvioinnista, ja kulttuuriala oli luonut raamit koko 90-luvun kulttuurin kehittämisohjelmalle

---

⁶⁵ Toimenpiteet Kantinen loppuraportissa (29.11.1990) tehtyjen ehdotusten johdosta. Opetusministeriö. Valmisteluryhmä 16.3.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁶⁶ Moitus 1996, 180–181.

hallituksen laadittua kulttuuripoliittisen selonteon. Rahoitusongelmat olivat kuitenkin estäneet ehdotusten toteutuksen käynnistämisen eritoten kulttuurialalla. Näistä voidaan mainita suunnitelmat vaihtuvien näyttelyiden keskuksista sekä korkeatasoisesta konserttialasta, sekä suurhallin rakentamisesta pääkaupunkiseudulle. Yleisesti todettiin, että aika oli hoitanut suurimman osan Kantinen erillisehdotuksista.⁶⁷

Julkisen arviointitilaisuuden lähestyessä valmisteluryhmä ehdotti muutaman virkkeen lausuntoa tiivistämään toimenpide-ehdotusten tilanteen. Mutta kolmen pääehdotuksen suhteen, eli kulttuurin, koulutuksen ja ympäristön nostaminen kansallisiksi prioriteeteiksi, esitettiin ministeriöiden laativan yhteenveto siitä, mitä niiden edistämiseksi oli tehty. Tämä lausunto esiteltäisiin julkisessa seurantatilaisuudessa ko. ministerien ja pääministerin läsnä ollessa medialle, yleisölle sekä Kantinen työryhmän jäsenille.⁶⁸ Pääehdotuksista laadittiinkin erillinen virkamiesselvitys, joka koottiin kolmen ministeriön yhteiseksi raportiksi.

Vastuulliset ministerit, kulttuuriministeri Tytti Isohookana-Asunmaa (kesk.), ympäristöministeri Sirpa Pietikäinen (kok.) sekä opetusministeri Riitta Uosukainen (kok.) allekirjoittivat yhteenvedon, jota käytettiin julkisen seurantatilaisuuden pohja-asiakirjana.⁶⁹

Koska Kantine oli ehdottanut suomalaisten olevan maailman parhaiten koulutettu kansakunta 2010 mennessä, opetusministeriö tarttuikin siihen esitellen yksityiskohtaisesti strategiaansa lähivuosien toimista. Kansainvälistymistä tuettiin lähtemällä mukaan opiskelijavaihto-ohjelmiin sillä Erasmus sekä Nordplus olivat käynnistyneet. Opetuksessa tämä näkyi lisäämällä kielen ja kulttuurin opintoja sekä kehittämällä tutkintojärjestelmää kansainvälisesti yhteensopivaksi.⁷⁰ Ympäristökysymysten osalta päätöksentekoon otettiin mukaan ympäristönäkökohtien arviointi ja kestävä kehitys haluttiin parantaa erityisesti integraation lähestyessä ja nostaa esimerkiksi kehitysyhteistyön määrärahoja.⁷¹ Ympäristökysymykset olivatkin yhteenvedossa osa Suomen ulkopolitiikkaa, sillä Itämeren suojele oli nostettu kiireelliseksi yhteistyössä Viron, Karjalan ja Pietarin alueiden kanssa. Suomen aloitteesta järjestettiin myös 1991 ensimmäinen Arktisen alueen yhteistyökonferenssi.⁷²

---

⁶⁷ Moitus 1996, 181.

⁶⁸ Toimenpiteet Kantinen loppuraportissa (29.11.1990) tehtyjen ehdotusten johdosta. Opetusministeriö. Valmisteluryhmä 16.3.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁶⁹ Moitus 182, 1996.

⁷⁰ Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan linjan yhteenveto ehdotusten toteutumisesta ja esityksiä jatkotoimenpiteiksi. Opetusministeriö 12.5.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁷¹ Ympäristöministeriön yhteenveto ehdotusten toteutumisesta ja esityksiä jatkotoimenpiteiksi. Ympäristöministeriö 12.5.1995. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁷² Ympäristöministeriön yhteenveto ehdotusten toteutumisesta ja esityksiä jatkotoimenpiteiksi. Ympäristöministeriö 12.5.1995. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

Sekä virkamiehet että poliittiset päättäjät tiesivät kuitenkin taloudelliset realiteetit, jotka vaikuttivat taustalla ja julkisen tilaisuuden päähuomioksi toivottiinkin enemmän hallinnon mielenkiinnon herättämistä Kantinen loppuraporttia kohtaan. Koska määrärahoja ei millekään konkreettiselle asialle voitu asettaa tai ainakaan lisätä, keskustelun toivottiin tuottavan muita kuin materiaalisia keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi.⁷³ Kantinen pääehdotusten arviointi olikin liikkunut kauaksi maakuvan parantamisesta ja lähelle välitöntä lamatodellisuutta, jossa kaikkia hallinnon asioita tarkasteltiin kustannusten sekä työllisyyden parantamisen kautta.

Tämä näkyi koruttomasti kulttuurin osuudessa yhteenvedossa, jossa todettiin, ettei hyvinvointivaltion kasvu voinut enää jatkua, mikä tulisi näkymään kulttuurin rahoituksessa lähivuosina. Vaikka esimerkiksi Suomen kulttuuri-instituuttien verkostoa haluttiin laajentaa ja sekä oopperatalo että nykytaiteen museo olivat rakenteilla, fokus kohdistuisi vastaisuudessa enemmän ”kulttuurin tuloksellisuuden tarkasteluun.” Samoin lausunnossa todettiin, että veikkauksen tukirahoitus tulisi laskemaan tulevaisuudessa, mikä tulisi näkymään monien eri taiteiden tuen laskuna.⁷⁴

Alun perin kesäkuulle 1993 suunniteltu lehdistötilaisuus siirrettiin syyskuulle johtuen lisääjän tarpeesta valmistelua varten ja päällekkäisestä Kokoomuksen puoluekokouksesta. Tilaisuuden toivottiin saavan erityisen positiivisen palautteen lehdistöltä, jonka toivottiin tuottavan uusia avauksia ja ”huomattavia synergiavaikutuksia.” Pääministeri Aho toivoi hankkeilta innostavuutta ja symbolista merkitystä eikä suuria makrotason hankeideoita. Rakenteelliset uudistukset odottivat Ahon hallintoa joka tapauksessa ja nyt etsittiin keinoja kohottaa kansalaisten innovaatiokykyjä.⁷⁵

Siirron taustalla oli myös halu laatia kolme konkreettista toimenpide-ehdotusta esiteltäväksi julkisuudessa. Ministerit sekä virkamiehistö tiesivät Aatos Erkon suhtautumisen Kantinen toteutukseen, joten lisäehdotuksilla haluttiin ”kannustaa kansalaisia omaehtoiseen innovaatiotoimintaan.” Koulutuksen ja kulttuurin ehdotukset koskivat kirjastotoimintaa, jota haluttiin muuttaa paremmaksi antamalla sille erityismääräraha parantamaan tietoteknologiaa ja henkilökunnan palkkaamiseksi. Ympäristöministeriön ehdotus oli aloittaa Vihertietokeskus parantamaan suomalaisten lähiympäristön tuntemusta ja piha- ja puutarhakulttuuria.⁷⁶

---

⁷³ UM LKO Muistio 22.3.1993. Kantinen seurantakokous. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁷⁴ Opetusministeriön kulttuuripolitiikan linjan yhteenvedo ehdotusten toteutumisesta ja ehdotuksia jatkotoimenpiteiksi. Opetusministeriö 12.5.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁷⁵ Keskustelu Esko Ahon kanssa koskien 11.6.1993 järjestettäväksi suunniteltua arviointitilaisuutta. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁷⁶ Moitus 1996, 183–184.

Kantinen julkinen seurantatilaisuus kutsuttiin koolle pääministeri Esko Ahon toimesta Säätytalolle 6.9.1993. Pääministerin avaussanojen jälkeen puheenvuoro annettiin kolmelle vastuuministerille, jotka nopeilla, muutaman minuutin kestäväillä yhteenvedoillaan antoivat näkemyksensä siitä, kuinka heidän ministeriönsä sektoreilla oli edetty Kantinen suhteen. Tätä seurasi Erkon, ja Kantinen jäsenten, näkemys ehdotusten valmistelusta ja toteutuksesta valtionhallinnossa, joita vastuulliset ministerit sekä virkamiehet saivat kukin vuorollaan kommentoida.⁷⁷

Valmistellut hankkeet eivät kuitenkaan tuoneet haluttua innovaatiovaikutusta ja positiivisia otsikoita vaan seurantatilaisuuden julkisuuden keräsi Aatos Erkko arvostellessaan valtioneuvostoa ja ministeriöitä Kantinen kohtelusta. Ministeriöiden hankkeet jäivät lähinnä maininnan asteelle:

”Loppuraportin käsittely on ollut hämmästyttävän hengetöntä, neuvotonta ja päättämätöntä... Opetusministeriön lausunto on suorastaan omahyväinen, kun siinä todetaan, että kaikki selvitykset, suunnitelmat ja tutkimukset on jo tehty – ilmeisesti virkamiehistön itsensä toimesta – ja että tarvitaan vain rahaa ja kaikki on kunnossa.”⁷⁸

Erkko sai julkisessa tilaisuudessa taustatukea Sdp:n entiseltä puheenjohtajalta Ulf Sundqvistiltä (sd.), joka arvosteli ministereiden esityksiä itseriittoisiksi vailla itsekritiikkiä. Hieman yllättäen myös pääministeri Aho kritisoi ministeriöitä ”...*valtionhallinnon sisäisiksi eturyhmiksi, jotka taistelevat mustasukkaisesti voimavaroistaan.*” Opetusministeriön ylijohtaja Kalervo Siikala (kesk.) suuntasi kritiikin ministeriön sijaan koululaitokseen joka ”...*muistuttaa enemmän DDR:n kuin nuorsuomalaisten ihanteita.*” Tästä innostuneena entinen opetusministeri Sundqvist kehotti Siikalaa ”vaihtamaan hommia”, jos hän katsoo tavoittelevansa enemmän DDR:n tavoitteita.⁷⁹

Ministerit Uosukainen sekä Isohookana-Asunmaa eivät sulattaneet palautetta sellaisenaan, vaan puolustivat virkakoneistoa monien ehdotusten ja alojen eteenpäinviennistä.

Tilaisuudessa taiteen keskustoimikunnan puheenjohtaja Tuulikki Karjalainen (kok.) näki myös parannettavaa Erkon Helsingin Sanomien tavalle kohdella kulttuuria. Karjalainen moitti Helsingin Sanomia kulttuurin vähättelystä taloussivujen ollessa lehdessä aina ennen

---

⁷⁷ 6.9.1993 Tilaisuuden kulku. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA

⁷⁸ Aatos Erkko arvosteli opetusministeriötä. Iltä-Sanomien 7.9.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁷⁹ Aatos Erkko: Valtakoneisto on ajautunut umpikujaan. Mikael Pentikäinen HS 7.9.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

kulttuuria. Tähän Erkkö vastasi kannustaen Karjalaista suosimaan lehden lukemista takaperin, sillä se oli tapa jota hän itsekin suosi.⁸⁰

Helsingin Sanomille Kantinen seurantaprosessi näyttäytyi valtionhallinnon epäonnistumisena raportin *"jääneen poliittisen taktikoinnin ja välinpitämättömyyden jalkoihin."* Lehti kuvailikin loppuraportin hukkuneen muiden valtionhallinnon raporttien joukkoon ja byrokratian tarkoituksena oli vain kuluttaa mahdollisimman paljon kahvia ja lohivoileipiä ja että valtioneuvostolle tärkeintä oli laman vakavuuden selvittyä vain pitää pankkituista huolta:

"Puheet koulutukseen panostamisesta ovat unohtuneet, kirjastojen aukioloaikoja supistetaan ja päätökset energiaratkaisuista lykkääntyvät. Keisarilla, eli hallinnolla ja poliittisella eliitillä, ei ole vaatteita."

Sanomille myös toimenpide-ehdotusten toteutus näyttäytyi monilta osin enemmän vitsiltä kuin laadulliselta valmistelulta. Esimerkiksi ympäristökysymysten nostamista keskeiseksi osaksi poliittista päätöksentekoa lehti kommentoi laman olevan paras ympäristönsuojelija. Arktisen keskuksen rakentaminen odotti kevättulvien nousua ja pesäpallon pelaaminen talvisaikaan hallissa odotti tilaisuuttaan hallimäkihypyn ja hallikeihäänheiton kanssa.⁸¹

Aatos Erkkö näki Kantinen olleen kuitenkin oikealla tiellä, vaikkakin hallinto olikin suhtautunut raporttiin penseästi. Kantinen oli muun muassa yrittänyt luoda Suomeen "voitontahdon kulttuuria", jotta maa pystyisi kasvamaan sekä kehittämään omaa kieltään ja kulttuuriaan. Erkon retoriikassa käynnissä oli parhaillaan "kolmas itsenäisyystaistelu", jota käydään tieteen ja tutkimuksen aseina. Tässä taistelussa pehmeä osaaminen olisi teknisen osaamisen tasolla ja sitä selvittämään tulisi perustaa itsenäinen 2–3 filosofin ryhmä, sillä umpikujassa oleva valtakoneisto ei siihen pystyisi.⁸²

Seurantatilaisuuden loppusanoissa pääministeri Aho ei kommentoinut erikseen ministeriöiden esittämiä hankkeita työllisyyden parantamiseksi. Sen sijaan Aho päätyi asettamaan kolmen kansliapäällikön työryhmän ratkomaan nuorten työllisyys- ja koulutusongelmia. Jaakko Nummisen, Heikki von Hertzenin ja Pertti Sorsan työryhmän selvitystyön tuli valmistua

---

⁸⁰ Aatos Erkkö: Valtakoneisto on ajautunut umpikujaan. Mikael Pentikäinen HS 7.9.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA

⁸¹ Suomi-kuva sirpaleina. Janne Hopsu, HS 17.9.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁸² Kansakunta tarvitsee henkistä elvytystä, TS 7.9.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

vuoden 1993 loppuun mennessä. Toiseksi Aho nimitti työryhmän filosofian professori Ilkka Niiniluodon alaisuuteen valmistelemaan kansalaispuheenvuoron Suomen henkisestä tilasta.⁸³

Aho sanoi Suomen eläneen aikaisempina vuosikymmeninä holhousvaltioksi kuvaillussa järjestelmässä, jonka aika on käsillä olevan murroksen myötä päättynyt. Suomi oli pääministerin mukaan siirtymässä yrittäjyyden yhteiskuntaan, jossa yksilön vastuu oli korostunut. Kantinen toteutuksen ongelmana oli ollut eri ministeriöiden välinen jyrkkä sektorijako. Kantinen edusti ennen kaikkea innovaatioprojektia, joka tehtävänä oli luoda tilaa uusille ideoille ja hankkeille. Niiniluodon työryhmän tarkoitus olisikin jatkaa dialogia ja tuoda siten näkökulmia Suomen tulevaisuudesta käytävään keskusteluun.⁸⁴ Niiniluodon työryhmän kansalaispuheenvuoro valmistui joulukuun alussa 1993 mutta kansliapäälliköiden selvitystyö palautettiin 22.3.1994. Samalla päivämäärällä opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen merkitsi Kantinen käsitellyksi.⁸⁵

2.3 Suomen henkinen tila

Kantinen arviointitilaisuuden päätteeksi pääministeri Esko Aho nimitti työryhmän filosofian professori Ilkka Niiniluodon alaisuuteen. Työryhmälle annettiin tehtäväksi muotoilla kansalaispuheenvuoro Suomen henkisestä tilasta ja hahmottelemaan samalla Suomen tulevaisuuden suuntaviivoja. Linjauksen tuli olla valtionhallinnon ulkopuolinen ja se haluttiin sisällyttää seuraavaan eduskunnan tulevaisuuspoliittiseen selontekoon marraskuussa.⁸⁶

Pääministeri oli ottanut yhteyttä professori Niiniluotoon muutamaa viikkoa aiemmin ja taustalla oli vaikuttanut tieto siitä, että Aatos Erkko tulee arvostelemaan Kantinen toteutusta Säätytalossa, ja vaatimaan Suomelle filosofien ryhmää miettimään maalle uutta ”voitontahdon kulttuuria.”⁸⁷ Niiniluodon työryhmän asettamisella annettiin myös tiedotusvälineille yhtenäinen kuva siitä, että tiedeyhteisö ottaa enemmän kantaa keskusteluun Suomen tulevaisuudesta ja että ajatus oli noussut esiin kahdelta eri taholta. Samalla Aho totesi, että

---

⁸³ Moitus 1996, 185.

⁸⁴ Esko Ahon puhe Säätytalossa 6.9.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁸⁵ Moitus 1996, 186; Liite 1.

⁸⁶ Luonnon tilaisuuden kulusta 25.8.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA

⁸⁷ Niiniluoto 1996, 189.

talouden tilan korjaaminen ei ollut riittävä ehto Suomen elpymiselle vaan siihen tarvittiin myös henkistä elvytystä.⁸⁸

Pelkästään työryhmän asettaminen sai osakseen välitöntä huomiota ja sekä lehdistön kolumnistit että yleisönosastot täyttyivät nopeasti kannanotoista. Helsingin Sanomat kommentoi tuoreeltaan:

*”hankkeen kertovan myös päättäjien uuslukutaidottomuudesta: he eivät taida pystyäkään hyödyntämään päätöksenteossa tutkimuksen merkittäviä tuloksia ja yhteiskunnassa käytävän keskustelun antia, koska asialle pannaan erityinen työryhmä.”*⁸⁹

Helsingin Sanomien alkuperäisreaktio Niiniluodon työryhmään olikin sarkastinen, sillä lehdessä pakinoitiin muun muassa demokratian toteutuvan parhaiten silloin, kun kaikki nostavat työttömyyspäivärahaa, kaiken Suomea koskeva uutisoinnin olevan disinformaatiota ja että tulevaisuutta *”pitää lähestyä selkä edellä, jottei tiedetä, minne ollaan menossa.”*⁹⁰ Samalla linjalla lehti jatkoi pakinakirjoituksessa 13.9 irvailen ihmisen olemassaolon liittyvän jollain tavalla veronmaksukykyyn, jolloin *”maksan veroja, olen siis olemassa.”*⁹¹ Voidaan siis todeta, että vaikka toimitusjohtaja Aatos Erkko olikin ollut aktiivisesti luomassa sekä Kantinetta, että kritisoidussa sen toteutusta, työrauhaa ei vasta perustettu filosofiryhmäkään saanut Helsingin Sanomilta. Tämä siitäkin huolimatta, että Erkko itse oli sen luomista alun perin ehdottanut ja myös termi ”filosofityöryhmä” oli hänen kynästään lähtöisin.

Muun lehdistön alkuperäisreaktiot olivat alun perin maltillisia, mutta Niiniluoto itse yllättyi median huomiosta ja palautteesta työryhmän asettamista kohtaan. Työryhmä nimettiin lehdistössä ”urkkijoiksi”, jotka tunkevat kysymään kansalaisen mielentilaa. Se sai osakseen kritiikkiä, jonka tosiasiallinen kohde olisi ollut hallitus ja sen harjoittama politiikka. Kansan Uutisissa pelättiin työryhmän saavan itselleen ”narrin osan”, ja oppositio arvostelikin Iltalehdessä lokakuun alussa toimintaa salaisen poliisin suorittamaksi holhoukseksi. Työryhmä nähtiin osana juontaa, jolla hallitus peittää omaa konkurssitilaansa ja henkistä tyhjyyttään.⁹²

---

⁸⁸ Koulutuksen, kulttuurin ja ympäristöasioiden kehitystä arvioiva tilaisuus Säätytalossa 6.9.1993. Pääministeri Esko Ahon puhe. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁸⁹ Helsingin Sanomat, pääkirjoitus 8.9.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA

⁹⁰ HS 10.9.1993. Pakina. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁹¹ Onko oleminen olemista? Toinen mies. HS 13.9.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA

⁹² Niiniluoto 1996, 192–193.

Kirjoitukset arvostelivat myös hallintoa siitä, että ensin valtioneuvosto päätöksillään heikentää kansalaisten henkistä tilaa ja sen jälkeen asettaa joukon filosofejä tutkimaan pahan olon taustalla vaikuttavia syitä. Turun Sanomat kommentoi kansan ulvovan naurusta henkisen tilan tullessa ”pölyisiltä äijänkuvilta” ja Helsingin Sanomat ehdotti ennemmin valtaapitävien henkisen tilan tutkintaa. City-lehdessä moitittiin keskustelun lähtevän DDR-henkisesti liikkeelle siitä, että pääministeri kertoo koska ja mistä komitea saa keskustella. Työryhmä sai myös sivalluksen käytännöllisen filosofian professori Timo Airaksiselta, jonka mukaan empiirinen sosiologia olisi oikea oppiaine tutkimukselle, eikä filosofien tulisi mennä legitimoimaan hallitusta laisinkaan.⁹³

Työryhmälle satoi myös kommentteja ja kannanottoja yksityisten kansalaisten toimesta, jotka toivoivat filosofien ”antavan hallinnon kuulla kunniansa ja katsomaan peiliin!” Häätä ja ahdistus näkyikin työryhmään kohdistuneina epärealistisina odotuksina ja moni ottikin yhteyttä toivoen filosofejä kansakunnan pelastajiksi sekä purkaakseen henkilökohtaista katkeruutta lama-ajan politiikkaan. Aggressiivinen ja tulehtunut keskusteluilmapiiri pitikin ajankuvalle ehkä tyypillisesti sisällään paljon ennakkoluuloisuutta ja kateutta etsien syyllisiä eriarvoistumiselle, sekä samalla kamppailua mielipideherruudesta ja mediamaailman hegemoniasta.⁹⁴

Nimestään huolimatta työryhmän vahvuuteen ei kuulunut pelkästään filosofejä vaan ryhmä muodostui historioitsijoista, toimittajista ja tutkijoista. Yhdeksänhenkinen joukko kokoontui syksyllä 1993 yhteensä kahdeksan kertaa ja usein istunnot venyivät pitkälle aamuyön tunneille. Lehdistön antama palaute vaikutti ryhmän toimintaan ja istunnot olivatkin toistuvasti riitaisia. Ryhmän sisäiseen dynamiikkaan vaikuttivat ne taustasyyt, jotka olivat johtaneet kansakunnan henkisen tilan alenemiseen. Esimerkiksi aatehistorioitsija, tohtori Matti Kortteinen näki syyn olevan hallituksen politiikassa, kun taas sosiologi Jari Ehrnrooth korosti ”kansallisen mentaliteetin” tärkeyttä ja markkinoinnin professori Liisa Uusitalo näki suurimman syyn olevan yhteisöllisten normiston rapautumisessa.⁹⁵ Ratkaisuksi vastakohtien sovittamiseksi ryhmä päätti julkaista keskusteluistaan erillisen kirjan, *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus*⁹⁶, johon jokainen sai tuoda mukaan henkilökohtaisen näkemyksensä. Tähän

---

⁹³ Niiniluoto 1996, 193–194.

⁹⁴ Suomen henkinen tila ja tulevaisuus – kansalaispuheenvuoro, Ilkka Niiniluoto. Säätytalo 1.12.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

⁹⁵ Niiniluoto 1996, 192.

⁹⁶ Suomen Henkinen tila ja tulevaisuus: Ilkka Niiniluoto, Paavo Löppönen (toim.) WSOY. Areena. 1994.

kirjaan esimerkiksi toimittaja Elina Sana kirjoitti kriittisen esseen osallistumisestaan työryhmään ja suhtautumisestaan sen toimeksiantoon.⁹⁷

Erimielisyydet kasvoivat lopulta niin suuriksi, että viimeisessä kokouksessa marraskuun lopulla Matti Kortteinen, joka oli nähnyt uusien vaalien järjestämisen parhaimpana keinona henkisen tilan parantamiseksi, ilmoitti ettei voi yhtyä puheenvuoroluonnokseen, mikä kirvoitti työryhmän sisällä sanailua. Jäljelle jääneet jäsenet harkitsivat koko ryhmän purkamista mutta päättivät että julkinen puheenvuoro julkaistaan sovitusti mutta pelkästään puheenjohtaja Ilkka Niiniluodon nimissä.⁹⁸

Kansakunnan tila ja tulevaisuus – kansalaispuheenvuoro julkaistiin lehdistötilaisuudessa Säätytalossa joulukuun ensimmäisenä päivänä pääministeri Esko Ahon kutsusta. Niiniluoto luki valmiin puheenvuoron, jonka jälkeen Aho antoi vastauspuheenvuorossaan kiitosta työryhmälle arvokeskustelun käynnistämisestä ja yhtyi puheenvuoron toteamukseen siitä, että hyvinvointia ei mitata ainoastaan aineellisilla mittareilla ja että elämänhallinta on laman aikana erityisen tarpeellista. Samoin pääministeri toivoi keskustelun olevan vasta alussa.⁹⁹

Puheenvuoro itsessään korosti kansallisen itsetutkiskelun tarvetta ja toi esiin juurisyytä, joiden perusteella tarve oli alun perin syntynyt. Puheenvuoro myös kertasi työryhmän vaiheet ja syntyprosessin, sekä toi esiin poikkitieteellisiä, yhteiskuntaa kautta linjan koskettavia trendejä, kuten globalisaation ja ikuisen talouskasvun riskit, jotka alkoivat näkyä aikakaudessa murroksena.¹⁰⁰ Suomen kontekstista henkinen lama yhdistettiin taloudelliseen, mutta korostettiin samalla, että yhteiskunta on kuitenkin säilyttänyt fyysiset turvaverkostonsa. 1990-luvun alkua luonnehdittiin enemmän strategisen ajattelun sekä tavoitteiden asettelun puutteeksi, jotka yhdistyivät ajalle tyypilliseen arvojen hajanaisuuteen.¹⁰¹

Puheenvuoro esitteli johtopäätöksissä myös näkökohtia, joita toivottiin harkittavan parantamaan yhteiskunnan joustavuutta sekä kansalaisten elämänhallintaa. Yhtenä esimerkkinä Niiniluoto toivoi hätätilasopimusta kriisistä ulos pääsemiseksi ja kansalaispalkkaa tukemaan vähäosaisia. Puheenvuorossa esitettiin myös, Kantinen tapaan, strategioita sivistyksen ja kulttuurin parantamiseksi sekä määrärahoja niiden toteuttamiseksi.

---

⁹⁷ Niiniluoto 1996, 195.

⁹⁸ Niiniluoto 1996, 195.

⁹⁹ Suomea vaivaa talouslaman lisäksi henkinen kriisi. HS 2.12.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA

¹⁰⁰ Suomen henkinen tila ja tulevaisuus – kansalaispuheenvuoro. Ilkka Niiniluoto, Säätytalo. 1.12.1993. VNK 1992-1995. Kansio 8. KA.

¹⁰¹ Suomen henkinen tila ja tulevaisuus – kansalaispuheenvuoro. Ilkka Niiniluoto, Säätytalo. 1.12.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

Erilaisia yhteisöitä – olivatpa ne sitten seuroja, kouluja, perheitä tai puolueita – kannustettiin pohtimaan hyvän elämän sisältöä, millä toivottiin parannusta kansan pitkäaikaiseen, heikkoon itsetuntoon. Viimeiseksi Niiniluoto toivoi kynnyksen madaltumista kansalaisten keskinäiselle tuelle, jotta pienenevien resurssien julkinen valta ei jäisi ainoaksi avun tarjoajaksi hädän koittaessa.¹⁰²

Puheenvuoron päätyttyä Matti Kortteinen kohahdutti paikalla ollutta yleisöä ilmoittamalla, ettei hän allekirjoita johtopäätöksiä ja että työryhmän työskentely oli ollut kaikkea muuta kuin yksimielistä ja että hän olisi toivonut pääministerin eroa ratkaisuksi tilanteen kohentamiseksi.¹⁰³ Tämä johti Kortteisen ja työryhmässä mukana olleen sosiologin, entisen kansanedustajan Terho Pursiaisen yhteenottoon tiedotustilaisuudessa. Tilanteen rauhoittivat loput ryhmän jäsenet sekä Elina Sanan kommentit siitä, että nykyaikaiset ongelmat harvemmin tuottavat helppoja ja yksinkertaisia ratkaisuita.¹⁰⁴ Nämä sanat olivat tarkoitettu ennen muuta lehdistön suuntaan mutta lehdistön kiinnostus oli alkanut jo hiipua työryhmän työskentelyä kohtaan. Lehdistö oli alkanut jo keskittyä vuoden 1994 presidentinvaalikamppailuun ja kansa valmistautui samalla myös tulevaan EU-äänestykseen.¹⁰⁵ Samaan johtopäätökseen päätyi Niiniluotokin kulttuurihankkeen loppuraportissa 1996, jossa hän mainitsi Suomen henkisen tilan vaihtuneen nopeasti vuoden sisällä maan käydessä läpi kolmet vaalit; mukaan lukien vuoden 1995 eduskuntavaalit, jotka antoivat kansalaisille uudenlaisen tunteen vaikuttamisen mahdollisuudesta.¹⁰⁶

Liittyminen Euroopan Unioniin 1995 onkin nähty kulminaatiopisteenä Suomen henkisen tilan sekä poliittisen aseman muutokselle, kehitykselle, joka oli alkanut jo vuosikymmeniä aiemmin. Pitkään jatkunut länsimyönteisyys johti lopulta siihen, että ehkä ensimmäistä kertaa historiassaan suomalaiset alkoivat nähdä itsensä myös henkisesti osana Eurooppa.¹⁰⁷ Kysymykset suomalaisuudesta ja Suomen paikasta maailmassa kytkeytyivätkin tiiviisti juuri 1990-luvun alun vuosiin. Kylmän sodan päättyminen antoikin suomalaisille aiheen pohtia

---

¹⁰² Suomen henkinen tila ja tulevaisuus – kansalaispuheenvuoro. Ilkka Niiniluoto, Säätytalo. 1.12.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

¹⁰³ Erimielisen työryhmän riidat puretaan kirjaksi. Pekka Väisänen. HS 2.12.1993. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA:

¹⁰⁴ Niiniluoto 1996, 195–196.

¹⁰⁵ ”Kun Suomen henkinen tila ja tulevaisuus katosivat Helsingin yöhön.” Helsingin Sanomat, 12.10.1996. <<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000003568153.html>> [luettu 10.2.2023]

¹⁰⁶ Niiniluoto 1996, 197.

¹⁰⁷ Railo 2010, 413–414.

identiteettiään uudessa valossa ja monille juuri integraatiokanta vastasi kysymykseen siitä, mitä suomalaisuus lopulta edustaa ja mistä siinä on pohjimmiltaan kysymys.¹⁰⁸

Tässä suhteessa ei olekaan suuri ihme, että Kantine juuttui osaksi eksistentialistista debattia, kuten Louis Clerc on todennut.¹⁰⁹ Jaakko Nummisen, opetusministeriön kansliapäällikön, kirjatessa Kantine loppuun käsitellyksi ja toimittaessaan asiakirjat arkistoon maaliskuussa 1994¹¹⁰, koko globaali toimintaympäristö oli muuttunut siitä, kun neuvottelukunta oli aloittanut toimintansa 1988 ja Suomi-kuva luonnollisesti sen mukana.

Kylmän sodan päätös oli suuri geopoliittinen muutos, joka herätti myös suomalaiset pohtimaan identiteettiään sekä maakuva uudessa tilanteessa. Tätä muutosta on esimerkiksi Tytti Isohookana-Asunmaa kuvannut 1980-luvun konsensusyhteiskunnan murtumiseksi ja todennut vuoden 1991 vaalien jälkeen yhteiskunnan muuttuneen neljässä vuodessa perusteellisesti.¹¹¹ Vielä ennen 1991 vaaleja sekä Keskusta ja Vasemmistoliitto vastustivat ulkopoliittisista syistä EU-jäsenhakemusta mutta Ruotsin haettua jäsenyyttä heinäkuussa 1991 sekä pelko turvallisuustilanteen heikkenemisestä muuttivat mielipiteen kotimaassa jäsenyyden kannalle. Kuitenkin Neuvostoliitto, sekä YYA-sopimus, lakkasivat olemasta seuraavassa vuodenvaihteessa ja tilanteen muutoksesta kieli myös se, että eduskuntakeskustelu jäsenyydestä keskittyi jo enemmän maatalouteen Keskustan tuen varmistamiseksi ennemmin kuin turvallisuuspolitiikkaan. Lopulta 18.3.1992 eduskunta hyväksyi Suomen EY-jäsenhakemuksen äänin 133–60.¹¹²

Petri Tuomi-Nikula on määritellyt Suomi-kuvan konkreettisimmaksi muutokseksi irtautumisen Neuvostoliiton – tai Venäjän – yhteydestä. Jos Suomi oli kylmässä sodassa nähty kriittisen arvioinnin mukaan suomettuneeksi, niin integrointi länteen tarkoitti samalla Suomen siirtymistä itsenäiseksi toimijaksi osaksi Pohjoismaista arvoyhteisöä.¹¹³ Se myös tarkoitti samalla suurta muutosta suomalaisuuden määrittelyssä sillä suomalaisia vaivannut alemmuuskompleksi tuli 1990-luvun kuluessa vähittäiseen päätökseen. Uuden vuosituhannen lähestyessä kansakunta alkoikin jo nähdä itsensä osana ”maailmanhistorian johtajuutta”,

---

¹⁰⁸ Aunesluoma 2011, 494.

¹⁰⁹ Clerc 2014, 207.

¹¹⁰ Kantinen vaiheet. Yhteenveto 28.3.1994. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA.

¹¹¹ Isohookana-Asunmaa 1996, 13.

¹¹² Meinander 1999, 477–482.

¹¹³ Tuomi-Nikula 2015, 284.

antiikin Kreikasta alkanutta historiallista kehitystä korkeakulttuurin omaavista, itsenäisistä ja demokraattisista sivistysvaltioista.¹¹⁴

Karim Maichen sarkasmi edellä sisältää kysymyksen siitä, mitä länsimaisuudella todella tarkoitetaan ja voiko se todella muodostaa kestävästä identiteetistä tai arvopohjan yhteisölle. Samalla on kuitenkin todettava debatin maan sisällä hiipuneen nopeasti EU-liitoksen jälkeen muuttaneen samalla Suomen länsimaalaisuuden itsestään selvyudeksi. Tämä on tärkeä huomioda, kun Suomea vertaa esimerkiksi pidemmän eurooppalaisen yhteyden omaaviin Pohjois-Afrikan valtioihin tai vaikkapa Venäjän ja Ukrainan kehitykseen kylmän sodan päätyttyä. Liittyessään Euroopan Unioniin Suomi liittyi samalla osaksi sekä henkistä että geopoliittista kokonaisuutta. Myös Niiniluodon työryhmän julkaisema *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus* määritteli jo 1994 Suomen vahvasti eurooppalaiseksi valtioksi, jonka mentaliteettiin kuuluvat ainainen liike ja ikuinen kehitys, ja jossa luova itseironia sekä itsekritiikki vuorottelevat tieteessä, taiteessa, politiikassa ja mediassa.¹¹⁵

Kansallinen itseymmärrys oli siis kulkenut pitkän matkan lyhyessä ajassa siitä, kun Jaakko Numminen esitteli hallituksen iltakoulussa ”kansallisen selviytymisstrategian” suomalaisen kulttuurin säilyttämiseksi helmikuussa 1992.¹¹⁶ Jos Kantinen toimikauden aikana koko globaali maailmanjärjestys oli kääntynyt pääläelleen ja Suomi pudonnut kasinotaloudesta syvään lamaan, niin valtioneuvoston kulttuurihankkeen aikana 1992-1995 suomalainen identiteetti koki täydellisen muutoksen nousten murheen alhosta osaksi johtavia länsimaita. Aikalaisarvion mukaan suomalaisten käytöskin muuttui lähestulkoon yhdessä yössä itsetunnon kohenemisen myötä. Pitkäaikainen kunniakonsuli Dettmar Grollman muisteli suomalaisten ryhdin parantuneen ja aikaisemmat konsulaattia työllistäneet alkoholihuuruiset selkkaukset loppuivat lähestulkoon tyystin, mikä teki maakuvastakin helpommin viestittävän: ”*Suomalaiset olivat palanneet kotiin.*”¹¹⁷

Mitä muistelijan kotiin paluulla oikeastaan tarkoitetaan jätettiin epäselväksi mutta ei ole vaikea kuvitella kansallisen identiteetin palanneen 1990-luvulla tavallaan juurilleen suurten tarinoiden alkuun kuten 1800-luvun alkupuoliskolle, jolloin idea Suomesta syntyi. Euroopan

---

¹¹⁴ Maiche 2015, 48.

¹¹⁵ Maiche 2015, 7–36.

¹¹⁶ Muistio hallituksen toimenpiteistä koskien suomalaisen yhteiskuntakehityksen kulttuuristen päämäärien asettamista. Iltakoulu 5.2.1992. Jaakko Numminen, Opetusministeriö. VNK 1992-1995, Kansio 1. KA

¹¹⁷ Tuomi-Nikula 2015, 283.

Unionin jäsenyyteen liittyi myös vahvasti uusi, positiivinen talousvire ja myönteiset tarinat, jotka loivat kotimaassa erilaista kuvaa Suomesta, kuin vuosia otsikoita hallinneet lamauutiset.

Lama alkoi hellittää vuosikymmenen puolivälissä Nokian sekä koko ICT-sektorin menestyksen myötä ja samalla erilaiset kansainväliset mittaukset nostivat Suomea kärkisijoille vertailuissa korruption ja lehdistönvapauden suhteen. Nämä yhdessä loivat uutta maakuvaa Suomesta modernina ja tehokkaana maana. Samoin PISA-menestys nosti suomalaisen koulutusjärjestelmän vertailuissa maailman parhaaksi, mistä on myöhemmin annettu kunniata myös Kantinelle sen korostaessa koulutusta yhtenä kolmesta maakuvan peruspilarista.¹¹⁸

Ihan näin yksinkertainen asia ei koulutuksen nousu osaksi imagopolitiikan kärkeä ollut vaan ilmiön taustalla oli yhteiskunnallinen pitkäjänteinen työskentely. Suomen tasainen kouluverkosto ei ollut alueellisesti eriytynyt ja suomalaisnuoret jatkoivat korkealla prosentilla kouluttautumistaan peruskoulun jälkeen. Samoin vanhempien asenteet lasten koulunkäyntiä kohtaan, koulutuksen mahdollistavat taloudelliset edellytykset sekä opettajakoulutuksen taso puhuivat menestyksen puolesta kansainvälisissä vertailuissa. Siten voidaan todeta, että komiteamietintö kuvasti koko yhteiskunnan tilannetta ja asennetta, joka toi maalle ylpeyttä ja huomiota keränneen vertailun kärkipaikan.¹¹⁹

Kunniata on kollektiivisen itsetunnon nousulle ja maan tunnetuksi tekemiselle annettu myös urheilun saralla, tavalla, joka oli tuttu jo 1920-luvulta Hannes Kolehmainen ja Paavo Nurmen ajoilta. 1990-luvulla asialla olivat kuitenkin formulakuljettajat, jotka keräsivät menestyksellään satoja miljoonia katselijoita.¹²⁰ Tämä Tuomi-Nikulan viittaus maakuvan ”epävirallisiin lähettiläisiin” moottoriurheilun saralla kulki kymmenessä vuodessa tavallaan täyden ympyrän, sillä Kantinen perustamisvaiheessa Aatos Erkko oli muistellut muille jäsenille Ari Vatasen esitelleen Suomea hiihdon MM-kisojen lehdistötilaisuudessa 1989 ”kylmäksi, kaukaiseksi ja kommunistiseksi erämaaksi, josta rallikuninkaalla oli kova kiire päästä pois.” Tämä katastrofi kuvasti hyvin maakuvan viestinnän kontrollin ja koordinaation vaikeutta.¹²¹ Kuitenkin kotimainen yhteiskunta ja itsetunto olivat muuttuneet 1990-luvun lopulle tullessa sen verran, että Vatasen kaltaista suorapuheisuutta ei uuden sukupolven mestareissa enää esiintynyt.

---

¹¹⁸ Tuomi-Nikula 2015, 284.

¹¹⁹ Numminen 2020, 475–476.

¹²⁰ Tuomi-Nikula 2015, 275–285.

¹²¹ Clerc 2015, 189.

Suomalaisen maakuvan esityksistä voidaan myös poimia useita tunnuspiirteitä. Ensinnäkin Suomen maakuvan tuottaminen edustaa kategorisesti pienen valtion maakuvaa, jossa geopolitiikalla on korostunut rooli. Tämän lisäksi makekuva on aina tulosta kansallisen identiteetin esityksistä sekä kiistoista, jotka herättävät keskustelua sekä tunteita. Suomen tapauksessa yhdistäviä arvoja ovat olleet luonto, koulutus sekä pyrkimys eurooppalaistua. Yhtenä mielenkiintoisena aspektina voidaan huomioida myös eliitin rooli keskustelun tuottajana ja jopa yksittäisten henkilöiden ja verkostojen korostunut rooli maakuvan määrittämisessä. Tämä oli nähtävissä sekä Kantinen tapauksessa mutta myös valtioneuvoston kulttuurihankkeessa. Molemmissa tapauksissa maakuvan kohdeyleisö löytyi kotimaasta ja imagoa tuotettiin pääsääntöisesti sisäänpäin.¹²²

---

¹²² Clerc 2016, 119.

3. Ulkoministeriö kartoittaa Suomen menestystekijöitä

Tässä luvussa esitellään ulkoministeriölle nimetty Suomi Maailmalla -erikoisteema valtioneuvoston kulttuurihankkeessa. Luku esittelee kulttuurihankkeen käynnistämisen Maanantaiseura -prosessin, joka tähtäsi kansalaiskeskustelun herättämiseen Suomen tulevaisuuden kannalta keskeisistä aiheista. Luvun myötä ovat nähtävissä yksityisen sektorin ja eliitin roolit maakuvan tuottajina sekä yhteiskunnallinen siirtymä kohti kilpailuyhteiskuntaa. 1990-luku onkin nähty tutkimuksessa maabrändäyksen läpilyöntinä, mikä näkyy asiantuntijoiden ja virkamiehien puheenvuoroissa yksityisen ihmisen vastuun korostuksena sekä konsulttien roolissa siinä, miten ja minkälaista maakuva Suomi halusi tuottaa.

3.1 Maanantaiseura herättämään kansalaiskeskustelua

Valtioneuvoston kulttuurihankkeen käynnistämisen yhteydessä opetusministeriö luonnosteli myös Maanantaiseura-toimikunnan aloituksen. Maanantaiseuran ideana oli tukea kulttuurihankkeen toimintaa käytännössä. Tätä tavoiteltiin tuomalla julkisuuteen suomalaisen kulttuurin kannalta keskeisiä arvoja ja kysymyksiä. Maanantaiseuralla tarkoitettiin eri aiheista toteutettavaa asiantuntijakeskustelujen sarjaa, joiden toteuttamisvastuut jaettiin aihealueittain kunkin toimialaan parhaiten sopivalle ministeriölle. Alkuperäisissä luonnoksissa toimikunnan puheenjohtajaksi kaavailtiin Aatos Erkköä ja muiden jäsenten toivottiin olevan yhteiskunnan vaikuttajia ja julkisuuden henkilöitä tieteistä, taiteista sekä viestinnästä.¹²³

Luonnosvaiheessa Maanantaiseuralla tarkoitettiin prosessia, jossa ulkopuolisia asiantuntijoita olisi kutsuttu yhteistyöhön ministeriöiden virkamieskunnan kanssa. Alkuperäisen ehdotuksen mukaan keskusteluiden ja valmisteluiden tuottamat ehdotukset ja toteutukset olisi tuotu valmiina julkisuuteen siten, että Yleisradio olisi tehnyt jokaisesta teemasta erillisen ohjelman.¹²⁴ Kulttuurihankkeen suunnittelu jatkoi siis Kantinen tiellä, luomalla määritelmää siitä, mitä suomalaisuus on. Kuitenkaan tätä määritelmää ei olisi haluttu julkistaa ennen valmistumistaan, ja koko työ olisi tapahtunut suljettujen ovien takana. Tällä tavoin esitettynä maakuva, ja siihen liittyneet toimenpide-ehdotukset, olisivat olleet eliitin ylhäältä päin

---

¹²³ Neuvottelu valtioneuvostotyöskentelyn käynnistämisestä Kantinen ehdotusten toteuttamiseksi. Valtioneuvoston kanslia 30.1.1992. VNK 1992-1995, Kansio 1. KA.

¹²⁴ Tuomikoski 1996, 28.

tuottamia, jotka olisi annettu valmiina kansalle hyväksyttäväksi. Tällainen toimintamalli sopi hyvin suomalaisen maakuvan rakentamisen pitkään perinteeseen, jossa, Louis Clercin määritelmän mukaan, on toistuvasti korostunut kansallisen eliitin ja hallinnon rooli ”kansanvalistajina”¹²⁵

Maanantaiseuran toimikunnan valmistelu ja perustaminen törmäsi kuitenkin vastatuuleen, sillä eduskunnan raha-asiainvaliokunnan istunto jätti esittelylistan pöydälle. Päätös tuli istuvalle hallitukselle yllätyksenä, sillä valtioneuvosto oli omassa istunnossaan aiemmin puoltanut Maanantaiseuran perustamista. Pöydälle jätön syynä oli toimikuntaan lehdistössä kohdistunut kritiikki, jossa arvosteltiin koko Maanantaiseuran olevan liian byrokraattinen toimiessaan julkisuudelta piilossa olevana ”salaseurana.” Tämän lisäksi työryhmän kaavailtu kokoonpano herätti, julkiseksi tultuaan, arvostelua ja koko toimintaa nimitettiin tarpeettomaksi puuhasteluksi luomaan lisäkustannuksia laman kurittamana aikana.¹²⁶

Toiminnan aloittaminen nähtiin eritoten kokoomuksessa keskustapuolueen poliittisena strategiana luomaan lisää kulttuuribyrokratiaa vasten yleistä kehitystä.¹²⁷ Kokoomus oli myös arvostellut Maanantaiseuran toimikunnan kokoonpanoa valiokunnassa ja toivonut mukaan toimitusjohtaja Pertti ”Spede” Pasasta ja kirjailija Lassi Nummea.¹²⁸ Tämä kritiikki kumpusi taloustilanteen heikkenemisen tuomasta paineesta valtioneuvostolle mutta myös kahden eri puoluetta edustavan ministerin, Isohookanan sekä Uosukaisen välisestä valtakamppailusta opetusministeriön sisällä. Tilanne oli tuolloin hetkellisesti jo niin vaikea, etteivät ministerit suostuneet tapaamaan toisiaan toistensa virkahuoneissa vaan ”puolueeton” maaperä keksittiin esimerkiksi ravintolakabinetista hankkeen eteenpäin saamiseksi.¹²⁹

Kansanedustaja Tuulikki Ukkola (lib.) teki Maanantaiseuran tarpeellisuudesta suullisen kysymyksen eduskunnalle, mikä antoi kulttuuriministeri Tytti Isohookana-Asunmaalle mahdollisuuden kertoa eduskunnalle toiminnan tavoitteen ja päämäärän.¹³⁰ Isohookana-Asunmaa itse oli kokenut raha-asiainvaliokunnan päätöksen jälkeen itsensä nöyryytetyksi ja totesi Valtioneuvoston kulttuurihankkeen loppuraportissa 1996 kulttuurin saavan tukea vain

---

¹²⁵ Clerc 2016, 119.

¹²⁶ Tuomikoski 1996, 28.

¹²⁷ ”Kansallista polkkaa byrokratian nuoteilla”. *Helsingin Sanomat*, 6.3.1992. <<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000003127397.html>> [luettu 10.4.2023]

¹²⁸ ”Maanantaiseura vastatuulella – hanke siirtyy opetusministeriölle” *Helsingin Sanomat*, 5.3.1992. <<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000003127179.html>> [luettu 10.4.2023]

¹²⁹ Numminen 2020, 210.

¹³⁰ Tuomikoski 1996, 28.

ollessaan ilmaista. Samoin toimikunnan vaihtuessa työryhmäksi kulttuuriministeri Isohookana-Asunmaa näki konsensuksen vieneen suurimman särmän pois ideoinnista ja esimerkiksi Yleisradion jättäneen koko kulttuurihankkeen lyhyitä uutismainintoja lukuun ottamatta täysin oman onnensa nojaan.¹³¹

Jaakko Numminen, joka oli toiminut virkamiestasolla hankkeen valmistelijana ja esittelijänä, totesi raha-asianvalionkunnan hylkävän päätöksen jälkeen opetusministeriön vievän hanketta eteenpäin asettamalla työryhmän. Tilanne oli kuitenkin hankala valtioneuvoston käynnistämisen hankkeen tultua hylätyksi alemmassa portaassa, joten valmistelijat varmistivat erikseen apulaisoikeuskanslerilta, ettei hallinnollista estettä työryhmän asettamiselle ollut. Maanantaiseura käynnistettiin siten työryhmänä 6.3.1992, ja sille annettiin tehtäväksi järjestää asiantuntijaistuntoja osana valtioneuvoston kulttuurihanketta, valita käsiteltävät teemat ja huolehtia tiedottamisesta.¹³² Työryhmän toimintaperiaate muutti suuntausta siten, että jokaista aihetta käsiteltiin aluksi asiantuntijakokouksessa, joka pohjusti julkista keskustelutilaisuutta. Tähän yhdistettiin jokaisesta teemasta erillinen tulevaisuuskuva – julkaisu, joka tiivisti työskentelyn tulokset sekä pyrki luomaan uusia keskustelunavauksia.¹³³

Toimikunnan muuttuminen työryhmäksi ei muuttanut hanketta juurikaan muuten, paitsi että prosessiin lisättiin julkinen keskustelutilaisuus, eikä asiantuntijoiden johtopäätöksiä Suomen menestymisestä pidetty vain annettuna. Työryhmän jäsenet eivät myöskään saaneet erillisiä kokouspalkkioita vaan toiminta toteutettiin opetusministeriön sisäisen budjetoinnin kautta.¹³⁴ Isohookana-Asunmaa onkin jälkikäteen vuolaasti kiitellyt Maanantaiseuran työryhmiin osallistuneita sitoutumisestaan, vaikka toimintaa arvosteltiin ja jäsenten kuvia sekä taustoja esiteltiin mediassa vielä luonnosvaiheessa.¹³⁵

Maanantaiseuran kokoonpano oli siis herättänyt keskustelua julkisuudessa jo ennen lopullista muotoaan. Kaiken kaikkiaan opetusministeriö kutsui 16 eri alojensa asiantuntijaa muodostamaan varsinaisen työryhmän. Näiden lisäksi opetusministeriö kutsui virkamiehiä tukemaan työskentelyä ja tuomaan erikoisosaamisensa valituille aihealueille. Maanantaiseuran puheenjohtajaksi valittiin Jyväskylän yliopiston rehtori Aino Sallinen ja

---

¹³¹ Isohookana-Asunmaa 1996, 14–17.

¹³² Tuomikoski 1996, 29.

¹³³ Isohookana-Asunmaa 1996, 15.

¹³⁴ ”Maanantaiseura aloittaa vastusteluista huolimatta”. *Helsingin Sanomat*, 6.3.1992.

<<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000003127457.html>> [luettu 10.4.2023]

¹³⁵ Isohookana-Asunmaa 1996, 15.

varapuheenjohtajiksi tuomiorovasti Mikko Heikka sekä toimitusjohtaja Riitta Tanninen.¹³⁶ Nimitysten lisäksi työryhmän kokoonpano eli työskentelyn alkuvaiheessa ja esimerkiksi Pertti Pasanen sekä taiteen kandidaatti Minna Tarkka jättäytyivät toiminnasta kiireisiin vedoten pois, kuten myös vaaliikiireisiin vedonnut oppositiopuolueen puheenjohtaja Ulf Sundqvist (sd.).¹³⁷

Työryhmä valitsi yhdeksän aihealuetta, joita se piti Suomen tulevaisuuden kannalta keskeisinä. Ensimmäisissä Maanantaiseuran kokouksissa keväällä 1992 keskustelu ja oli vilkasta ja aiheiksi pohdittiin muun muassa kulttuuribyrokraatiaa, naisjohtajuutta, mieskysymystä ja maaseudun tilannetta sekä ryhmiteltiin aiheita laajempien kokonaisuuksien yhteyteen, kuten viestintään, koulutukseen ja ympäristöön.¹³⁸

Keskustelussa ja ehdotuksissa monet jäsenet lähestyivät aihetta omista lähtökohdistaan peilaten laman kurjistamaa Suomea tulevien kansalaiskeskusteluiden aihioiksi. Mikko Heikka esimerkiksi esitti syvällistä keskustelua suomalaisesta pahoinvoinnista ja henkisen laman asteesta. Tällöin kansalaiskeskustelu olisi voitu aloittaa projektilla ”suomalaisesta rohkeudesta ja elämänilosta”, jonka tarkoitus olisi ollut kartoittaa suomalaisten henkisiä mahdollisuuksia ja resursseja.¹³⁹ Tutkija Mika Mannermaa puolestaan toivoi keskustelua eurooppalaisesta identiteetistä sekä jatkuvan talouskasvun ekologisesta kestävyydestä, otsikolla ”mihin me oikein pyrimme kun lähdemme aamulla töihin?”¹⁴⁰ Lassi Nummi taas oli ajankohtainen pohtiessaan hävittäjähankintojen vaihtoa jousipyssyihin ja ehdottaessaan kansalaiskeskustelun aihetta maaseudun tulevaisuudesta ja sen autioitumisesta, trendistä johon maahanmuutto voisi järkevällä aluepolitiikalla tuoda ratkaisun.¹⁴¹

Alkuperäisesti työryhmä sai kartoitettua aihe-ehdotuksia hyvin laajoilta alueilta mutta monissa ehdotuksissa toistuivat perinteiset, Suomen vahvuusalueina maakuvatyössä usein toistuvat luonto, kulttuuri ja koulutus. Lähestymiskulmat vaihtelivat riippuen siitä, nähtiinkö ympäristö valttina tuomaan maahan matkailua ja turismia, vai haluttiinko Suomesta luoda ympäristönsuojelun johtava mallimaa. Rahoituksen tuomat haasteet ja siten käytännön toteutuksen ongelmat toistuivat teemojen muotoutuessa, ja koulutustason nosto ja kansainvälistyminen nähtiin yleisesti vaikeina tilanteessa, jolloin nuorten syrjäytyminen oli

---

¹³⁶ Tuomikoski 1996, 30–32.

¹³⁷ Tuomikoski 1996, 31–33; Liite 2.

¹³⁸ Aihe-ehdotuksia Maanantaiseuran aiheiksi. Lassi Nummi, 27.4.1992. VNK 1992-1995. Kansio 1, KA

¹³⁹ Ehdotuksia Maanantaiseuran keskusteluaiheiksi. Mikko Heikka, 20.4.1992. VNK 1992-1995. Kansio 1, KA.

¹⁴⁰ Ehdotuksia Maanantaiseuran keskusteluihin. Mika Mannermaa, 25.4.1992. VNK 1992-1995. Kansio 1, KA.

¹⁴¹ Aihe-ehdotuksia Maanantaiseuran istuntoihin. Lassi Nummi, 27.4.1992. VNK 1992-1995. Kansio 1, KA.

ajankohtainen pelko. Samoin kulttuurin rooli näkyi osaltaan keinona nostaa suomalaista identiteettiä ja statusta kansainvälistyvässä ympäristössä. Toisaalta talouden realiteetit toistuivat keskustelussa pohdintana kulttuurin rahoituksen laskusta, ja tavoista pienentää kulttuurin byrokratian määrää.¹⁴²

Lopullisiksi teemoiksi valikoituivat väestö, viestintä ja koulutus, jotka olivat käsittelyssä syksyn 1992 aikana. Vuoden 1993 aiheiksi Maanantaiseura valitsi perusoikeudet, eettiset kysymykset, metsän, nuorison sekä Itämeren alueen vuorovaikutuksen. Jokainen aihe käsiteltiin samalla tavalla, jossa julkista keskustelua edelsi asiantuntijakokous. Keskustelua pohjustamaan laadittiin jokaisesta myös erillinen tulevaisuuskuvajulkaisu. Järjestyksessä viimeinen käsiteltävä aihe oli Suomen menestyminen kansainvälistyvässä maailmassa, jonka toteutus annettiin ulkoministeriölle. Sen vastuuvirkamieheksi nimettiin ulkoministeriön osastopäällikkö Markku Reimaa.¹⁴³

3.2 Suomen vahvuudet ja heikkoudet

Maanantaiseuran yhdeksännen asiantuntijaseminaarin aiheena oli Suomen menestyminen kansainvälistyvässä maailmassa. Ulkoasianministeri Heikki Haaviston (kesk) johdolla yli 40 asiantuntijaa kokoontui ulkoministeriöön 22.11.1993 arvioimaan Suomen vahvuuksia, heikkouksia, uhkia ja mahdollisuuksia.¹⁴⁴ Maanantaiseura käsitteli kansainvälisyyttä ikään kuin Suomi olisi yritys ja keskustelua parantamaan oli osallistujille laadittu alustukseksi karkea SWOT-analyysi. Suunnitelmavaiheessa pohdittiin asiantuntijakeskustelun mahdollisena vaarana olevan liiallisen akateemisuuden, joka olisi näkynyt kansalaiskeskustelun laantumisenä, mutta keskustelun vapaus ja osallistujien erilaisuus kääntyikin voimavaraksi mielipiteiden eroavaisuuksien vuoksi. Kansainvälisyys-teeman puheenjohtaja Riitta Tanninen menikin kulttuurihankkeen loppuraportissa jopa niin pitkälle, että lopullisesta asiantuntijakeskustelusta olisi pitänyt toimittaa tallenteita kouluihin ja oppilaitoksiin tuomaan esiin yhteiskunnan selviytymisstrategioita ja ”*avaamaan mielemme ottamaan myös henkilökohtaista vastuuta menestyksestämmme.*”¹⁴⁵

---

¹⁴² Maanantaiseura aihe-ehdotuksia. Liite 3. VNK 1992-1995. Kansio 1, KA.

¹⁴³ Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvia 1993, 2.

¹⁴⁴ Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvia 1993, 3–4.

¹⁴⁵ Tanninen 1996, 148.

Eri alojen osajista koostunut seminaari toikin hajontaa mielipiteisiin ja aihealueet, jotka näyttäytyivät joillekin vahvuuksiksi, olivat toisen mielestä heikkouksia. Keskustelua kutsuttiin seuraamaan myös viisi ulkopuolista konsulttia, joiden tehtävänä oli esitellä tulokset yleisötilaisuudessa Säätytalossa 13.12.1993. Samoin keskusteluun osallistui tarkkailijana opetusministeriön erikoissuunnittelija Keijo Mäkelä, joka laati erilaisia tulevaisuusvisioita yleisötilaisuuden yhteydessä julkaistavaan Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvia – teokseen.¹⁴⁶ Näiden visioiden kautta pyrittiin luomaan mahdollisimman tarkka kuva Suomen menestystekijöistä kansainvälistyvässä maailmassa.

Suomen vahvuustekijöiksi oli edeltävissä työryhmän kokouksissa valikoituneet muun muassa gateway-asema, korkea teknologia, puhtaus, turvallisuus sekä perusturva. Mahdollisuuksiksi keskusteluissa olivat nousseet luonto, diplomatia, tietotekniikka, infrastruktuuri, perusarvot sekä kaksikielisyys. Heikkouksiksi listattiin verotus, sää, lama, ikääntyminen ja ulkomaalaisasenteet ja uhiksi luettiin eriarvoistumiskehitys, maahanmuutto, kansallisen itsemääräämisoikeuden menetys, Venäjän kehitys sekä populaariviihteen taso.¹⁴⁷

Populaariviihteen tason yllättävä lisääminen uhaksi kieli hyvin ajankuvasta, sillä 1990-luvun taite näyttäytyi myös eräänlaisena yhtenäiskulttuurin murtumisena. Kotimainen kirjallisuus ja elokuva olivat siirtyneet television tieltä syrjään jo 1960-luvulla ja sen myötä valtion rooli kulttuurin tuottajana sekä valvojana oli kasvanut. Median protektionismi oli alkanut murtua jo 1970-luvulla, jolloin yksityiset kaapelitelevisioyhtiöt perustettiin ja vuonna 1989 MTV oli saanut oman kanavapaikkansa. Vastaavasti radiossa kaupalliset taajuudet olivat aloittaneet 1985.¹⁴⁸ Valtion ohjaus ei kuitenkaan purkautunut keskusteluitta sillä mainoskanavien tarjontaa hallitsivat kevyt viihde, urheilu sekä talk show -formaatit, jotka toivat eniten mainostuloja. Tämä puolestaan herätti huolta television muuntumisesta turhanpäiväiseksi tiedotusvälineeksi, ja tarkoitti samalla Yleisradion katsoja- ja kuulijalukujen pienenemistä kiristyvän kilpailun kanssa. Käytännössä tiedotusvälineiden vapautuminen oli näkyvä merkki siitä, että kansallinen, homogeeninen kulttuuri oli alkanut purkautua jo vuosikymmenen ennen länsieurooppalaista integraatiota. Tämä taas näyttäytyi monille henkisen identiteetin murroksena ja siten uhkana.¹⁴⁹

---

¹⁴⁶ Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvia 1993, 3–4.

¹⁴⁷ Ehdotus asiantuntijakokouksessa 22.11.1993 SWOT-analysiksi. VNK 1992-1995 Kansio 5. KA

¹⁴⁸ Meinander 1999, 500–501.

¹⁴⁹ Meinander 1999, 501–502.

Maanantaiseuran teemallinen pienryhmä oli ennen asiantuntijakeskustelua valmistellut luettelot Suomen potentiaalisista vahvuus-, heikkous-, uhka-, ja mahdollisuustekijöiksi, joita käytettiin pohjustamaan varsinaista seminaaria. Luetteloon toivottiin asiantuntijoilta täydennystä ja kommentteja tarkoituksena korjata SWOT-listaukset istunnon jälkeen. Istunnossa ei ollut tarkoitus tarkastella 2000-luvun teemoja, vaan lähtökohtana pidettiin sitä, mitä Suomi voisi tässä ja nyt tehdä menestyäkseen kansainvälistyvässä maailmassa.¹⁵⁰

Ulkoministeriöön kokoontuneet asiantuntijat näkivät läpi keskustelun Suomen vahvuuksina lähes yksimielisesti koulutuksen, teknologisen osaamisen, puhtauden ja turvallisuuden. Näiden tueksi osallistujat toivoivat myös parempaa viestintää, joilla arvoja voisi paremmin tuoda esiin ja siten parantaa suomalaisten mainetta ulkomailla.¹⁵¹ Yleisradion Olli Alhon mukaan terve suomalaisuus syntyisi löytämällä omat kulttuuriset juuret. Myönteinen Suomi-kuva loisi samalla myönteisen itsetunnon, jolloin keskinäinen yhteistyö loisi mahdollisuuksia koulutukseen, ympäristöön, innovaatioihin ja kulttuuriin. ”*On luotava yhteinen viestintästrategia, jonka avulla muodostamme haluttua, positiivista Suomi-kuvaa.*”¹⁵²

Viestintä oli monissa puheenvuoroissa toistuva heikkous, jota tulisi kehittää opiskelijavaihdon ja opettajakoulutuksen kautta kansainvälisempään ja puhevalmiimpaan suuntaan. Monet vahvuuksiksi nähdyt teemat, kuten metsä ja teknologinen osaaminen, kärsivät asiantuntijoiden mielestä heikosta markkinoinnista ja kommunikaatiotaidoista, kuten suurlähtettiläs Ilkka Pastinen kiteytti:

*”Suurin ongelmamme on agraarikulttuurinen tausta, johon ei kuulu kommunikaatiovalmiudet. Kahta suomalaista ei pidä päästää samaan yliopistoon opiskelemaan. He seurustelisivat vain keskenään.”*¹⁵³

Vaikka valtiokeskeisyys ja korkea perusturva oli nimetty alkuperäisesti vahvuuksiksi työryhmän laatimassa analyysissa, Suomi nähtiin kuitenkin hyvin byrokraattisena ja kankeana pysyäkseen mukana globaalissa talouskehityksessä. Suomalainen kansanluonne kuvailtiin sitkeäksi mutta siitä puuttui notkeutta sekä ahkeruutta. Vaikka vahva valtio näyttäytyi muutamalle kulttuurin ja infrastruktuurin, kuten kirjastolaitoksen, takaajana, pääosa

---

¹⁵⁰ Tervetuloa asiantuntijaistuntoon. Sirpa Moitus, Helsinki 12.11.1993. VNK 1992-1995 Kansio 5, KA:

¹⁵¹ Muistiinpanoja Suomen menestymistä kansainvälistyvässä maailmassa käsittelevästä asiantuntijaistunnosta 22.11.1993 ulkoministeri Heikki Haaviston johdolla. VNK 1992-1995. Kansio 5, KA.

¹⁵² Tanninen 1996, 153.

¹⁵³ Muistiinpanoja Suomen menestymistä kansainvälistyvässä maailmassa käsittelevästä asiantuntijaistunnosta 22.11.1993 ulkoministeri Heikki Haaviston johdolla. VNK 1992-1995. Kansio 5, KA.

osallistujista näki perusturvan liian korkeana ja jopa uhkana matkalla kohti avoimempaa Eurooppaa. Keskustelua johtanut ulkoasiainministeri Heikki Haavisto (kesk): ”*Ministerin mielestä valtiokeskeisyys on uhka. Perusturva turruttaa.*”¹⁵⁴

Hyvin vahvaksi mahdollisuudeksi kautta linjan nähtiin integroituminen Eurooppaan ja sillä tavoiteltiin lukuisia erilaisia asioita, kuten positiivista talouskehitystä työpaikkojen paluun myötä, kulttuurista avautumista, kielitason nousua ja taloudellisten rakenteiden purkautumista. Kansainvälisyyden toivottiin tuovan myös arvomuutoksia vähentäen kansallisvaltion asemaa ja yleisesti arvosteltua homogeenisuutta. Metsähallituksen Pentti Roiko-Jokela: ”*Uhkana on jäädä Euroopan liiton ulkopuolelle varsinkin, jos Ruotsi ja Itävalta menevät mukaan.*”¹⁵⁵

Suomi oli jättänyt jäsenyyshakemuksensa Euroopan Yhteisöön maaliskuussa 1992 ja neuvottelut liittymisestä olivat alkaneet vuoden 1993 keväällä yhdessä Ruotsin, Norjan ja Itävallan kanssa. Nämä neuvottelut kestivät kevääseen 1994 asti ja neuvotteluja silmällä pitäen Suomen ulkoasiainministeriksi oli tullut Paavo Väyrysen (kesk.) tilalle maatalouskysymyksiin erikoistunut Heikki Haavisto. Syksyllä 1994 neuvoa antavassa kansanäänestyksessä liittyminen voitti selvästi, kuten Ruotsissa sekä Itävallassa. Norjan jäsenyys sen sijaan kariutui maan sisäisessä äänestyksessä.¹⁵⁶

Kansainvälistymisen ei nähty tuovan uhkaa esimerkiksi pakolaisuuden myötä, päinvastoin siinä nähtiin enemmän mahdollisuuksia. Suurin uhka kansainvälistymiselle oli keskustelussa suomalaisuus itsessään, ja yhteiskunnallinen laiskuus kouluttautua ja kehittyä. Opetus haluttiinkin nähdä ennemmin intohimoisena johtamisena, josta huokuisi *leadership*, visiointi ja analyysikyky. Peruskoulu tulisi myös aloittaa aikaisemmin, jotta opiskelijat valmistuisivat aiemmin yliopistoista. Lamankin voisi nähdä mahdollisuutena jatkuvalla kehittämiselle ja uudelleen koulutukselle, sillä ”*ihminen, joka ei osaa lukea ei tällöin myös halua lukea. Enemmistöllä maailmassa näitä mahdollisuuksia ei ole.*”¹⁵⁷

Suomen kuvailtiin olevan muuttumassa idän ja lännen välillä olevasta kaksinapaisesta kulttuurista kolmiulotteisuuteen, jossa määriteltiin uudelleen Suomen suhde Venäjään ja

---

¹⁵⁴ Muistiinpanoja Suomen menestymistä kansainvälistyvässä maailmassa käsittelevästä asiantuntijaistunnosta 22.11.1993 ulkoministeri Heikki Haaviston johdolla. VNK 1992-1995. Kansio 5, KA

¹⁵⁵ Muistiinpanoja Suomen menestymistä kansainvälistyvässä maailmassa käsittelevästä asiantuntijaistunnosta 22.11.1993 ulkoministeri Heikki Haaviston johdolla. VNK 1992-1995. Kansio 5, KA

¹⁵⁶ Paavonen 2010, 402.

¹⁵⁷ Tanninen 1996, 149–150.

toisaalta luotiin uusi taloudellinen todellisuus EU:n, NAFTA:n ja Kauko-Idän välillä.¹⁵⁸ Koko asiantuntijakeskustelussa tuotiin hyvin vähän ja erittäin varovaisesti konkreettisia ehdotuksia esiin ja istunto pyörikin paljon Suomen itsensä määrittelyn ympärillä uudessa taloudellisessa ja ulkopoliittisessa tilanteessa. Vaikka Kantine oli nostanut kolme vuotta aikaisemmin 115 toimenpide-ehdotusta esiin keinoiksi kehittää Suomen kansainvälistymistä¹⁵⁹, asiantuntijakeskustelu tarttui harvoin matkailun tukemisen lisäksi mihinkään konkreettiseen. Tähän pääsyynä voi nähdä kansantalouden vaikeudet, jolloin Suomen määrittelemineen tarkoittaisi samalla laman analyysiä. Tähän tarttui myös ympäristöfilosofian dosentti Leena Vilkka, joka nimesi Suomen suurimmaksi heikkoudeksi näköalattomuuden:

”lamaratkaisuksikin tarjotaan vain kulutuksen lisäämistä ja sen oravanpyörään juuttumista. Talouden tekniset ja tuotantokeskiset asenteet ovat myös ongelma. Euroopassa kysytään tällä hetkellä luonnonmukaisuutta, mutta nyt muun muassa karjataloudessa matkitaan tehoeläintuotantoa.”¹⁶⁰

Laman vaikutus olikin ilmeinen siinä, mitä ylipäänsä uskallettiin ehdottaa. 1990-luvun alkuvuosien taloudelliset realiteetit olivat tehneet monista asioista kaukaisia ja vasta vuonna 1994 reaalin ansiotaso ja ennen kaikkea kansalaisten itseluottamus alkoivat uudelleen nousta. Suomen Pankki olikin lamavuosina yhdessä valtionvarainministeriön ja valtioneuvoston kanssa viestimien suurimman mielenkiinnon kohteena ja ulkoministeriölle jäi lähinnä taustoittava rooli. Näinä vuosina ministeriön viestintä keskittyikin lähinnä olojen vakauteen tilanteen vakavuudesta huolimatta.¹⁶¹

Talouden taantuma ei hieman yllättäen näkynytäkään vuoropuhelussa siitä, mihin nykyisissä olosuhteissa olisi varaa ja mihin pitäisi ryhtyä. Lama näkyikin maakuvan muodostamisen kannalta sisäisesti muokaten kuvaa siitä, millaisia suomalaiset itse ovat ja miten he näkevät itsensä. Siten talouden ajautuminen vaikeuksiin määritti konkreettisesti Kantinesta tuttua ajatusta siitä, että ”Suomi-kuva on kuva Suomesta.”¹⁶² Bruttokansantuotteen pudottua muutamassa vuodessa 13 prosenttia ja työttömyyslukujen ollessa pahimmillaan 19 prosenttia

---

¹⁵⁸ Mäkelä 1996, 155.

¹⁵⁹ Kantine. Loppuraportti 1990, 133.

¹⁶⁰ Muistiinpanoja Suomen menestymistä kansainvälistyvissä maailmassa käsittelevästä asiantuntijaistunnosta 22.11.1993 ulkoministeri Heikki Haaviston johdolla. VNK 1992-1995. Kansio 5, KA

¹⁶¹ Tuomi-Nikula 2015, 280.

¹⁶² Tuomi-Nikula 2015, 279.

ei ollut ihmeellistä, että koko Valtioneuvoston kulttuurihankkeen alkuperäinen työajatuskin oli luoda ”kansallinen selviytymisstrategia suomalaista kulttuuria kehittämällä”.¹⁶³

Suomalaiset olivat tunteneet kylmässä sodassa alemmuudentunnetta muihin eurooppalaisiin kansoihin verraten tasapainoillessaan idän ja lännen välillä. EU:hun liittymisen yhteydessä keskustelu suomalaisesta identiteetistä kävi yhteiskunnassa muutenkin vilkkaana ja vasta EU:hun liittyminen 1995 laittoi pisteen ajatukselle ”metsäsuomalaisista junteista.”¹⁶⁴ Vuonna 1993 tilanne laman keskellä vaikutti voimakkaasti kansalliseen itsetuntoon ja asiantuntijakeskustelussa se näkyi monilta osin voimakkaana itseruoskintana ja kansanluonteen etsintänä. Kuten Kantine samanaikaisesti, Suomi-kuvaa ei luotu tai tuotettu 1990-luvun alkuvuosina säännönmukaisesti ulkomaille, vaan sisäänpäin. Komiteoissa ja seminaareissa luotiin ja kehitettiin suomalaisuutta, sen ”moraalista selkärankaa” sekä kansallista itsetuntoa perinpohjaisesti uudelleen.¹⁶⁵

3.3 Menestyminen kansainvälistyvässä maailmassa

Suomi Maailmalla – teeman julkinen tilaisuus järjestettiin Helsingin Säätytalossa 13.12.1993. Median edustajien lisäksi paikalle saapui yli 180 kutsuvierasta ja he saivat luettavakseen myös erillisen tulevaisuuskuvajulkaisun, jollainen oli painatettu myös jokaisesta Maanantaiseuran aiemmin käsittelemästä erikoisteemasta.¹⁶⁶ Tilaisuudessa Suomen menestystä etsittiin koulutuksen, ympäristön, metsän, teknologian sekä kulttuurin osaamisalueilta, joiden nähtiin asiantuntijoiden mielestä olevan keskeisimpiä. Jokainen osaamisalue sai 20 minuutin osuuden käsittelyä varten. Kullekin alueelle oli nimetty puheenjohtaja ja erilliset, tilaisuuteen kutsutut konsultit pitivät omat ”myyntipuheenvuoronsa” siitä, miksi juuri käsiteltävä teema on tärkeä positiivisessa kansainvälisessä kehityksessä. Tilaisuuden loppupuheenvuoron piti erikoisteeman vastuuministeri, ulkoasiainministeri Heikki Haavisto.¹⁶⁷

---

¹⁶³ ”Kohti kulttuuri-Suomea” – prosessin tarkoitus. 27.11.1991. VNK 1992-1995 Kansio 1, KA.

¹⁶⁴ Maiche 2015, 10.

¹⁶⁵ Clerc 2014, 207.

¹⁶⁶ Maanantaiseuran asiantuntijakokous 22.11.1993 ja Maanantaiseura-istunto 13.12.1993. Sirpa Moitus, Helsinki 13.10.1993. VNK 1992-1995 Kansio 5, KA.

¹⁶⁷ Maanantaiseura-sarjan viimeisen istunnon kulku. Sirpa Moitus, 2.12.1993. VNK 1992-1995, Kansio 5, KA.

Päätösistunnon vastaanotossa ja keskustelussa näkyi kuitenkin väsymys pitkään jatkuneeseen Maanantaiseura -toimintaan ja laman vaikutuksesta yhteiskuntaan, mikä tilaisuutta edeltäneen asiantuntijaseminaarin tavoin, siirsi huomiota enemmän yksilön toimintaan yhteisön sijaan. Tilaisuutta juontanut Yleisradion johtaja Olli Alho luonnehti Suomen menestystekijöiden etsimistä ”*Liian isoksi kakuksi*” ja siitä kertoikin tilaisuuden venyminen liki kolmetuntiseksi ja asioiden käsittelyn jääneen pelkästään latteuksien tasolle. Istunnossa luonto, ympäristö ja metsäosaaminen saivat osakseen vain muutamia kommentteja ja päähuomio keskittyikin koulutuksen, teknologian sekä taiteen ympärille.¹⁶⁸

Kuopion yliopiston rehtori Ossi Lindqvist kehotti tutkijoita kantamaan enemmän henkilökohtaista vastuuta menestyäkseen kansainvälisesti ja dosentti Kirsti Simonsuuri Helsingin yliopistosta muistutti myös taiteilijoita siitä, ettei valtiolta kannata odottaa apua vaan rohkeasti kannattaa suunnata ulkomaille. Koulutus oli muuten laadukasta mutta liian tasapäistävä ja esimerkiksi Lenita Airisto huomautti yritysmaailman olevan liian samankaltainen estäen naisten yrittäjyyttä. Tutkijoiden ja yrittäjyyden huonosta arvostuksesta kieli myös professori Olli Lounasmaan mukaan se, että vuosittain valmistuvista 500:stä väitöskirjan tekijästä yhtäkään ei koskaan näy linnan juhlissa viihdejulkisten rinnalla.¹⁶⁹

1980- ja 1990-luvun taitetta voidaan kutsua suomalaisen omakuvan murrokseksi, jota lähestyttiin myös sukupuolittuneista lähtökohdista. Lenita Airisto oli teeman aktiivinen keskustelija, joka oli luonut, yhdessä ulkoministeriön kanssa, 1980-luvulla kaksi erilaista lavakiertuetta esittelemään suomalaista maakuvaa ulkomailla. Nämä kiertueet, Suomi Luo ja Vie, jota esitettiin vuosina 1982–1985 sekä samankaltainen show Success Story Finland 1986–1990, olivat saaneet osakseen kritiikkiä kotimaisessa mediassa eritoten vientiammattilaisten keskuudesta. Akateeminen tutkimus on myöhemmin epäillyt nihkeän suhtautumisen johtuneen esitysten huumorista ja feminiinisyydestä, joka osaltaan vauhditti 1980–1990 taitteen keskustelua suomalaisessa mediassa suomalaisten vientikauppiaiden (erityisesti miesten) ulkonäöstä, kielitaidosta sekä käytöstavoista.¹⁷⁰

Tilaisuus antoi myös kulttuuriministeri Isohookana-Asunmaalle mahdollisuuden kiittää puolitoista vuotta jatkuneesta Maanantaiseuran työstä, joka oli pyrkinyt herättämään keskustelua Suomen tulevaisuudesta. Yhtä kiltti ministeri ei ollut tiedotusvälineille, jotka

---

¹⁶⁸ ”Maanantaiseuran päätösistunto pohti Suomen kansainvälistä menestystä.” Marjukka Liiten, HS 14.12.1993. VNK 1992-1995. Kansio 5, KA.

¹⁶⁹ ”Maanantaiseuralla viimeinen istunto” Aamulehti 14.12.1993. VNK 1992-1995, Kansio 5, KA.

¹⁷⁰ Saarenmaa 2014, 230–236.

eivät olleet levittäneet keskustelua laajemmalle.¹⁷¹ Media onkin saanut jälkikäteen palautetta hiipuneesta mielenkiinnosta Maanantaiseuran kokouksiin ja julkaisuihin. Niitä on sittemmin luonnehdittu mediaa vähemmän kiinnostaviksi nimenomaisesti asiapitoisuuden vuoksi, sillä niistä ei saatu skandaalinkäryisiä otsikoita. Esimerkiksi Jaakko Numminen on pitänyt koko Maanantaiseuran synnyttämää kirjallista aineistoa ainutlaatuiseksi näytöksi 1990-luvun yhteiskuntapoliittisesta ajattelusta ja orastavasta tulevaisuussuunnittelusta. Materiaali sellaisenaan sopisi osastopäällikön mielestä hyvin ajatuspajalle tai esimerkiksi akateemiseksi opinnäytteeksi tarkastellen, miten ehdotuksille on ajan myötä käynyt.¹⁷²

Numminen totesi samankaltaisen kohtalon käyneen myös Niiniluodon raportille Suomen henkisestä tilasta, jonka saama julkisuus jäi lopulta vaisuksi eikä saanut aikaan laajempaa keskustelua. Todellisuudessa Niiniluodon raportti sekä Maanantaiseuran käyttämät tulevaisuuskuvat auttoivat käynnistämään valtioneuvoston kanslian tulevaisuusselonteot osana pidemmän aikavälin taloussuunnittelua. Samalla toiminta pyrki vähentämään ministeriöiden välistä eriytyneisyyttä ja lisäämään yhteistyötä.¹⁷³

Seminaarin yhteydessä julkaistu Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvajulkaisu oli luonteeltaan hyvin tilastovetoinen ja monia teemoja tarkasteltiin niiden tuottavuuden ja myyntikelpoisuuden kannalta. Yhteiskunta luonnehdittiin liian byrokraattiseksi ja maan tulisi avautua markkinoille, kansainvälistyä sekä luoda strategioita tehokkuuden, viennin sekä viestinnän parantamiseksi.¹⁷⁴ Kansliapäällikkö Jaakko Numminen luonnehti koulutuksen tulevaisuuden suuntaviivoja sen mukaan, millaista potentiaalia tietyillä aloilla olisi tukemaan koulutusvientiä. Erityisesti Suomen tulisi panostaa ammatillisen aikuiskoulutuksen vientiin lähialueille, eli Baltiaan, Karjalaan sekä Pietarin seudulle. Yliopistojen opintokokonaisuuksista vientiin voisi tarjota arktisen alueen ja metsän osaamista mutta myös geologiaa ja kartografiaa, kansantiedettä sekä musiikkitieteitä. Samoista lähtökohdista tarkasteltiin myös terveydenhoitoa, ja sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikkö Heikki von Hertzen toivoikin ”sairaalasektorin liikakapasiteettia” käytettäväksi vientitarkoituksiin. Markkinointi voisikin kohdistua jälleen Baltian ja Pietarin alueelle ja vahvuuksia vientiin edustaisivat erityisesti koulutettu henkilöstö, rokotus- sekä äitiyspalvelut.¹⁷⁵

---

¹⁷¹ ”Maanantaiseuran päätösistunto pohti Suomen kansainvälistä menestystä.” Marjukka Liiten, HS 14.12.1993. VNK 1992-1995. Kansio 5, KA.

¹⁷² Numminen 2020, 486.

¹⁷³ Numminen 2020, 490.

¹⁷⁴ Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvia 1993, 4.

¹⁷⁵ Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvia 1993, 46–49.

Maakuvaa käsitteli erikseen ulkoministeriön virkamies Petri Tuomi-Nikula, joka luonnehti Suomea ”skandinaaviseksi, luontoystävälliseksi ja Venäjältä muita enemmän osaavaksi.” Näihin määritelmiin pystyisi vaikuttamaan tuomalla ekologisuutta ja puhtautta esimerkiksi metsäteollisuuteen, sillä hyvä metsänhoito näkyisi hyvänä kaupallisena vientinä ja imagona. Muuten Suomen tulisi korostaa maan pohjoismaisuutta ja tuoda esiin maan gateway-asemaa idän ja lännen välissä. Kilpailu gateway-asemasta tulisi olemaan kuitenkin kova, sillä Suomen lisäksi maantieteellisen sijainnin markkinointi gateway-asemana oli lähialueilla käytössä myös Varsovassa ja Hampurissa.¹⁷⁶

Kaiken kaikkiaan tulevaisuuskuvajulkaisun yleisviesti oli, runsaista vientitilastoista huolimatta, räväkempi kuin perinteisemmät valtionhallinnon julkaisut ja sellaisenaan tarkoitettu juuri herättämään kiinnostusta Maanantaiseuran työlle. Julkaisu pyrki nostamaan keskusteluun Suomen vahvuuksia eri aiheista ja asiantuntijat pohtivatkin sen sivuilla muun muassa maan viestintää, miesimagoa, arkkitehtuuria sekä paperi- ja puhelinvientiä keinoina tuomaan kaupallista menestystä.¹⁷⁷

Toimintamalli ei ollut käytössä ensi kertaa, sillä myös Kantinen loppuraportin luovuttamisen yhteydessä 1990 julkaistiin samalla Jörn Donnerin ja Martti Häikiön *Suomi-kuva vuonna 0*. Teos olikin varsinaista loppuraporttia lennokkaampi ja toimi julkisuuden provokaattorina.¹⁷⁸ Loppuraportin keskittyessä pää- ja toimenpide-ehdotuksiin, Suomi-kuva vuonna 0 pyrki herättämään mielenkiintoa maakuvaa kohtaan esimerkiksi kommentoiden talvisodan julkisuuden hyödyntämättä jättämistä, tsaarinajan alamaiskulttuurin perintöä tai konsensuskulttuurin myrkyllisyyttä debatille ja siten koko yhteiskunnalle.¹⁷⁹

Filosofien ja asiantuntijoiden käyttö maakuvaviestinnässä sai myös jatkoa myöhemmin seuraavan suuren maakuvajulkaisun, vuonna 2010 julkaistun *Tehtävä Suomelle – maabrändiraportin* kautta. Siinä keskustelua herättämään tilattiin filosofi Pekka Himaselta tulevaisuusselvitys, joka julkaistiin yhdessä varsinaisen maabrändiraportin kanssa. Valtionhallinnon kulttuurihanke ja Maanantaiseura ovatkin saaneet sittemmin kunniaa juuri valtionhallinnon toimintakulttuurin vähittäiselle muuttamiselle. Perinteinen komiteakulttuuri alkoikin antaa sijaa ulkopuolisilta konsulteilta, mielellään filosofeilta, tilattuihin kannanottoihin ja lausuntoihin. Kuitenkaan median rooli ei ollut ajan myötä muuttunut, sillä

---

¹⁷⁶ Millainen Suomi-imago on vahvuus Suomelle? Tuomi-Nikula. *Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvia* 1993, 52.

¹⁷⁷ *Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvia* 1993, 5–6.

¹⁷⁸ Tuomi-Nikula 2015, 273.

¹⁷⁹ Donner ja Häikiö 1990, 5–7.

vaikka Himasen selvitys sai osakseen laajaa huomiota, se oli järjestään negatiivista ja koski lähinnä sitä, kuinka paljon kustannuksia raportti oli aiheuttanut kommentoimatta juurikaan sen sisältöä.¹⁸⁰

Maakuvan kaupallinen puoli oli edelleen konkreettisesti esillä tulevaisuuskuvajulkaisun lopussa, jossa Suomen ja 14 eri maan yhteistyömahdollisuuksia tuotiin esiin. Markku Reimaan pyynnöstä kohdemaiden suurlähettiläät olivat käyttäneet puheenvuoron avatakseen maiden välisiä suhteita ja pohtivat sitä, millä keinoin Suomen ja kunkin kohdemaan yhteistyö voisi jatkossa parantua.¹⁸¹ Kohdemaista eurooppalaiset länsimaat Iso-Britannia, Italia, Saksa ja Ruotsi olivat yhtä mieltä siitä, että EY-jäsenyys ja eurooppalainen integraatio olisivat Suomelle vahvuuksia ja uhaksi nähtiin jääminen integraatiokehityksen ulkopuolelle. Australia ja Thaimaa toivoivat Suomelta parempaa panostusta gateway-asemaansa, minkä perusteella Suomi myös pystyisi erottumaan muista EY:n jäsenmaista Aasian markkinoilla.¹⁸²

Muista kohteista Israel, Etelä-Afrikka, Chile ja esimerkiksi Egypti omasivat sekä maantieteellisen että kulttuurisen etäisyyden, joten yhteistyön lisäämisessä Suomen kanssa tärkeintä olisi pelkän tunnettavuuden kasvattaminen. Näistä esimerkiksi Etelä-Afrikkaa vastaan oli juuri luovuttu kauppapakotteista ja demokratia maassa oli vielä hauras. Israelin puolesta yhdistäviä tekijöitä löydettiin pienen valtion asemasta suurempien naapurina sekä uskontoperinteistä, mutta rauhanprosessi Lähi-Idässä oli sekin altis takaiskuille.¹⁸³

Siirtymä Suomen maakuvaviestinnässä kylmän sodan jälkeiseen aikaan näkyikin parhaiten tulevaisuuskuvajulkaisussa juuri kaupallisuuden lisäämisessä, millä oli vaikutuksia myös diplomaattisiin käytäntöihin. Kaupan ja viennin edistäminen nousikin vähittäin pitkin 1990-lukua ulkosuhteiden hoidossa tärkeimmäksi tekijäksi, minkä seurauksena myös diplomaateista haluttiin tehdä aktiivisia viennin edistäjiä. Taustalla vaikuttaneet tekijät, kuten globalisaatio, maan vähittäinen avautuminen, integraatio, kilpailun koveneminen sekä laman tuoma kriisi vaikuttivat siten myös erilaisten maakuvakäytäntöjen etsimiseen.¹⁸⁴

Yleisesti kylmän sodan päättymistä on kuvailtu myös muutoksena kovien arvojen kansainvälisestä järjestelmästä pehmeämpien arvojen kilpailuyhteiskuntiin, joissa korostuivat kauppa ja taloudellinen keskinäisriippuvuus. 1990-luvun aikana kovan voiman ja arvojen

---

¹⁸⁰ Numminen 2020, 490.

¹⁸¹ Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvia 1993, 59–69.

¹⁸² Suomi Maailmalla – tulevaisuuskuvia 1993, 59–69.

¹⁸³ *ibid.*

¹⁸⁴ Clerc 2016, 120.

muodostama kansainvälisen järjestelmän anarkia, jossa geopolitiikka, voiman tasapaino, armeijan vahvuus sekä kilpailu resursseista alkoikin antaa tilaa pehmeän vallan käytölle, jossa tärkeintä olikin maiden välinen vetovoima ja kyky saada kansainvälistä huomiota puoleensa käyttäen omaa kulttuuria ja identiteettiään hyväkseen.¹⁸⁵

Tämä perusteellinen muutos valtioiden kansainvälisissä suhteissa korosti voimapolitiikan sijaan kaupankäyntiä globalisoituvassa maailmassa, mikä puolestaan lähensi valtioiden suhdetta markkinoihin ja teki poliittisista päättäjistä ennemmin rahan ja teollisuuden hallinnoijia sekä osajia, ennemmin kuin vaaleilla valittuja ihmisjohtajia.¹⁸⁶ Tämä kehitys oli selvästi nähtävissä asiantuntijoiden asenteissa keskustelussa Suomen menestystekijöistä: Maata käsiteltiin kuin yritystä, joiden vahvuudet ja heikkoudet listattiin SWOT-analyysiksi. Tämän lisäksi yhteiskunnan tarjoamaa tukiverkostoa luonnehdittiin turruttavaksi korostaen ennemmin yksilön kuin yhteisön menestysmahdollisuuksia ja tulevaisuusjulkaisussa koulutus ja terveydenhuolto edustivat jo potentiaalisia vientimahdollisuuksia.

Ulkopuolisten konsulttien käyttö Maanantaiseuran julkisessa tilaisuudessa oli myös ensimmäisiä esimerkkejä hallintokulttuurin vähittäisestä muuttumisesta. Sitten vuoden 2010 Tehtävä Suomelle – raporttia varten palkattiin Demos Helsingin konsulttitoimisto kirjoittamaan vuonna 2008 asetetun maabrändivaltuuskunnan mietinnöt valmiiksi sekä lisäämään raporttiin toimenpide-ehdotuksia.¹⁸⁷ Samoin itse organisaatio alkoi muuttua uuden vuosituhaten myötä, sillä ulkoministeriö perusti 2000-luvulla julkisuusdiplomatiayksikön lehdistö- ja kulttuuriosaston alle. LKO:n johtoon puolestaan nousi 2005 Petri Tuomi-Nikula, joka puolestaan oli toiminut Kantinen pääsihteerinä.¹⁸⁸

Maabrändivaltuuskunnan työ 2008–2011 lainasi myös paljon edeltäjältään Kantinelta. Lopullinen raportti antoi Suomelle vision vuodelle 2030 olla maailman toimivin, koulutetuin ja puhtain maa. Näillä kolmella pääehdotuksella pyrittiin kuvailemaan suomalaista yhteiskuntaa ja samalla edistämään kaupan ja viennin tarpeita. Pääehdotusten lisäksi Maabrändiraportti listasi 135 erilaista tehtävää suomalaisille julkisen ja yksityisen sektorin toimijoille kehittämään Suomi-kuvaa kohti valtuuskunnan asettamia tavoitteita.¹⁸⁹

---

¹⁸⁵ Browning, Oliveira 2017, 484–485.

¹⁸⁶ Browning, Oliveira 2017, 484–485.

¹⁸⁷ Clerc, Valaskivi 2018, 778.

¹⁸⁸ Clerc, Valaskivi 2018, 776.

¹⁸⁹ Tehtävä Suomelle - Maabrändiraportti 2010, 3–10

Suomen maakuvaviestinnän onkin kuvailtu siirtyneen Kantinen ja EU-jäsenyyden myötä julkisuusdiplomatiaan, joka määriteltiin yhdeksi ulkoministeriön avaintoiminnoista vuonna 2001. Tällä tarkoitettiin määrätietoista ja pitkäjänteistä strategiaa, joka huomioisi Suomen uudet mahdollisuudet: Nokian, Pisatulokset, japanilaiset turistit, Erasmus-vaihdon sekä työvoiman vapaan liikkuvuuden. Kuitenkaan julkisuusdiplomatialle ei löydetty uusia avauksia vaan se ymmärrettiin vain pääpiirteittäin vanhan jatkona, haluna kohdistaa viestintä ulkomaiseen eliittiin ja aina potentiaaliseen nuorisoon.¹⁹⁰

Siirtymä kohti maabrändäystä tapahtuikin lopulta 2008 kun ulkoministeri Alexander Stubb (kok.) nimitti maabrändivaltuuskunnan. Valtuuskunta oli seurausta Finland Promotion Boardin (FPB) toteamuksesta, että Suomen maabrändiä ei koordinoanut mikään yksittäinen taho, vaan Suomi-kuvaa oli toteuttamassa valtava määrä eri toimijoita.¹⁹¹ Brändäämisellä tarkoitettiin tässä tapauksessa maakuvan kiteyttämistä muutamaa keskeiseen teemaan, joita pystyisi helposti käyttämään viestinnässä hyväksi ulkomaisille yleisöille, ja jotka tulisivat hyväksytyksi myös maan rajojen sisäpuolella.¹⁹²

Kuitenkin yhtäläisyyksiä aiempaan maakuva-työhön oli paljon: brändääminen kumpusi vastauksena geopolitiisiin ja taloudellisiin muutoksiin, joihin etsittiin pidempää strategiaa toistuvien työryhmien sijaan.¹⁹³ Brändivaltuuskunnan työ ajoittui 2000-luvun talouden taantumaa ja 1990-luvun lama sekä kylmän sodan päätös määrittivät osaltaan Kantinen käsittelyä. Jopa vuoden 1961 tiedotustoimintakomitean synty ja tarve oli reaktio Suomen liittymiseen Yhdistyneisiin Kansakuntiin 1955, yöpakkasiin 1958 sekä noottikriisiin 1961.¹⁹⁴

Tämän lisäksi hallintoa on jokaisen komitean mietinnössä pyritty tehostamaan vähentämällä eri toimijoiden päällekkäisyyksiä ulkomaantiedotuksessa. Hankkeita ovat vieneet eteenpäin keskeiset avainhenkilöt, joiden suhteet ja verkostot olivat laajoja sekä kulttuurissa, elinkeinoelämässä että politiikassa. Siten termistön muutoksesta huolimatta Suomen maakuva-toiminta on säilynyt 1990-luvulta ennen kaikkea ”kansallisten valistajien” projektina selittämään maakuva-työtä kotimaiselle yleisölle. Samoin, vaikka elinkeinoelämä on ollut vahvasti mukana jokaisessa kampanjassa, Suomen menestystekijöiden kartoitus on siitä huolimatta pysynyt sitkeästi julkishallinnon tehtävänä.¹⁹⁵

---

¹⁹⁰ Clerc, Valaskivi 2018, 776.

¹⁹¹ Heino 2015, 302.

¹⁹² Clerc, Valaskivi 2018, 777.

¹⁹³ Clerc, Valaskivi 2018, 779.

¹⁹⁴ Lähteenkorva, Pekkarinen 2008, 101–109.

¹⁹⁵ Clerc, Valaskivi 2018, 780–781.

4. Ulkomaantiedotuksen keinot ja kohteet

Tämä luku tarkastelee Ulkomaantiedotuksen koordinaatiotyöryhmän (UTKT) strategiaa ja maakuvatyötä vuosina 1988–1993. Luku taustoittaa ulkomaantiedotukseen lisätyn määrärahan ja sen, miten ja millä keinoin Suomi halusi saavuttaa näkyvyyttä. Osuus esittelee myös ulkomaanedustustojen vastaukset niille suunnattuun kyselyyn 1993, jossa UTKT toivoi palautetta tehdystä maakuvatyöstä sekä näkemystä tulevaisuuden painopisteistä. Luvussa esiteltävät asiat avaavat maakuvatoimintaa käytännössä ja tuovat erilaisen näkökulman esittelemällä ulkomaanedustustoilta saatavaa palautetta takaisin kotimaahan.

4.1 Tiedotukselle myönnetään 8 miljoonan määräraha

Pertti Salolainen (kok), Suomen ulkomaankauppaministeri, määritteli esitelmässään Mainonta 89-päivillä 7.9.1988 Suomen teollisuuden rakennemuutoksen 1980-luvun lopulla heijastuvan maakuvaan ja tukevan maan ulkopoliittisia tavoitteita:

”Sijaintimme Pohjoismaana idän ja lännen vuorovaikutuksessa on antanut meille erinomaiset lähtökohdat Suomen ulkopoliittikan linjan kehittämiseksi...Tämän päivän maailmassa Suomi joutuu etenevästi puolustamaan etujaan myös kansainvälisessä julkisuudessa. Maastamme muodostuva kuva on siten myös paljossa kansainvälisen julkisuuden ehdollistama...Kun maan teollisuuden teknologinen taso nousee, muuttuu myös Suomen kuva maailmalla positiiviseen suuntaan”¹⁹⁶

Ulkomaankauppaministeri hahmotteli teknologian kehittämisen, viennin edistämisen sekä kaupan ja matkailun tukemisen kauppa- ja teollisuusministeriön avaintoiminnoiksi. Positiivinen maakuvatrendi oli ollut havaittavissa jo kylmän sodan loppuvaiheessa, josta esimerkkeinä oli jo 1980-luvulla nähty aktiivisuus Euroopan yhteisön tutkimusohjelmissa, sekä OECD:n positiiviset lausunnot arvioitaessa Suomen tiede- ja energiapolitiikkaa tammikuussa 1986. Nämä puolestaan olivat ministerin mukaan seurausta maan teknologisen osaamisen kasvusta ja välttämättömästä rakennemuutoksesta.¹⁹⁷

---

¹⁹⁶ Miten Kauppa- ja teollisuusministeriö panostaa Suomi-kuvaan ja ottaa huomioon yritysmaailman tarpeet? Ministeri Pertti Salolaisen esitelmä Mainonta 89-päivillä 7.9.1988. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40

¹⁹⁷ Miten Kauppa- ja teollisuusministeriö panostaa Suomi-kuvaan ja ottaa huomioon yritysmaailman tarpeet? Ministeri Pertti Salolaisen esitelmä Mainonta 89 -päivillä 7.9.1988. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40

Samaan johtopäätökseen oli päätyneet muutamaa vuotta aikaisemmin julkaistu Suomen kuva -työryhmän muistio, joka Salolaisen asettamana, oli pohtinut Suomen kansainvälisen maakuva vahvistamista. Asiantuntijoista koostuva työryhmä oli jättänyt mietintönsä kauppa- ja teollisuusministeriölle 15.12.1987 ja se linjasi Suomen imagon vahvuuksia ja heikkouksia. Muistiossa myös listattiin toimenpidesuosituksia edistämään kauppaa ja matkailua. Näillä ehdotuksilla oli ollut välitön vaikutus myös Kantinen syntyy, sillä neuvottelukunnan perustaminen oli ehdotuksista listattu ensimmäiseksi ja määrärahan antoa ulkomaantiedotuksen joustavuuden lisäämiseksi suositeltiin kolmantena.¹⁹⁸ Vuoden 1989 valtion tulo- ja menoarvioesitys sisälsikin kahdeksan miljoonan markan määrärahan ”teollisen ja teknologisen Suomi-kuvan vahvistamiseksi.” Tällä määrärahalla toivottiin panostusta esimerkiksi tukemaan televisiotuotantoja, PR-elokuvia, tiedotuskampanjoita sekä tuomaan luova taide mukaan Suomi-kuvan muodostamiseen.¹⁹⁹

Maakuva määriteltiin vuoden 1987 Suomen kuva -työryhmän muistiossa kokemusten, tunteiden ja vaikutelmien vuorovaikutuksen lopputulokseksi ja yleisimmät mielikuvan syntyy vaikuttavat tekijät syntyvät koulutuksen, kokemuksen sekä joukkoviestinten välityksellä. Suomen kansainväliseen kuvaan positiivisesti vaikuttavat tekijät olivat demokratia, luonto, hyvinvointi sekä kulttuuri ja negatiiviseksi miellettiin tuntemattomuus, eristyneisyys, yritysten näkymättömyys sekä omalaatuiseen luonteeseen liittyvät käytös- ja kontaktivaikkeudet.²⁰⁰

Suomen ulkomaankauppa oli kehittynyt bulkkitavaran viejästä 1970-luvun projektiviennin kautta globaaliin kilpailuun ja nyt maakuva parannuksella toivottiin luotavan lentoliikenteen kehityksen ohella uutta kasvua myös palvelusektorille, erityisesti matkailua kehittämällä. Länsi-Euroopan integraatio painotti tiedottamisen kannalta Euroopan merkitystä ja muita tärkeitä markkina-alueita olisivat Suomelle Yhdysvallat ja Kanada. Japani ja Australia mainittiin myös merkittäviksi tulevaisuuden kohdealueiksi. Kehitysyhteistyön myötä vienti jatkaisi kasvuaan myös Aasian markkinoille, jossa painopiste kohdennettaisiin eritoten Intiaan, Kiinaan ja Koreaan.²⁰¹

---

¹⁹⁸ Kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen kuva -työryhmä. Muistio 1987, 21–32.

¹⁹⁹ Miten kauppa- ja teollisuusministeriö panostaa Suomi-kuvaan ja ottaa huomioon yritysmaailman tarpeet? Ministeri Pertti Salolaisen esitelmä Mainonta 89 -päivillä 7.9.1988. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40.

²⁰⁰ Kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen kuva -työryhmä. Muistio 1987, 4.

²⁰¹ Kauppa- ja teollisuusministeriö, Suomen kuva -työryhmä. Muistio 1987, 6–13.

Vuoden 1989 valtion tulo- ja menoarvioon otettiin mukaan kahdeksan miljoonan markan määräraha, jonka ensisijainen tavoite oli lisätä Suomea koskevan kaupallisen ja teollisen tiedon lisääminen keskeisillä ventialueilla sekä Suomen kansainvälisen profiilin nostaminen tiedotuksellisin keinoin. Samalla ulkomaantiedotuksen resursseja vahvistettiin ja organisoitiin uudelleen. Parikymmentä vuotta suunnitelmissa ollut esitys ulkoasiainministeriön lehdistö- ja kulttuuriosaston (LKO) muuttamisesta osastoksi toteutettiin samalla, kun uuden osaston toimintaedellytyksiä parannettiin. Juuri LKO:lle annettiin ensimmäiseksi tehtäväksi koota ”korkean tason Suomi-kuva työryhmä”, joka sittemmin nimettiin kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunnaksi (Kantine).²⁰²

Ulkoministeriön uudelleen muodostetun lehdistö- ja kulttuuriosaston johtoon valittiin 1988 entinen kansanedustaja Ralf Friberg (sd.). Uudistuksia ajoi eteenpäin ulkoasiainministerinä 1987–1989 toiminut Kalevi Sorsa (sd.), joka oli aikaisemmin ollut edistämässä Kantinen muodostamista. Vaikka Kantine ei kuulunut alun perin vuoden 1987 hallitusohjelmaan, oli Sorsa tympääntynyt Suomen tuntemattomuuteen ja pyytänyt ulkoministeriön pressipäällikköä ehdottamaan korjaavia toimenpiteitä.²⁰³ LKO uudistikin viestintäkeinojaan muun muassa palkkaamalla suurimpiin edustustoihin määrääjäksi kokeneita toimittajia lehdistöneuvoksen nimikkeellä. Toimikauden umpeuduttua virkamies usein palasi takaisin median palvelukseen tuoden samalla tärkeää kokemusta ulkoasiainhallinnon sisältä.²⁰⁴ Sorsalla oli myös kokemusta maakuvatyöstä ennen poliittista uraansa, sillä hän oli toiminut opetusministeriön kansainvälisen osaston (KAO) apulaisosastopäällikkönä 1966–1969.²⁰⁵

Eri ministeriöiden väliseen parempaan koordinaatioon oli myös tarvetta, sillä ulkoministeriön lisäksi Suomen maakuvatyötä tehtiin samanaikaisesti myös opetusministeriössä sekä kauppa- ja teollisuusministeriössä. Opetusministeriön alaisuuteen oli perustettu jo 1966 kansainvälisen asiain osasto, jonka toiminta keskittyi kansainväliseen kulttuuripolitiikkaan. Opetusministeriö huolehti suhteista OECD:hen korkeakoulu- ja tiedeasioiden puitteissa, osallistui Unescon toimintaan ja kokouksiin, sekä vaali kulttuuriyhteistyötä Suomi-instituuttien ja suomen kielen kielisukulaisten kesken. Varsinkin Suomen valmistautuessa ja liittyessä Euroopan unioniin

---

²⁰² Kantine. Loppuraportti 1990, 8.

²⁰³ Tuomi-Nikula 2015, 258.

²⁰⁴ Tuomi-Nikula 2015, 261.

²⁰⁵ Numminen 2020, 163.

kansainvälisiä asioita tuli lisää myös opetusministeriön muille yksiköille.²⁰⁶

Kalervo Siikala (kesk.) oli nimetty 1966 opetusministeriön kansainvälisten asiain osastopäälliköksi ja hänen yli kolmekymmentä vuotta kestäneen uransa aikana opetusministeriön hallintoa ja henkilöstöä kehitettiin ja laajennettiin. Varsinkin ulkomailla opetusministeriön yhteistyökumppanit olivat usein kansalaisjärjestöjä tai säätiöitä ja tällöin ministeriötä ei myöskään voitu syyttää virallisen, valtiollisen propagandan levittämisestä ulkomailla. Siikalan pitkäjänteisen toiminnan seurauksena opetusministeriön kansainväliset yhteydet kasvoivat vuosien varrella laajoiksi ja ulkoministeriökin ehdotti, useasti ja tuloksetta, kansainvälisten kulttuuriasioiden siirtämistä ulkoministeriöön.²⁰⁷ Opetusministeriön itsenäinen asema aiheutti vuosien ajan kitkaa sen ja ulkoministeriön välisessä yhteistyössä. Erityisesti erimielisyydet heijastuivat uusien kulttuuri-instituuttien perustamiseen ja hallinnointiin 1990-luvulla. Tähän saatiin lopulta parannus vuonna 2005 yhteistoimintaa linjaavien tavoitesopimusten avulla, mitkä samalla lopettivat ministeriöiden välisen riitelyn.²⁰⁸

Kauppa- ja teollisuusministeriön alaisista virastoista keskeisin oli Matkailun edistämiskeskus (MEK). MEK omasi kattavan ulkomaanverkoston ja sen toiminnan lähtökohtana oli tiivis yhteistyö matkailupalveluiden tarjoajien ja ulkomaisten matkamyyjien välillä. Muista toimijoista tärkeässä asemassa oli myös Finnfacts -instituutti, joka tuotti ja järjesti vaikuttajavierailuja teollisuuden tarpeeseen. Kylmän sodan aikana instituutti koki tuottavansa enemmän ”länsimaista” Suomi-tietoutta poiketen virallisemmän Suomen kaavasta. Sillä oli ulkomailla kattava toimijoiden ketju, ja toi piiriinsä erityisesti taloustoimittajia. Yleisesti ottaen lyhytkin juttu Suomesta lehdessä oli arvoltaan moninkertainen maksettuihin mainokseen verraten ja siksi ulkomaiset toimittajat olivat kaikkien huomion kohteena. Suomeen kutsuttujen toimittajien määrä oli 1980-luvulla noin 500:n vuositasolla, ja kaikki vaikuttajavierailut mukaan laskettuna noin 1300.²⁰⁹

Ulkomaantiedotuksen koordinaatiotyöryhmä kokosi yhteen ja koordinoi Suomen viestintää tekeviä tahoja. Vuonna 1972 perustetussa UTKT:ssa toimivat ulkoministeriön ja MEK:n lisäksi Suomen ulkomaankauppaliitto (SUL), Finnair ja Finnfacts-instituutti. Opetusministeriö

---

²⁰⁶ Numminen 2020, 158.

²⁰⁷ Numminen 2020, 158–168.

²⁰⁸ Tuomi-Nikula 2015, 262.

²⁰⁹ Kantine. Loppuraportti 1990, 5.

ei osallistunut UTKT:n toimintaan. UTKT:n synty oli alun perin vastaus tarpeeseen kehittää Suomen matkailuelinkeinoa ja matkailubrändiä. Vaikka MEK:llä ja Finnairilla, kuten myös esimerkiksi laivayhtiöillä, oli tuolloin jo laaja toimistoverkko ulkomailla, yhteisissä operaatioissa turvauduttiin ja tukeuduttiin ulkoministeriön edustustoverkkoon. Samalla tavoin edustustot toimivat kohdemaissa suomi-kuvakoordinaattoreina.²¹⁰ UTKT piti ennen kaikkea huolen siitä, että päällekkäistä toimintaa minimoitaisiin ja ulkomaantiedotus olisi mahdollisimman pitkälle suunniteltua ja organisoitua. KTM:n myöntämä määräraha mahdollisti yllättäen esille tulevien asioiden delegoinnin pitkäjänteisen toiminnan ohella. UTKT:n rooli oli toimia toiminnan koordinoijana ja tarpeen tullen yhteyselimenä takaisin kauppa- ja teollisuusministeriöön.²¹¹

4.2 Määrärahalla visuaalisuutta ja kohdennettuja kampanjoita

UTKT budjetoitua vuoden 1990 toimintasuunnitelma määrärahan tukemaan audiovisuaalisen materiaalin tuottamista, laajentamaan painotuotteiden määrää sekä kääntämään niitä useammalle kielelle kuin pelkästään englanniksi. Näiden lisäksi työryhmä järjesti kaksi paikallista tiedotusprojektia Strasbourgin ja Münchenin ja etsi aktiivisesti mainostoimistoa tukemaan ja auttamaan Pohjois-Amerikkaan suunnattavassa viestinnässä.

Toimintasuunnitelmassa myös määriteltiin maakuvi-tiedottamisen strategia, joka kohdisti Suomi-kuvan tiedotuksen ja maakuvi-kehittämisen edelleen kaupankäynnin kannalta tärkeimmille alueille, eli teollistuneisiin OECD-maihin sekä Yhdysvaltoihin ja Japaniin.²¹²

UTKT myös tilasi, kuten Kantine aikaisemmin, palautteen omasta toiminnastaan ja pyysi 1993 Suomen ulkomaanedustustoja arvioimaan määrärahan käyttöä sekä antamaan parannusehdotuksia tulevaisuutta varten.²¹³

Audiovisuaalisen viestinnän suurin panostus suunnattiin Juhan af Grannin tuotantoyhtiöltä tilattuun seitsenosaiseen videosarjaan, ”*Finland towards the 21st century*”. Audiovisuaalisen materiaalin lisääminen oli alkanut jo vuonna 1988, kun UTKT oli sopinut seitsenosaisen Suomea kuvaavan videosarjan tuottamisesta Grann productions kanssa. Vuoden 1990 budjetointiin tuotiin mukaan viimeiset kolme osaa ja jo valmistuneet osat olivat menneet jo

---

²¹⁰ Tuomi-Nikula 2015, 263–264.

²¹¹ UTKT:n toimintasuunnitelma vuodelle 1990. UM LKO 14.11.1989. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40

²¹² UTKT:n toimintasuunnitelma vuodelle 1990. UM LKO 14.11.1989. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40

²¹³ UM LKO Muistio no 36, 29.3.1993. UTKT I (1.1-28.4.1993) UMA Signum 80.40

edustustolevitykseen ”terävöittämään Suomen kuvaa nykyaikaisena markkinatalousmaana.” Finland towards the 21st Century -videofilmisarjan osat olivat: ”...arktinen know-how, ympäristönsuojelu, hightec, matkailu, lääketiede, merenkulku ja Finland – a country that works.”²¹⁴ Myös nopeiden videopätkien puute häiritsi, sillä ulkomaisilla televisiokanavilla oli harvoin ajankohtaista materiaalia Suomesta uutisten yhteydessä näytettäväksi. Siksi tiedotukseen budjetoitiin lisäksi 300 000 markan määräraha oheismateriaalin tuottamiseksi kansainvälisille tv-toimituksille. Tällä tarkoitettiin ennen kaikkea perusasioita kertaavia, 30–50 sekunnin videoita, joissa henkilöistä esiteltäisiin lähinnä korkeimmat poliittiset vaikuttajat sekä tärkeimmät talouselämän sektorit, eli metalli- ja metsäteollisuus sekä maan korkea teknologinen taso. LKO toivoi myös luonnon ja liikenneyhteyksien lisäämistä koosteisiin.²¹⁵

Viennin edistämiseen tarkoitettusta valtionavustuksesta 500.000 markkaa suunnattiin Suomen tiedotustoiminnan uudelleenorganisointiin USA:ssa.²¹⁶ Finland Promotion Board (FPB) etsi Suomelle informaatio- ja PR-toimistoa tuomaan näkyvyyttä ja auttamaan maakuvan luomisessa Yhdysvaltain markkinoille. Tavoitteiksi FPB listasi laajemman medianäkyvyyden eritoten Yhdysvaltain itä- ja länsirannikolla sekä isoissa kaupungeissa Yhdysvaltain keskilännessä ja Teksasissa. Lehdistövierailuiden määrään toivottiin kasvua puolin ja toisin ja Ulkoministeriön lehdistö- ja kulttuuriosaston päällikkö Ralf Friberg toivoi, että maan imagoa laajennettaisiin ja päivitetäisiin nykytilannetta vastaavaksi:

*”Emme halua kiillottaa Suomen maakuvaa, kuten sanonta Helsingissä kuuluu. Ajankohtainen kuva puutteineenkin riittää oikein hyvin. Vierailumme yhteydessä näimme, esimerkiksi, kuinka uutisointi Helsingin pörssistä voi johtaa nopeisiin johtopäätöksiin ja vääriin tulkintoihin: tiedottamisen keinoja täytyy laajentaa.”*²¹⁷

Median haluttiin keskittyvän talouteen, teollisuuteen sekä ulkopolitiikkaan ja tiedottamisen laajenevan myös tutkijoiden sekä tiedeyhteisön piiriin. PR-yhteistyön toivottiin myös luovan

---

²¹⁴ Finland towards the 21st Century -videofilmisarja. 6.4.1990. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40

²¹⁵ Määräraha-anomus. Oheismateriaalia ulkomaisille tv-toimituksille. Ralf Friberg, LKO 18.10.1989. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40.

²¹⁶ Valtionavustus viennin edistämiseen. Teollisen ja teknologisen Suomen kuvan vahvistaminen 1990. Suomen ulkomaankauppaliitto 25.10.1989. UTKT 1988-1991. UMA signum 80.40.

²¹⁷ *We do not wish to polish Finland's image, as the saying goes in Helsinki. The accurate and up-to-date image is quite enough, warts and all. During our visit we saw how, for example, the news from Helsinki stock exchange can lead to wrong interpretations and rash conclusions: the channels of information must be expanded”* Ralf Friberg, FPB request for presentation and invitation for final bid. Finland Promotion Board 14.11.1989. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40

näkyvyyttä suomalaisille poliitikoille ja talouselämän vaikuttajille televisioon ja tuovan esimerkiksi ajankohtaistelevision (Good Morning America) Suomeen tekemään lähetystä. Mediataloilla oli FPB:n mielestä vanhentunutta materiaalia Suomesta ja siksi nopeiden uutisvideoiden, B-Rollien, saatavuutta tuli parantaa, esimerkiksi sarjanimellä ”*Finland’s finest.*” Maakuvan edustajat Suomessa pitivät Suomen maakuvaa Yhdysvalloissa vanhentuneena ja siksi he toivoivat Suomen näkökulman esille tuomista maailman tapahtumista, eli kokonaisuudessaan laajentaa ymmärrystä Suomen vakaasta taloudellisesta ja poliittisesta asemasta, kuten myös yhteiskunnallisesta rauhallisuudesta. Yhteistyön sekä näkyvyyden kasvu suunnattiin tukemaan Suomen itsenäisyyden 75-vuotisjuhlaa 1992, jolle haluttiin saada mahdollisimman hyvä ja kattava kansainvälinen ulottuvuus.²¹⁸

Strasbourg’n Suomi-viikon järjestäminen toukokuussa 1990 oli tarkkaan harkittu, sillä tuolloin presidentti Mauno Koiviston suunnitelmana oli vierailulla vastavalitun Euroopan parlamentin avajaisissa, mikä toisi tapahtumalle lisäarvoa kansainvälisen näkyvyyden kautta. Viikon aikana Suomi kykenisi edistämään integraatiopyrkimyksiään Eurooppaan sekä esittäytymään parlamentille uutena Euroopan neuvoston jäsenmaana.²¹⁹ Suomea pyrittiin tuomaan mahdollisimman monipuolisesti esille muun muassa luomalla suomalainen ruokaviikko parlamenttirakennuksen ravintolaan sekä pitämällä valokuvanäyttely sen aulassa. Näiden lisäksi pidettiin seminaarit yliopistolla suomalaisesta ympäristönsuojelusta ja hightech-osaamisesta sekä järjestettiin näyttelyitä esitellen kotimaista muotia ja designia. Euroopan neuvoston edustajat olivat myös ehdottaneet lehdistö- ja matkailutapahtumien järjestämistä sekä konserttiohjelmistoa parlamentin kutsuvieraille.²²⁰

Finnland in München -kampanjan (15.10-9.12.1990) järjestänyt Suomen Ulkomaankauppaliitto kaavaili lähtökohdaksi saksalaisten tuntemuksen päivittämisen Suomesta. UTKT:n ja SUL:n strategiana Münchenin kahden kuukauden panostukseen nähtiin eteläisen Saksan talousalueen taloudellinen kehitys turismi- ja vakuutuskeskuksena ja päivittäisen Münchenin lentoyhteyden lisäksi Stuttgartin lentoyhteyden avaaminen kevästä 1991 alkaen. Suomesta tahdottiin luoda kuva korkeatasoisena länsimaisena teollisuusmaana,

---

²¹⁸ Request for presentation and invitation for final bid. FPB 14.11.1989. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40

²¹⁹ Suomi-viikko Strasbourgissa 9-15.5.1990. Finnfacts -instituutti, Matti Kohva. Muistio 12.9.1989. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40

²²⁰ Suomi-viikko Strasbourgissa 9-15.5.1990. Finnfacts -instituutti, Matti Kohva. Muistio 12.9.1989. UTKT 1988-1991 UMA Signum 80.40

jolla on myös vahva ja omintakeinen kulttuuriperinne.²²¹ Keinovalikoimana SUL järjesti taidemuseo Villa Stuckiin näyttelyn esittelemään suomalaista arkkitehtuuria, kuvataiteita ja muotoilua koko 1900-luvun ajalta. Viennin edistämisen huipentumana toimi 4-6.11.1990 vietettävä Finlandtag, joka toi yhteen suomalaisten ja saksalaisten yritysten edustajia. Baijerilaiset yritykset, poliitikot ja kauppakamarin edustajat olivat myös erillisen sinfoniakonsertin kutsuvieraana, jota isännöi tapahtuman suojelijaksi lupautunut ulkomaankauppaministeri Ilkka Suominen.²²²

Ehkä ajankuvasta ja taloustilanteesta kertoi kuitenkin paremmin suurlähetystön raportti vaikeudesta hankkia tapahtumalle sponsoreita. Puhelinkierroksen jälkeen yksikään yritys ei ollut lupautunut lähtemään kotimaasta mukaan. Arvion mukaan vain muutama oli osoittanut alustavaa kiinnostusta ja hekin huomattavasti toivottua pienemmällä summalla. Kulttuurin tukeminen ei ollut tuolloin täysin vierasta suomalaisille yrityksille mutta tuki oli suunnattu useimmiten kotimaahan. Ulkomaille suunnattu tuki oli enemmän sidottu ”*return of investmentiin*”, ja mieluiten kulttuuri nähtiin osina yhtiöiden sisäisiä tapahtumia ennemmin kuin suorana sponsorointina ulkomaille. Tämän seurauksena Münchenin konsulaatti ei uskaltanut luvata kuin alle puolet suunnitellusta 400 000 markasta tukemaan tapahtuman sponsorointia.²²³ Täten voidaan todeta, että vielä ei aika ollut sopiva julkisen ja yksityisen sektorin yhteistoiminnalle maakuvakampanjoissa. Yksi keskeisimpiä syitä myös Kantinen perustamiseen oli suomalaisten yritysten laajentuminen Euroopan markkinoille ja suomalaisen maakuvan käyttökelpoisuus kulutustavaroiden markkinoinnissa. Esimerkiksi Nokia viesti nihkeästi suomalaisuuttaan 1990-luvulla ja oli haluton osallistumaan Suomi-promootioihin. Niin kauan, kun kauppa oli perustunut bulkkivaran vientiin, ei kuluttajien mielikuvia ollut tarvinnut pohtia.²²⁴

Viestinnän taktiikka sekä toivottu kohdeyleisö myös erosivat Euroopan ja Pohjois-Amerikan konteksteissa. Maantieteellisesti läheisempiin tiedottamisen kohteisiin toivottiin kohdennettua pienen piirin eliitille suunnattua promootiota, mutta Pohjois-Amerikan tapauksessa suomalaiset lähtivät liikkeelle puhtaasta tunnettavuuden lisäämisestä. Tiedotuksen pääpaino

---

²²¹ Finland in München. Esitys Suomi-kuva määrärahan saamiseksi FIM 90 -projektiin. Suomen ulkomaankauppaliitto 5.12.1989. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40.

²²² Finland in München. Esitys Suomi-kuva määrärahan saamiseksi FIM 90 -projektiin. Suomen ulkomaankauppaliitto 5.12.1989. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40

²²³ Finland in München. Esitys Suomi-kuva määrärahan saamiseksi FIM 90 -projektiin. Suomen ulkomaankauppaliitto 5.12.1989. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40.

²²⁴ Tuomi-Nikula 2015, 259.

oli massayleisön tiedon lisäämisessä ja sen lisäksi UTKT oli huolissaan myös mielikuvasta, jonka takia se toivoi valmiiden kysymys-vastaus-pakettien käyttöä, mikäli suomalaiset vaikuttajat otettaisiin televisioesiintymisiin.²²⁵

UTKT-toimijoiden yhteinen panostus ulkoministeriön kanssa Strasbourgissa ja Münchenissä oli esimerkki erilaisten vaikuttajien joukolle suunnatulta kulttuuridiplomatiasta, jolla toivottiin näkyvyyttä nimenomaisesti Euroopan parlamentin jäseniltä tukemaan Suomen integraatiopyrkimyksiä. Täten suomalaisen maakuvan keinovalikoima käänsi kelloa kohdennetuissa kampanjoissa tavallaan taaksepäin. Ennen viestimien kehittymistä valtioiden ajama kulttuuridiplomatia edusti lähinnä korkeakulttuuriksi laskettavia taiteen muotoja, kuten taidenäyttelyitä, kirjallisuutta ja konsertteja ja yleisöksi pyrittiin valitsemaan yleensä kohdemaan pienen eliitin edustajia.²²⁶ Populaarikulttuuri ja massaviestintä on myös sittemmin vaikuttanut kulttuuridiplomatian keinojen ja tavoitteiden uudelleenmäärittelyyn, sillä korkeakulttuurin näkyvyys on hävinnyt populaarikulttuuriin verraten ja internetin myötä ero on vain jatkanut kasvamistaan.²²⁷

Muutos oli nähtävissä verrattuna myös kylmän sodan aikaiseen viestintään, sillä ennen 1980-lukua Suomi korosti maan pienuutta pysyäkseen suurvaltakiistojen ulkopuolella ja selittämään erityissuhdettaan Neuvostoliittoon. Kylmän sodan päätyttyä Suomi halusi korostaa silta-asemaansa idän ja lännen välillä ja Nokian läpimurron jälkeen Suomen maakuvan haluttiin yhdistyvän pienen maan ketteryteen, innovaatioihin sekä yrittäjyyteen.²²⁸ Suomen maakuva ja maan promootio on ja oli ollut vuosikymmenten varrella jatkuvassa liikkeessä. 1960-luvulla keskeisintä oli puolueettomuuden korostaminen mikä antoi tietä 1970-luvun kaupan ja matkailun edistämiseksi. 1980-luvulla maakuvan ”suureksi projektiksi” tuli taas maan sovittaminen mukaan Euroopan integraatiokehitykseen.²²⁹

4.3 Suomen maakuva edustustojen palautteessa

Ulkomaantiedotuksen koordinaatiotyöryhmä UTKT sekä Ulkoministeriö pohtivat loppuvuonna 1992 yhteistyön senhetkistä tilannetta ja tulevaisuuden toimintamalleja.

---

²²⁵ Request for presentation and invitation for final bid. FPB 14.11.1989. UTKT 1988-1991. UMA Signum 80.40

²²⁶ Goff 2020, 32

²²⁷ Goff 2020, 32.

²²⁸ Browning 2015, 293–294.

²²⁹ Clerc 2015, 216.

Yhteistyön piirissä olevat tahot (Finnair, Finnfacts, MEK, UL) olivat tulleet siihen tulokseen, että nopeat muutokset 1990-luvun alussa sekä Suomessa, että maailmassa olivat vaikuttaneet Suomen maakuvaan, ja UTKT halusi analysoida tilannetta. Työryhmän omien kokemusten pohjalta UTKT katsoi tarpeelliseksi selvittää maakuvatiedottamisen perusasiat, ennen keskustelua menetelmä- ja keinovalikoimasta. Muutokset eivät selittyneet enää yksinomaan muutoksilla maailmanpoliittisessa tilanteessa vaan nähtävissä oli myös arvomaailmassa tapahtuvia muutoksia, kuten ympäristökysymysten nousu osaksi maakuvanluontia.²³⁰

UTKT lanseerasi Suomi-kuvalle uudet potentiaaliset painopisteet perustuen Suomen vahvuustekijöihin ja näki maan olevan: *”toimiva, luotettava, vihreä, puhdas ja huolehtiva.”*²³¹ Näillä toivottiin maasta välittyvän ympäristöystävällisen hyvinvointivaltion kuva, joka edustaisi samalla aitoutta, johon Suomen maakuvatyö kykenisi vastaamaan. Näillä ehdotuksilla UTKT käynnisti keskustelun ulkomaanedustustojen kanssa ja pyysi jokaiselta kommentteja ehdotettuihin painopisteisiin. Samalla työryhmä toivoi analyysiä tiedotuksessa käytettävästä keinovalikoimasta ja palautetta omasta toiminnastaan. Lähetystöt saivat mukaan arviointilomakkeen, jota apuna käyttäen tuli arvioida käytössä oleva tiedotusmateriaali ja tarpeet materiaalista tulevina vuosina. Arvioinnin kohteena lomakkeessa olivat Finnfacts - uutiskirjeen käyttö ja tarpeellisuus eri kohteissa, paikalliset maakuvakampanjat, Finland towards the 21st century -videosarja ja muun videomateriaalin tarve, Finland in the 90s -kirja sekä erityisesti asiantuntija- ja opetuskäyttöön tarkoitettut kalvosarjat. Lehdistö- ja kulttuuriosasto teetti myös vuoden 1993 elokuussa yhteenvedon kyselyn tuloksista. Tämä toi lähetystöjen ja edustustojen vastaukset koskien maakuvan tilannetta ja tulevaisuuden toimintastrategiaan tiiviiseen muotoon. Raportti jäsenneltiin alueellisesti ja jokaista maanosaa seurasivat keskeisimmät, edustustojen vastauksista poimitut toimenpide-ehdotukset.²³²

Yleisesti läpi lähetystöpalautteen Suomen kuvan toivottiin olevan realistinen. Tältä pohjalta luotu maakuva olisi uskottava, mikä sallisi myös huumorin tuomista enemmän tiedotukseen. Tuotettavan materiaalin osalta monimuotoisuus nähtiin tärkeäksi, sillä Suomen tunnettavuus huononi kauemmaksi mentäessä. Se myös merkitsi samalla toivetta antaa maakuvakampanjat pääosin kohdemaan järjestettäväksi, sillä yleensä paikalliset tavat tai kulttuurierot eivät tukisi

---

²³⁰ UM LKO Muistio no 36, 29.3.1993. UTKT I (1.1-28.4.1993) UMA Signum 80.40

²³¹ *”Finland: working, reliable, green, clean, caring”*, Markku Reimaa. UM LKO Muistio no 36, 29.3.1993. UTKT I (1.1-28.4.1993) UMA Signum 80.40

²³² UM LKO Muistio no 87, 18.8.1993. UTKT 3 (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

geneeristä, samankaltaisesti tuotettua materiaalia. Tällöin UTKT:n roolina olisi toimia tulevaisuudessa enemmän koordinoijana sekä katto-organisaationa karsimaan päällekkäisyyttä, muttei puuttumaan liiaksi materiaalin sisältöihin varsinkin jos kulttuurillinen ero olisi suuri, kuten Kiinassa tai esimerkiksi Lähi-Idän maissa.²³³ LKO:n ja UTKT:n avaus nähtiin kautta linjan kuitenkin onnistuneena, sillä Euroopan integraation ja Itä-Euroopan demokratisoituskehityksen myötä päivitetyn maakuvastrategian aika oli sopiva, sillä todellakin ”Suomi-kuva kellui.”²³⁴

Tärkeimmäksi tiedotuksen kohteeksi kyselyn maat näkivät Pohjois- ja Keski-Euroopan, jonka läheisyys sekä kulttuurisesti, poliittisesti sekä taloudellisesti tulisi sekä säilymään että tiivistymään. Suomen tulisi siksi tuoda itseään esiin ennen kaikkea länsieurooppalaisena valtiona ja yhtenäistää iskulauseista lähtien tiedottamista tukemaan tulevaa EY-jäsenyyttä sekä investointeja. Näihin pitäisi pyrkiä korostamalla pehmeämpiä arvoja, kuten luontoa ja tasa-arvoa, mitkä nähtiin kansainvälisesti ainutlaatuisina.²³⁵ Turismin roolia esimerkiksi kyseenalaistettiin osana strategista sijoittumista teollistuneeseen länsieurooppalaiseen kontekstiin: ”miten pitkään harjoitetun erämaiden eksotiikan esiin tuominen sopii jatkossa yhteen strategian kanssa, jonka tarkoituksena on houkutella Suomeen pitkän jalostusasteen teollista toimintaa.”²³⁶

Ympäristö korostui tarkastellen maakuviaviestinnän painotuksia lähialueille. Vaikka Suomen kuva erityisenä ympäristönsuojelijana oli metsäteollisuuden takia ristiriitainen, oli puhtaus tärkeää nostaa esille, jotta maa pystyisi paremmin erottumaan demokratisoituvasta Itä-Euroopasta. Kuitenkin maantieteellistä gateway-asemaa kannatti hyödyntää eritoten Viipurin ja Tallinnan matkailua varten ja pohtia, millä keinoin Suomi erottuisi edukseen muista Pohjoismaista. Koulutus nostettiin monissa vastauksissa esiin ajatellen juuri teollisuutta ja kaupankäyntiä. Koska Pohjois- ja Keski-Eurooppa nimettiin sekä edustustojen vastauksissa, että LKO:n yhteenvedossa tärkeimmäksi tiedotusalueeksi, nähtiin perusteltuna kohdentaa sinne suurin panostus jatkamalla paikallisten kampanjoiden sekä teemaviikkojen järjestämistä, lisätä sekä lehdistövierailuja että vaihto-opiskelijoiden määrää, ja ennen kaikkea

---

²³³ Peking, 28.4.1993. UTKT 1 (1.1-28.4.1993) UMA Signum 80.40

²³⁴ UM LKO Muistio no 87, 18.8.1993. UTKT 3 (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

²³⁵ UM LKO Muistio no 87, 18.8.1993. UTKT 3 (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

²³⁶ Suomi-kuvan muutostyöstä ja tiedotustoiminnasta. Leif Fagernäs, Frankfurt am Main, 28.4.1993. UTKT 1 (1.1-28.4.1993) UMA Signum 80.40

päivittää materiaali kaikille kielille.²³⁷

Katsannon siirtyessä eteläiseen Eurooppaan, annettu palaute kyselyyn poikkesi lähialueiden vastauksista. Lähimpien kauppakumppaneiden kommentteissa olivat korostuneet kaupan ja teollisuuden vaatimukset sekä pyynnöt erikoistuneille, maakohtaisille tiedotuskampanjoille. Etelän tapauksessa useat vastaajat näkivät Suomen tunnettavuuden olevan niin heikkoa, että perusasiat riittäisivät hyvin. Sisukkuuden sekä selviytymisen katsottiin sopivan tiedotukseen, sillä taloustilanteen lisäksi termit kuvasivat myös kylmää sotaa ja ennen kaikkea sen päättymistä. Samoin yhteispohjoisuus oli positiivinen aspekti, eikä erityisyydelle tai eroavaisuudelle nähty tarvetta:

”vaikka suomalaiset olisivat kyllästyneitä Sibeliukseen, sinijärviin ja vaaleatukkaisiin naisiin, ulkomailla näin ei ole...esimerkiksi Välimeren maissa kelpaisi jakeluun kuinka hempeä Suomi-video tahansa, joka saisi olla kyllästetty maisemakliseillä ja luonnon imelyydellä.”²³⁸

Pohjoisuus olikin näyttäytynyt Suomen imagopolitiikassa pitkään edullisena, sillä kylmän sodan aikana maat olivat aktiivisia rauhansovittelijoita, toivat ympäristöasioita kansainväliselle näyttämölle ja olivat kaikki esimerkkejä sosiaalidemokraattisesta yhteiskuntakehityksestä.²³⁹ Kuitenkaan Suomi ei aktiivisesti edistänyt 1990-luvun taitteessa imagossaan enää pohjoisuutta vaan sen korvasi osaksi Lapin ja pohjoisen mystiikka korostamaan erityisyyttä ja turismia. Tälle selittävänä tekijänä voi nähdä Baltian maiden itsenäistymisen 1990-luvun alussa, jotka kaikki halusivat omalla maakuvapolitiikallaan tulla liitetyksi pohjoismaiseen kontekstiin. Siksi sekä Suomi, että Ruotsi eivät 1990-luvun alussa enää ajaneetkaan aktiivisesti kuvaa itsestään pohjoismaisina valtioina peläten tulevansa yhdistetyksi Baltian ”blokkiin” ja siten vaarantavansa oman liittymisensä Euroopan Unioniin.²⁴⁰

Itäinen Eurooppa näyttäytyi tiedottamisen kannalta otollisimmalta: Unkaria ja Viroa lukuun ottamatta tietoa oli vähän ja entiset sosialistimaat olivat lähtökohtaisesti kaikesta uudesta

---

²³⁷ UM LKO Muistio no 87, 18.8.1993. UTKT 3 (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

²³⁸ Ateena 20.4.1993. UTKT I (1.1-28.4.1993) UMA Signum 80.40

²³⁹ Browning 2015, 293.

²⁴⁰ Browning 2015, 299–300.

kiinnostuneita.²⁴¹ Tämän vuoksi tiedottamisen tulisi keskittyä perusasioihin ja pienelläkin panoksella voisi saada laajaa näkyvyyttä aikaiseksi. Materiaalin puolesta olisi suotavaa saada se käännettynä, sillä vaikka venäjää ymmärretään yleisesti, sen käyttö ei olisi poliittisesti järkevää. Mainetta saisi nopeasti helpottamalla viisumikäytäntöjä ja tiedottamisessa tulisi keskittyä pitkään demokraattiseen historiaan idän ja lännen välissä. Samoin viestinnässä tulisi korostaa ympäristön suojelua ja puhtautta sekä vähemmistöjen oikeuksia maan sisällä.²⁴²

Pohjois-Amerikassa Suomen imago ei tarvinnut erityistä muokkausta, sillä perusteet olivat hyvät. Suomen maine oli parempi kuin esimerkiksi Saksan tai Japanin mutta keinovalikoimaan toivottiin lisäävän videoita sekä kattava teema, kuten vastakohtaisuus erämaiden ja korkean teknologian myötä. Tunnuslauseita käyttivät kategorisesti kaikki maailman valtiot, mutta selkeyttä voisi tuoda vakauden, turvallisuuden sekä puhtauden korostaminen. Laman ja työttömyyden keskellä iskulause *toimivuus* ei toisi uskottavuutta, vaan saattaisi vaikuttaa propagandan lailla negatiivisesti koko kampanjaan.²⁴³ Parempi saattaisi olla käyttää lauseita vain suuntaa antavana ohjenuorana, sillä negatiiviset mielikuvat voivat liittyä myös *vihreyteen* Greenpeacen myötä ja esimerkiksi *huolehtivuuteen* Suomen pakolaispolitiikan johdosta.²⁴⁴ Pohjois-Amerikan osalta hyvä imago tarvitsisi tuottamista, minkä puolesta alueellisesti tulisi harkita myös pr-toimistojen ja mainostoimistojen käyttöä. Kalvo- ja faksitiedotteet toimisivat hyvin pienelle asiantuntijajoukolle mutta kiinnostuksen herättämiseksi tarvittaisiin lehdistön ja kaapelitelevision tukea. Sille erityisesti tuotetut videomateriaalit maan vahvuuksista: luonnonsuojelusta, koulutuksesta, sosiaaliturvasta ja sijainnista Pietarin ja Baltian porttina olisivat hyödylliset. Näiden lisäksi ei saisi unohtaa opiskelijavaihtoa, asiantuntijaseminaareja tai kulttuurinvaihtoa.²⁴⁵

Lähi-Idän maista saatava palaute kyseenalaisti koko tiedotuksen vaikuttavuuden. Suomi-kuva oli lähestulkoon tuntematon, joten yhteistyö tulisi suunnata suoraan asiantuntijoille ja viranomaisille. Tällöin tulisi myös harkita tarkkaan sloganien käyttökelpoisuutta kehityksessa:

”ennen kuin mainostetaan, että Suomi on working, a country that works, olisi

---

²⁴¹ Unkari 30.4.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

²⁴² Ukraina 6.5.1993. UTKT III (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

²⁴³ UM LKO Muistio no 87, 18.8.1993. UTKT 3 (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

²⁴⁴ Ottawa 30.4.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

²⁴⁵ Los Angelesin konsulaatti 29.4.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

*mainostettava, että Suomi is a country...Kuinka iranilaisille voidaan osoittaa, että Suomi on reliable, jos Suomea ei muutenkaan tunneta ollenkaan?*²⁴⁶

Siihen pystyisi vaikuttamaan parhaiten pitkäjänteisellä työskentelyllä, joka kunnioittaisi maiden erityispiirteitä tiedottamisessa. Samanlainen materiaali, jota käytetään muualla Euroopassa ei olisi suotavaa islamilaiden maiden kontekstissa, vaan materiaali olisi saatava kulttuuriin sopivaksi pukeutumiskoodistoinen sekä välttämättä alkoholin mainostamista.²⁴⁷ Myös tuntemattomuudessa kannattaa panostaa valmiiseen imagoon, ja lanseerata maa esimerkiksi Pohjolan Saksaksi. Omakielinen materiaali olisi aina tarpeen, joskin ranska nähtiin hyödyllisempänä kuin englantia.²⁴⁸

Kauko-Idän konteksti erosi kaupankäynnin osalta Lähi-Idästä ja useissa vastauksissa tuotiinkin esiin alueen valtioiden talouskasvun tuottamat edellytykset tunnetuksi tekemiselle. Kulttuurierojen puolesta huomioitiin erityisen Aasiaan kohdistuvan aineiston olevan paikallaan, ja sitä olisi hyödynnettävä esimerkiksi Finnairin kasvavassa lentoliikenteessä Kauko-Itään.²⁴⁹ Tunnuslauseiden kanssa toivottiin syvempää avaamista ja maan sitomista joko tuotemerkkeihin tai henkilöihin mielikuvan puolesta. Pohjoismaisuus näyttäytyi sekä yhteistyön että mielikuvan puolesta hyödyllisenä, sillä yhteiset kampanjat olisivat kustannustehokkaita ja näkyvyys esimerkiksi ”pressiklubien” myötä liittäisi Suomen hyvään referenssiryhmään. Tiedottamisessa gateway-asema olisi tärkein mutta lisäksi korkea teknologia, tasa-arvo sekä yhteisvastuu kansalaisista loisivat positiivista mielikuvaa. Yllättäen kritiikkiä tuli vihreyden roolista, joka pahimmassa tapauksessa yhdistyy rikkaiden maiden keinoihin estämään kehittyvien valtioiden talouskehitystä.²⁵⁰

Laman vaikutus nähtiin rasitteena monille tiedotuksen osa-alueille ja siihen tartuttiin useassa vastauksessa mielikuvitusta käyttäen. Keski- ja Länsi-Euroopassa Suomi oli ollut jatkuvasti otsikoissa heikentäen Suomen maakuva. Tämän vuoksi sloganien rakennusta toimivuuden, *working*, ympärille pidettiin tässä taloustilanteessa yleisesti kyseenalaisena.²⁵¹ Kulttuurin rooli viennin välineenä nähtiin designin ohella tärkeäksi ja eritoten huumoria tai Renny Harlinin

---

²⁴⁶ Iran 3.5.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

²⁴⁷ Kuwait 13.4.1993. UTKT I (1.1-28.4.1993) UMA Signum 80.40

²⁴⁸ UM LKO Muistio no 87, 18.8.1993. UTKT 3 (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

²⁴⁹ Etelä-Korea 19.4.1993. UTKT I (1.1.1993-28.4.1993) UMA Signum 80.40

²⁵⁰ Malesia 29.4.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

²⁵¹ Bonnin konsulaatti 30.4.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

elokuvista tuttua vauhdikkuutta toivottiin lisättävän audiovisuaalisiin viestintäkeinoihin.²⁵²

Yhtenä painopisteenä mainittua ”huolehtivaa Suomea” tulisi tuoda enemmän esiin, ei ainoastaan puhuttaessa kehitysavusta, vaan myös korkeana työttömyysturvana sekä julkisena terveydenhuoltona. Täten voitaisiin viestinnällisesti pehmittää heikkoja työttömyystilastoja. Näillä keinoin voitaisiin tuottaa vastinetta irvailuille ”suomalaisesta sairaudesta”²⁵³ eivätkä ”Euroopan entisen Japanin mummojen” tarvitsisi ”etsiä ruokaansa roskiksista.”²⁵⁴

Suomelle myös kaavailtiin erityyppistä yksinkertaista tunnuslausetta, tai tunnusesinettä korostamaan designia, kuten hollannin puukenkää. Myös huumori korostui esimerkiksi Tanskan suurlähetystön ehdottaessa suomelle puolivakavaa tunnuslausetta ”skandinaavinen menestyjä erityisellä sielunvoimalla”, josta voisi muokata tarpeen mukaan lamaversion ”skandinaavinen sielunvoimainen selviytyjä.”²⁵⁵ Ehdotuksista voi päätellä suurlähetystöjen olleen jopa edellä aikaansa, sillä 1990-luvun taitetta pidetään ammattimaisen maabrändäyksen läpimurtona. Esimerkiksi Iso-Britannia brändäsi itsensä 90-luvun puolivälissä Cool Britanniksi luodakseen etäisyyttä Margaret Thatcherin aikakauteen ja irvailukseen imperialistisen englannin iskulausetta Rule Britanniaa.²⁵⁶

Maabrändäys tarkoittaa tietoista kansallisen tuotemerkin rakentamista, minkä tavoitteet – diplomatian laajennus, turismin edistämisen sekä poliittisen ja taloudellisen vaikutusvallan kasvu – ovat samoja kuin kylmän sodan julkisuusdiplomatiassa.²⁵⁷ Mikä termejä erottaa on viestinnän keinojen monikertaistuminen teknologisen kehityksen myötä ja yleisön laajentuminen kilpailun muuttuessa samalla maiden väliseksi kilpailuksi rajallisista taloudellisista resursseista. Tällöin monet kansallisesti vakiintuneet symbolit, kuten hollannin puukenkä, ovat vaarassa muuntua taloudellisessa kilpailussa markkinoitaviksi kansallisiksi kliseiksi. Ja koska maabrändäys ammattimaistui nopeasti 1990-luvulla ja johti ylikansallisten ”brändispecialistien” palkkaamiseen, oli monien maiden kampanjoissa samat kaupalliset tavoitteet mikä korosti matkimista erikoistumisen sijaan.²⁵⁸

---

²⁵² UM LKO Muistio no 87, 18.8.1993. UTKT 3 (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

²⁵³ Ruotsi 29.4.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

²⁵⁴ Sveitsi 5.5.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

²⁵⁵ ”Scandinavian success with super special soulpower”, ”Scandinavian survival with soupower” Timo Heino, Kööpenhamina, 29.4.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

²⁵⁶ Viktorin et al. 2018, 7–8.

²⁵⁷ Viktorin et al. 2018, 2–3

²⁵⁸ Browning, Oliveira 2017, 486–487.

Toinen paljon kommentteja kerännyt tunnuslause oli vihreys, joka sai osakseen yllättäen myös paljon kritiikkiä. Vihreiden korostaminen oli perusteltua ja tuki 1990-luvun tavoitteita Suomen tapauksessa silloin, kun se yhdistyi luonnonsuojeluun tai puhtauteen. Varsinkin Itämeren tila kommunismin jäljiltä aiheutti huolta ja lähialueiden auttamisella Suomen profiili saisi nostetta.²⁵⁹ Kuitenkin vihreyttä ei saisi korostaa liikaa, sillä se saattaisi heijastella mielikuvaa Greenpeacesta ja siten haitata investointeja.²⁶⁰ Suhtautuminen ympäristönsuojeluun oli varauksellista eritoten kehittyvien talouksien tapauksessa. Kuala Lumpur katsoi vihreiden korostuksen olevan vain tekosyy talouskasvun suitsemiselle ja siten pyrkimykselle ohjailla kehitysmaita:

”Täällä pidetään tekopyhänä edelleen ylivoimaisesti eniten saastuttavan ja esimerkiksi omat metsänsä hävittäneen lännen vaatimuksia ympäristöystävällisestä tuotantotavasta tšekäläisille vientitavaroille.”²⁶¹

Samoin Aasian kehittyvät taloudet näkivät kehitysavun ensisijaisena tavoitteena maakuvan muokkaamiselle ja siten vihreys tarkoitti useimmiten rahallista apua ympäristöhaittojen torjumiseen.²⁶² Suomi käyttikin ympäristöä herkästi maakuvaviestinnässä, sillä siihen yhdistyi modernius sekä mahdollisuus myydä ympäristöosaamista. Jo Kantinea valmistelevissa keskusteluissa ympäristö oli syrjäyttänyt luonnon, sillä perinteisempi, kansallismaisemien korostus tuntui epärehelliseltä eikä tukenut kuin matkailua.²⁶³

Elokuun yhteenvedossa kyselyn tuloksista näkyi alueellinen painotus kaupankäynnin kannalta tärkeimpiin maihin ja Suomen lähialueille. Yhteenvedossa ei esimerkiksi käsitelty Etelä-Amerikan tai Afrikan maista tulevaa palautetta lainkaan, ja Keski-Euroopan korostunutta asemaa perusteltiin tärkeimpänä juuri kaupan ja turismin kannalta.²⁶⁴ Tästä jopa Meksikon ja Argentiinan lähetystöt antoivat yhteenvedon julkaisun jälkeen palautetta ja ihmettelivät aiotanko maan tunnetuksi tekemisestä luopua latinalaisessa Amerikassa kokonaan.²⁶⁵ Tähän LKO vastasi ettei yhteenvedosta oltu tarkoitettukaan kattavaa sekä vakuutteluun siitä, että

---

²⁵⁹ Lontoo 25.5.1993. UTKT I (1.1-28.4.1993) UMA Signum 80.40

²⁶⁰ Ottawa 30.4.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

²⁶¹ Kuala Lumpur 29.4.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

²⁶² Teheran 3.5.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

²⁶³ Clerc 2015, 215-216.

²⁶⁴ UM LKO Muistio no 87, 18.8.1993. UTKT III (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

²⁶⁵ Suomi-kuva tänään, latinalainen Amerikka. Mexico 26.8.1993. UTKT III (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

maakuvatyö ja tiedottaminen jatkuisi silti ulos jääneillä alueilla entisellään.²⁶⁶ Tämä kertoi kuitenkin rivien välistä ulkoministeriön tärkeysjärjestyksestä, jossa haluttiin nostaa tuleva EY-jäsenyys keskeisempään osaan tiedottamisessa. Yhteenveto toi myös keskeisesti esiin maailman olevan nopeassa muutoksessa ja erityisesti Itä-Euroopan kehityksen vuoksi Suomen maakuvan viestintä oli korostetun tärkeää.²⁶⁷

---

²⁶⁶ Suomi-kuva tänään, latinalainen Amerikka. Helsinki 6.9.1994. UTKT III (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

²⁶⁷ Suomi-kuva tänään: UTKT-kyselyn satoa. Yhteenveto. UM LKO Muistio no 87, 18.8.1993. UTKT III (6.5-31.12.1993) UMA Signum 80.40

5. Johtopäätökset

Suomalaisella imagopolitiikalla oli 1950- ja 1960-luvuilla pyrkimyksenä edistää maan puolueettomuutta, josta siirryttiin vähitellen 1970-luvun myötä kaupan sekä matkailun edistämiseen. 1980-luvulla Suomen maakuva suureksi projektiksi tuli sen sovittaminen Euroopan integraatioon. Kylmän sodan konteksti oli korostanut Kekkosen ulkopolitiikkaa sekä laajempaa yhteiskunnan kontrollia, mikä näkyi samalla julkisen sektorin laajentumisena. Siten Suomen maakuvapolitiikka näyttäytyi kylmässä sodassa jatkuvana jännitteenä eri toimijoiden ja tavoitteiden välillä. Jos kylmä sota korosti ulkoministeriön roolia toiminnan koordinoijana, sen päätös antoi tilaa myös muille toimijoille nousta osaksi Suomen maakuvapolitiikkaa. Kulttuurisuhteiden kehittäminen, Suomi-kuvan yleinen esittäminen, ulkopolitiikan tukeminen ja viennin edistäminen olivat yhden ja saman ilmiön eri aspekteja.²⁶⁸

Suomen maakuva tuli päivittää kylmän sodan päätteeksi, jotta Suomi tulisi hyväksytyksi osaksi länsimaita ja jättäisi kylmän sodan ”suomettuneisuuden” ja tunkkaisuuden taakseen. Suomen maakuva oli ollut kansainvälisesti verraten tuntematon ja Neuvostoliiton naapuruus oli määrittänyt kuvan muodostamista. Suomalaiset yritykset alkoivat pyrkiä 1980-luvulla maailmalle, mikä lisäsi Suomi-tietouden koordinaation tarvetta. Globalisaation edetessä Suomen kansainvälinen maine alkoi nousta uudella tavalla tärkeäksi ja yrityksille, kuten Nokia tai Wärtsilä, kotimaa edusti kilpailuetua, tai mahdollista kilpailuhaittaa. Suuren sysäyksen imagon pohdintaan antoi samalla maan orastava integroitumiskehitys Eurooppaan.²⁶⁹ Kantinen edusti vähittäin alkavaa muutosta moderniin julkisuusdiplomatiiaan, eikä 90-luvun taitteen Suomessa enää peitelty tavoitteita siitä, miksi maakuvatyötä tehdään. Suomen tullessa hyväksytyksi EU:hun 1995, pitkäaikainen virkamiestyö ja yhteiskunnallinen ”hiljainen liike” oli tullut päätökseen.

Kuitenkin 1990-luvun alun geopoliittinen muutos, joka oli luonut tarpeen tehdä maakuvalle uusi strategia, muuntui nopeasti heikentyvän taloustilanteen myötä tarpeeksi määritellä kansalle uusi identiteetti. Kantinen lähtöajatuksena oli ollut suomalaisten yritysten heikko maine ulkomailla sekä viestinnän vaikeudet. Nämä yhdessä heikensivät mielikuvaa Suomesta läntisenä, riippumattomana demokratiana. Laman vakavuus nousi kuitenkin nopeasti määrittämään myös maakuvaviestiä, jonka vuoksi analyysit Suomen menestystekijöistä

---

²⁶⁸ Clerc 2015, 216

²⁶⁹ Tuomi-Nikula 2015, 259–260.

tulevaisuudessa muuntuivat laman analyysiksi, ja viestintä perustui kriisin akuutimmalla hetkellä pohdinnaksi ainoastaan siitä, kuinka selvittää talouskriisistä yli.

Tämän tutkimuksen aloituspisteenä käytetty Louis Clercin toteamus Kantinen juuttumisesta osaksi pohdintaa suomalaisen kansakunnan luonteesta kuvasi tilannetta laman vaikeimpina vuosina. Koko valtioneuvoston kulttuurihanke aloitettiin tarpeesta luoda kansallinen selviytymisstrategia ja viimeinen Kantinesta kummunnut valtioneuvoston päätös oli perustaa filosofivetoinen Suomen henkinen tila – työryhmä. Talouden romahdus vaikutti siis suoraan siihen, kuinka Kantinen ehdotuksia käsiteltiin. Kansainvälistymisestä sekä kaupan ja turismin lisäämisestä alkaneet keskustelut muotoutuivat lopulta pohdinnoiksi siitä, mikä tukisi parhaiten työllisyyden parantamista ja mistä kaikista ministeriöt voisivat säästää.

1990-luvun alku näkyi myös konsensuskulttuurin murtumisena suomalaisessa yhteiskunnassa. Se vaikutti ja syvensi pohdintaa suomalaisesta kansanluonteesta. 1980-luvulla vallinnut yhteiskuntarauha perustui ennen kaikkea talouden pitkään noususuhdanteeseen. Ministeri Isohookana-Asunmaa näki arvokeskustelun tarpeellisuuden käynnistäessään kulttuurihankkeen mutta harva osasi vielä vaalien 1991 jälkeen aavistaa yhteiskunnan perusteellista muutosta.²⁷⁰ Vaikka talouden tuoma epävakaus ei olisi yksinään luonut tarvetta debatille, yhtenäisyyden loppu alkoi kuitenkin näkyä muillakin yhteiskunnan osa-alueilla: mediassa Yleisradion merkitys ja kontrolli oli alkanut pienentyä aluksi radion ja myöhemmin television parissa. Tämä tarkoitti mainoskanavien ja viihdeohjelmien lisääntymistä mikä osaltaan murensi homogeenisuutta. Samoin toinen aineistosta keskusteluun noussut teema oli feminismi ja ennen kaikkea naisjohtajuus, mikä antoi Lenita Airistolle mahdollisuuden arvostella yhteiskunnan sekä yritysmaailman miesvaltaisuutta. Tämä keskustelu oli tosin alkanut jo 1980-luvulla huomioina suomalaisten vientimiesten tyylitajusta ja esimerkillisyydestä.

Kantinen loppuraportista kummunneet teemat eivät kuitenkaan hävinneet lopullisesti laman myötä, sillä EU-jäsenyyden jälkeen Suomen kansainvälinen maine alkoi parantua.

Teknologinen osaaminen sekä koulutus tekivät Suomea tunnetuksi, joita tukivat maan kärkisijat kansainvälisissä vertailuissa lehdistönvapaudesta tai korruptiosta. Nokiaan yhdistyikin koko Suomen taloudellinen nousu ja erityisesti PISA-tutkimusten kautta

---

²⁷⁰ Isohookana-Asunmaa 1996, 12–13,

suomalaiset niittivät mainetta 1990-luvun lopulla.²⁷¹ Menestyksellä oli vaikutusta myös kansalliseen itsetuntoon, joka oli kriisiytynyt geopoliittisten ja taloudellisten muutosten vuoksi. Suomea oli tarkasteltu läpi kylmän sodan idänsuhteidensa funktiona, ja maassa oli vallinnut pitkään alamaiskulttuuri. Irtautuminen Neuvostoliiton yhteydestä huipentui henkisesti Euroopan Unionin jäsenyyteen 1995, jonka on kuvailtu suoristaneen jopa kansan ryhdin sekä helpottaneen alkoholismia.²⁷² Sittemmin Suomi on liitetty ihmisoikeuksia kunnioittavien länsimaisten demokratioiden joukkoon ja huomionarvoista on myös se, että EU-jäsenyyden myötä, suomalaiset itse ovat alkaneet ajatella kuuluvansa samaiseen ryhmään.²⁷³

Kansainvälistyminen sekä kaupan ja turismin lisääminen olivat maakuvan määrittämisen sekä viestinnän tavoitteita. Suomalaiset olivat kantaneet huolta maan kilpailukyvästä globalisoituvassa maailmassa, mikä näkyi sekä Kantinen että kulttuurihankkeen tematiikassa. Kylmän sodan aikana käytettyjä termejä käännettiinkin vastaamaan nykyajan vaatimuksia. Ympäristön korostus korvasi luonnon minkä toivottiin viestivän ekologisuutta ja vihreitä arvoja. Erikoisen luonnon korostaminen nähtiin tukevan ainoastaan turismia. Luonto palveli kuitenkin myös maakuvan tuottamista sisänpäin, sillä kansan keskuudessa se on muodostanut pitkään tärkeän elementin suomalaisen identiteetin muodostuksessa.

Muita monikäyttöisiä termejä olivat geopoliittisesta asemasta nousseet käsitteet pienuus ja maan asema idän ja lännen välissä. Pienuudella viitattiin kylmän sodan reaali politiikkaan, jossa Suomen haluttiin pysyvän puolueettomana ja suurvaltojen kiistojen ulkopuolella. Suomen ulkopoliittikkaa onkin kuvailtu juuri pienen valtion kansalliseksi selviytymisstrategiaksi.²⁷⁴ 1990-luvun myötä pienuuden merkitys muuttui ja sillä tavoiteltiin maaimagoa ketteränä ja innovoivana teknologiayhteiskuntana, merkityksinä, joita ei olisi voitu markkinoida ilman kansainvälisen järjestelmän muuttumista ja Nokian nousua vientiteollisuuden ylpeydeksi.

Toinen käsite, jonka suomalainen imagonmuodostus muunsi vastaamaan uuden ajan vaatimuksia, oli maan sijainti idän ja lännen välissä. Kylmän sodan kontekstissa Suomi

---

²⁷¹ Tuomi-Nikula 2015, 284.

²⁷² Tuomi-Nikula 2015, 283.

²⁷³ Railo 2010, 414.

²⁷⁴ Railo 2010, 407–430.

keskittyi viestinnällään selittämään suhdetta itänaapuriinsa mutta 1990-luvun myötä kaksinapainen maailmanjärjestys murtui. Uuden tilanteen myötä viestintää päivitettiin ja käsite muutettiin tarkoittamaan Suomen maantieteellistä gateway-asemaa, jolla tavoiteltiin kaupallista hyötyä turismin ja lisääntyneen kaupankäynnin kautta. Suomesta tavoiteltiin kauttakulkumaata lentoliikenteelle Kaakkois-Aasiaan mutta sillä haettiin myös uusia kaupankäynnin ja turismin mahdollisuuksia lähialueille, asemoiden Suomea porttina Baltiaan ja Pietarin alueelle.

Rautaesiripun murtumisella oli vaikutuksia myös Suomen pohjoismaisuuden korostamiseen imagopolitiikan välineenä. Pohjoismaisuus oli itsenäisyyden ajan muodostanut tärkeän osan kotimaista viestintää, sillä se oli liittänyt Suomen läntisten maiden joukkoon. Tämän toivottiin jatkuvan uudessa ajassa etenkin, jos kohdemaana oli kaukaisempi valtio, johon kohdistuva viestintä perustuisi perusasioiden kertaamiseen. Samaten maakuvaviestintään haluttiin saada muista pohjoismaista vetoapua ja suunnitella yhteisiä kampanjoita varsinkin eksoottisimmissa kohteissa. Tällä puolestaan olisi ollut kustannuksia vähentävä vaikutus.

Kuitenkin Baltian maiden alkaessa brändätä itseään itsenäistymisensä jälkeen osana pohjoista, sekä Suomi että Ruotsi alkoivat karttaa viestinnässään pohjoismaisuuden korostamista. Molemmat valtiot pelkäsivät ”pohjoisen blokin” muotoutumista, mikä olisi saattanut vaarantaa tai hidastaa maiden hyväksyntää osaksi Euroopan Unionia. Varsinkin Suomen tapauksessa integroituminen länteen oli muodostunut jo aiemmin maakuvaviestinnän tärkeimmäksi tavoitteeksi. Suomi sen sijaan viesti maan pohjoisuutta, ideaa tai käsitettä, joka ylittäisi perinteiset idän ja lännen asettamat, rajoittavat määritelmät.²⁷⁵

Yksityisen sektorin nousu osaksi maakuvan muodostamista alkoi lisääntyä 1990-taitteen myötä. Tämä edusti myös kotimaassa alkanutta siirtymää julkisuusdiplomatiaan, jonka myötä tuli yhä yleisemmäksi ja hyväksytyimmäksi luoda maakuvaa kaikkien mahdollisten vaikutuskanavien kautta. Sittemmin, teknologian kehityksen myötä, makekuva on henkilöitynyt edelleen ja kentällä toimii jo mittava joukko erilaisia suuria ja pieniä toimijoita. Konsulttien käyttö näkyi eritoten Maanantaiseuran ulkoministeriön osuudessa, jossa etsittiin Suomen menestystekijöitä globalisoituvassa maailmassa. Siinä konsultit seurasivat keskustelua ja toimivat varsinaisessa tilaisuudessa aiheiden esittelijöinä.

---

²⁷⁵ Browning 2015, 299–300.

Lama olisi itsenäisesti nostanut talouskeskustelun julkisuuden kestoaiheeksi, mutta 1990-luvun taite ja julkisuusdiplomatian omaksuminen jouduttivat muutosta. Valtion rooli alettiin nähdä ennemmin talouden parametrien kautta ja maakuvatyö ainoastaan julkishallinnon kautta ei ollut enää talouskurin aikana samalla tavoin perusteltavissa. Kantinen seuranta muotoutuikin pohdinnoiksi erilaisista työllistämisen mahdollisuuksista mutta erityisen kovaksi arvostelu yltyi Niiniluodon työryhmän ja Maanantaiseuran toimintaa kohtaan. Maanantaiseuran pöydälle jätö viesti julkisuuden luomasta paineesta, mikä vaikutti toiminnan käynnistymiseen ja luonteeseen.

Hiukan paradoksaalisesti, hallintokulttuurin vähittäinen muutos tukemaan ulkopuolisia asiantuntijoita ei ole sittemmin pienentänyt kustannuksia, vaan pikemminkin päinvastoin. Verraten esimerkiksi Kantinetta sitä myöhemmin seuranneeseen Maabrändivaltuuskunnan loppuraporttiin 2010, Kantinen tuottamat kustannukset olivat vain murto-osa siitä mitä brändäämisprosessi 2008–2011 maksoi veronmaksajille. Koska raporttien pohjavire oli luonteeltaan samanlainen ja ehdotuksetkin peilasivat toisiaan, selittäväksi tekijäksi jäi usko yksityisen sektorin ylivertauuteen kampanjoiden laatimisen suhteen. Konsulttivetoiset maabrändäyskampanjat ovatkin sopineet hyvin yhteen maavertailujen kansainvälisen luonteen kanssa ja toistaneet usein samaa, neutraalia sekä talousliberaalia sanomaa.²⁷⁶

Varsinaisista tiedotuksen keinoista ulkopuolisen rahoituksen hankinta muodostui vaikeaksi ja ulkoministeriö käyttikin usein hyvin perinteistä keinovalikoimaa. Tämä näkyi erityisesti Strasbourgin ja Münchenin kampanjoiden tiedottamisessa, joissa panostus keskitettiin pienen budjetin yhteistyöhön halutulle kohdeyleisölle. Laajamittaiseen tiedotukseen olisi epäilemättä tarvittu enemmän resursseja ja mainostoimiston apua etsittiin ainoastaan Pohjois-Amerikkaan suunnattavaan tiedotukseen. Yleisesti maakuvatiedotuksessa käytettiin harkintaa ja edustustojen palautteestakin kävi ilmi, että kohdennettu ja personoitu viestintä on vaikutukseltaan parempi kuin laajamittaiset mainoskampanjat.

Materiaalivalinnat olivat myös sidonnaisia kulttuuriin ja tiedotettavan kohteen läheisyyteen. Suomen panostus keskittyi ennen kaikkea teollistuneisiin lähialueen maihin sekä Japaniin ja Yhdysvaltoihin. Suurimpana puutteena edustustokyselyn palautteessa vastaajat näkivät

---

²⁷⁶ Clerc, Valaskivi 2018, 780.

painotuotteiden kielen, jonka tulisi olla aina kohdemaan äidinkielellä. Reaktiot erilaisten tunnuslauseiden käyttöön vaihtelivat mutta vastauksissa painottui harkinta. Esimerkiksi toimivuuden käyttöä epäiltiin järkeväksi, sillä kyselyn aikoihin ulkomaisen lehdistön kirjoitukset Suomesta käsittelivät lähinnä laman syvyyttä. Samaten vihreyden rooli muodostui ristiriitaiseksi, vaikka sillä pyrittiin ainoastaan luomaan Suomesta positiivinen kuva ympäristöystävällisenä hyvinvointivaltiosta. Kehittyvät taloudet suhtautuivat skeptisesti luonnonsuojelun korostamiseen, sillä se nähtiin rikkaiden valtioiden keinona hillitä kehittyvien maiden talouskasvua. Toisaalta vihreydelle annettiin myös kannustusta, eritoten silloin, jos Suomi pystyisi kehitysavun kautta auttamaan kohdemaan vihreää siirtymää.

Kantine omasi pitkän varjon, jonka ideologiset juuret löytyvät kauempaa historiasta ja jonka vaikutus, vaikkakin laman vesittämänä, oli kiistaton määrittämään viestinnän strategiaa kylmää sotaa seuranneina vuosina. Kantine lähestyi Suomen maakuvatiedottamista korostamalla koulutusta, kulttuuria sekä ympäristöä ja sittemmin Maabrändiraportin versio samasta teemasta oli korostaa toimivuutta, luontoa ja koulutusta.²⁷⁷ Koska kylmä sota oli päättynyt, Suomen maakuvatyö kohtasi kovan paineen pyrkiessään löytämään keinoja jatkaa integroitumiskehitystä keskellä talouskriisiä. Samanaikaisesti lama nopeutti 1990-luvun taitteessa Suomen sisäisen konsensuskulttuurin murtumista, mikä johti samalla useiden erilaisten työryhmien syntyyn pohtimaan maan identiteettiä. Tähän yhdistettynä samanaikainen ja nopea Itä-Euroopan demokratisoitumiskehitys muutti Suomen lähialueiden geopoliittisen tilanteen. Tästä voidaan todeta, että Kantinen valmistuessa 1990 sekä kansainvälinen järjestelmä että suomalainen yhteiskunta olivat nopean muutoksen edessä. Ulkoministeriön lehdistö- ja kulttuuriosaston lanseeratessa Suomelle uudet painopisteet 1993, maakuvan tarkastelun ja päivityksen hetki oli koittanut, sillä ”*Suomi-kuva kellui.*”²⁷⁸

---

²⁷⁷ Tehtävä Suomelle - Maabrändiraportti 2010, 41–43

²⁷⁸ Kööpenhamina, Timo Heino. 29.4.1993. UTKT II (29.4-5.5.1993) UMA Signum 80.40

Lähdeluettelo

I Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Valtioneuvoston kulttuurihanke

Valtioneuvoston kulttuurihankkeen arkisto

Valtioneuvoston kulttuurihankkeen asiakirjat 1992–1995

Kansiot 1, 5 & 8

Ulkoasiainministeriön arkisto (UM)

Ulkomaanedustuksen koordinaatiotyöryhmä UTKT Signum 80.40

Vuosi 1993 (1.1.–28.4.)

Vuosi 1993 (29.4–5.5.)

Vuosi 1993 (6.5–31.12)

Kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunta Kantine Signum 80.40

V. 1992–1993

II Lehistöaineisto

Helsingin Sanomat 1992–1996

III Tutkimuskirjallisuus

Alasuutari Pertti. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino, 2011.

Anderson Benedict. *Kuvitellut yhteisöt – Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino, 2017.

Aunesluoma Juhana. *Vapaakaupan tiellä – Suomen kaupp- ja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2011.

Brown Robin. ”Maakuvapolitiikan neljä paradigmaa kansainvälisissä suhteissa”. Suomeksi kääntänyt Virpi Kivioja. *Sotapropagandasta brändäämiseen – Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*, toim. Virpi Kivioja, Olli Kleemola ja Louis Clerc. Jyväskylä: Docendo, 2015, 331–346.

Browning Christopher. ”Small-State Identities: Promotions Past and Present”. *Histories of Public Diplomacy and Nation Branding in the Nordic and Baltic Countries – Representing the Periphery*, toim. Louis Clerc, Nikolas Glover ja Paul Jordan. Leiden; Boston: Brill Nijhoff 2015, 283–300.

Browning Christopher S. ja Antonio Ferraz de Oliveira. ”Introduction: Nation Branding and Competitive Identity in World Politics, *Geopolitics vol 22, no 3*. Routledge 2017, 481–501.

Clerc Louis. ”Reputation by Committee? Finland’s Committee for International Information. 1988–1990”. *The Hague Journal of Diplomacy* 9, 2014. Brill Nijhoff, 176–210.

Clerc Louis. ”Ulkoasiainministeriö ja Suomen maakuvapolitiikan koordinointi kylmän sodan aikana”. *Sotapropagandasta brändäämiseen – Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*, toim. Virpi Kivioja, Olli Kleemola ja Louis Clerc. Jyväskylä: Docendo, 2015, 188–216.

Clerc Louis. ”Variables for a history of small states imaging practices – The case of Finland’s international communication in the 1970s – 1980s.” *Place Branding and Public Diplomacy* 12, 2016, 110-123.

Clerc Louis ja Katja Valaskivi. ”Propaganda rebranded? Finland’s international communication from the Kantine committee to the Mission for Finland report.” *International Journal of Cultural Policy vol 24, no 6*. Routledge 2018, 773–785.

Clerc Louis, Virpi Kivioja ja Olli Kleemola. ”Johdanto – Suomi Suomi-kuvaa kautta aikojen”. *Sotapropagandasta brändäämiseen – Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*, toim. Virpi Kivioja, Olli Kleemola ja Louis Clerc. Jyväskylä: Docendo, 2015, 13–29.

Cull Nicholas J. ”Public Diplomacy: Taxonomies and Histories”. *The Annals of American Academy* 616, 2008, 31–54.

Donner Jörn ja Martti Häikiö. *Suomi-kuva vuonna 0*. Juva: WSOY, 1991.

Goff Patricia M. ”Cultural Diplomacy”. *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. Second Edition, toim. Nancy Snow ja Nicholas J. Cull. New York; London: Routledge 2020, 30–37.

Hart, Justin. ”Historicizing the Relationship between Nation Branding and Public Diplomacy”. *Nation Branding in Modern History*, toim. Carolin Viktorin, Jessica C.E Gienow-Hecht, Annika Estner ja Marcel K. Will. New York; Oxford. Berghahn 2018, 221–230.

Heino, Timo. ”Julkisuusdiplomatian kehitysvaiheet 2000-luvulla ja nykytilanne”. *Sotapropagandasta brändäämiseen – Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*, toim. Virpi Kivioja, Olli Kleemola ja Louis Clerc. Jyväskylä: Docendo, 2015, 253–291.

Jussila Osmo. ”Suomen hallinnon kytkeminen Venäjään”. *Suomen poliittinen historia 1809–2006*, toim. Osmo Jussila, Seppo Hentilä ja Jukka Nevakivi. Helsinki: WSOY, 2006, 27–32.

Kalela Jorma. *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus, 2000.

Kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunta. *Loppuraportti 1990*. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1990.

Kauppa- ja teollisuusministeriö. *Suomen Kuva – työryhmä. Muistio*. Helsinki, 1987.

Lähteenkorva Pekka ja Jussi Pekkarinen. *Idän etuvartio? Suomi-kuva 1945–1981*. Helsinki: WSOY, 2008.

Maiche Karim. *Mitäs me länsimaalaiset! Suomi ja lännen käsite*. Helsinki: Into, 2015.

Meinander Henrik. *Tasavallan tiellä – Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Helsinki: Schildts, 1999.

Numminen Jaakko. *Sivistys-Suomen synty I – Opetusministeriön kansliapäällikkö muistelee. Koulutuspolitiikka*. Helsinki: Edita, 2020.

Nye Joseph. ”Public Diplomacy and Soft Power”. *The annals of American Academy* 616, 2008, 94–109.

Paavonen Tapani. ”Eristäytyneestä rajamaasta eurooppalaisen yhteisön ytimeen”. *Suomi muuttuvassa maailmassa – Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*, toim. Erkka Railo ja Ville Laamanen. Porvoo: Edita 2010, 381–406.

Railo Erkka. ”Pienen valtion kansallinen selviytymisstrategia”. *Suomi muuttuvassa maailmassa – Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*, toim. Erkka Railo ja Ville Laamanen. Porvoo: Edita 2010, 407–431.

Saarenmaa Laura. ”Success Story, Suomi-kuva ja tennissukat – 1980- ja 1990-lukujen taitteen kiista suomalaisuuden esityksistä maailmalla”. *Tehtävä kulttuurille – Talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet*, toim. Mikko Lehtonen, Katja Valaskivi ja Hanna Kuusela. Tampere: Vastapaino, 2014, 223–251.

Tarkka Jukka. *Uhan alta unioniin – Asennemurros ja sen unilukkari EVA*. Helsinki: Otava, 2002.

Tehtävä Suomelle! – Miten Suomi ratkaisee maailman viheliäisimpiä ongelmia. *Maabrändivaltuuskunnan loppuraportti*. Finland Promotion Board, 2010.

Tuomi-Nikula Petri. ”Kantinesta EU-puheenjohtajuuteen – Suomen julkisuusdiplomatia 1990-luvulla”. *Sotapropagandasta brändäämiseen – Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*, toim. Virpi Kivioja, Olli Kleemola ja Louis Clerc. Jyväskylä: Docendo, 2015, 253–291.

Vihavainen Timo. *Kansakunta rähmällään – Suomettumisen lyhyt historia*. Helsinki: Otava, 1991.

Viktorin, Carolin, Jessica C.E Gienow-Hecht, Annika Estner ja Marcel K. Will. ”Beyond Marketing and Diplomacy – Exploring the Historical Origins of Nation Branding”. *Nation Branding in Modern History*, toim. Carolin Viktorin, Jessica C.E Gienow-Hecht, Annika Estner ja Marcel K. Will. New York; Oxford, Berghahn, 2018, 1–26.

Muu kirjallisuus

Isohookana-Asunmaa Tytti. ”Idealismin ja realismin kohtaaminen”. *Valtioneuvoston kulttuurihanke 1992–1995*. Helsinki, Edita, 11–20.

Moitus Sirpa. ”Kantine ja Valtioneuvoston kulttuurihanke”. *Valtioneuvoston kulttuurihanke 1992–1995*. Helsinki: Edita, 1996, 177–186.

Mäkelä Keijo. ”Suomi kohtaa kansainvälisyyden – kolmiodraamoja”. *Valtioneuvoston kulttuurihanke 1992–1995*. Helsinki: Edita, 1996, 155–158.

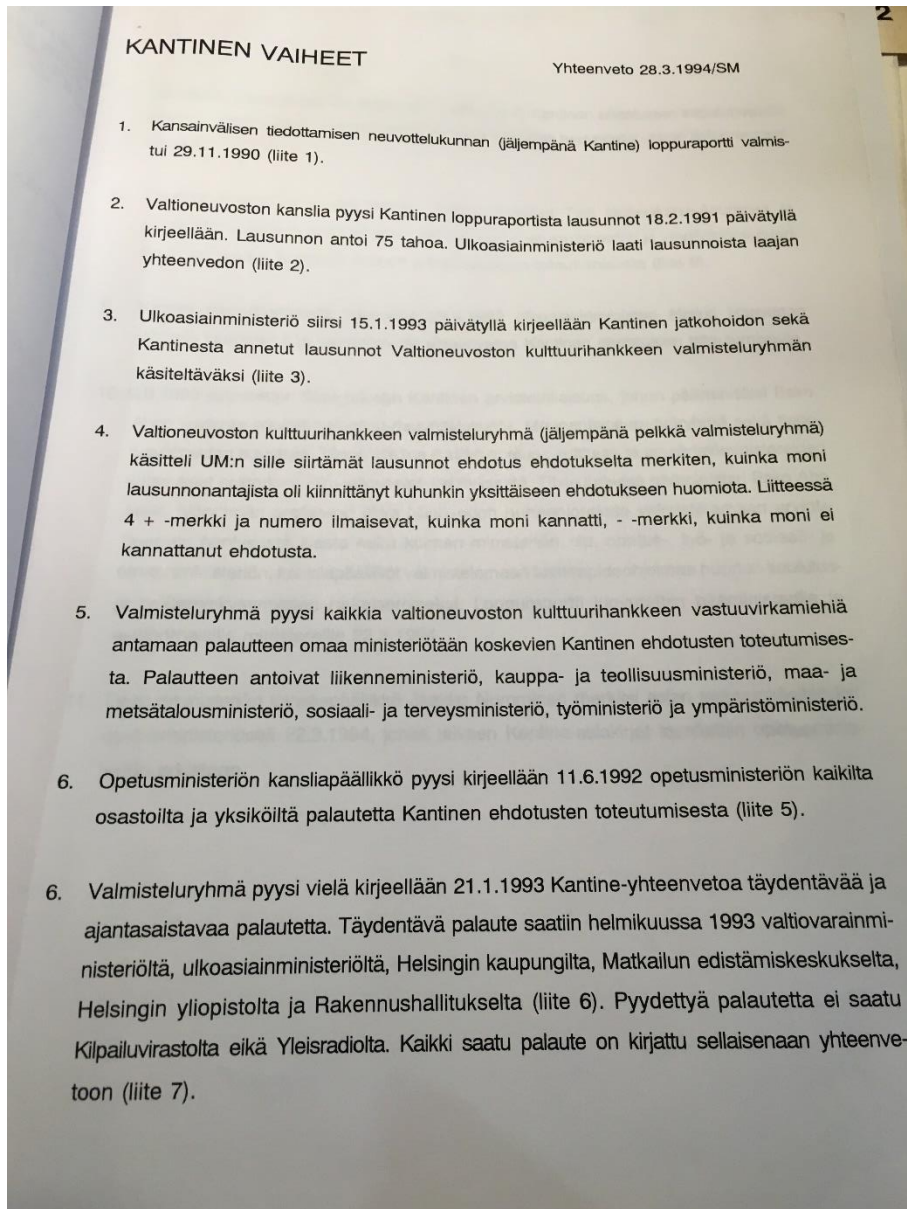
Niiniluoto Ilkka. ”Suomen henkisen tilan työryhmä”. *Valtioneuvoston kulttuurihanke 1992–1995*. Helsinki: Edita, 1996, 187–200.

Opetusministeriö. *Suomi Maailmalla – Tulevaisuuskuvia*. Helsinki: Painatuskeskus, 1993.

Tuomikoski Paula. ”Valtioneuvoston kulttuurihankkeen muotoutuminen ja maanantaiseura”. *Valtioneuvoston kulttuurihanke 1992–1995*. Helsinki: Edita, 1996, 21–44.

LIITTEET

Liite 1: Kantinen vaiheet

Kuva 1: Kantinen vaiheet. Kuva: Joonas Junttila. Yhteenveto 28.3.1994. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA

7. Valmisteluryhmä lähetti kirjeellään 10.5.1993 (liite 8) Kantinen ehdotusten toteutumisesta laaditun yhteenveton ulkoasiainministeriölle ja Kantinen neuvottelukunnan tietoonsaattavaksi.
8. Opetusministeri Riitta Uosukainen, kulttuuriministeri Tytti Isohookana-Asunmaa ja ympäristöministeri Sirpa Pietikäinen allekirjoittivat opetusministeriön ja ympäristöministeriön yhteenveton Kantinen kolmen pääehdotuksen toteutumisesta (liite 9).
9. Kantine-neuvottelukunta kokoontui 25.5.1993 ulkoasiainministeri Heikki Haaviston johdolla käsittelemään valmistunutta yhteenvetoa Kantinen ehdotusten toteutumisesta.
10. 6.9.1993 järjestettiin Säätytalossa Kantinen arviointitilaisuus, johon pääministeri Esko Ahon kutsusta osallistui Kantine-neuvottelukunta, Maanantaiseura-työryhmä sekä tiedotusvälineiden edustajia. Tilaisuudessa kuultiin opetus-, kulttuuri- ja ympäristöministereiden katsaukset sektorinsa viimeaikaisesta kehityksestä. Tilaisuudessa pääministeri Esko Aho asetti työryhmän professori Ilkka Niiniluodon puheenjohtolla valmistelemaan arviota Suomen henkisestä tilasta sekä kolmen ministeriön, so. opetus-, työ- ja sosiaali- ja terveysministeriön, kansliapäälliköt valmistelemaan toimenpideohjelman nuorten koulutus- ja työllisyyskysymysten ratkaisemiseksi. Loppuraportti luovutettiin pääministerille ja asianomaisille ministereille 22.3.1994.
11. Opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen merkitsi asian loppuunkäsittelyksi opetusministeriössä 22.3.1994, jonka jälkeen Kantine-asiakirjat toimitettiin opetusministeriön arkistoon.

Kuva 2: Kantinen vaiheet. Kuva: Joonas Junttila. Yhteenveto 28.3.1994. VNK 1992-1995, Kansio 8. KA

LIITE 2: Maanantaiseuran jäsenet

Työryhmän varsinaisiksi jäseniksi opetusministeriö kutsui

toimittaja Umayya *Abu-Hannan*, joka palestiinalaissyntyisenä suomalaisvaikuttajana ja Helsingin kaupungin valtuuston jäsenenä edusti maahanmuuttajan ja monikulttuurisuuden näkökulmaa,

johtaja Olli *Alhon*, joka on monivuotinen vaikuttaja suomalaisessa kulttuurielämässä ja joka parhaillaan oli radionjohtana Yleisradiossa,

Ortodoksi-piispa *Ambrosiuksen*, joka oli tullut tunnetuksi laaja-alaisista yhteyksistään ja vaikutuksestaan suomalaisessa yhteiskunnassa,

Helsingin ev.-lut. tuomiokirkkoseurakunnan tuomiorovasti, teol. tri Mikko *Heikan*, joka on tutkijana ja journalistina käyttänyt useita tärkeitä puheenvuoroja,

päätoimittaja Eero *Hyvösen*, joka nimeämishetkellä oli City-lehden toimittaja ja sittemmin siirtyi Radio Cityn päätoimittajaksi,

sellotaiteilija Seppo *Kimasen*, joka on tullut tunnetuksi paitsi taiteilijana myös Kuhmon kamarimusiikkifestivaalien johtajana ja kulttuuripoliittisten puheenvuorojen käyttäjänä,

toimittaja Juha *Kuisman*, joka on erityisesti kansantaloustieteen näkökulmasta pohtinut suomalaisen maaseudun ja maatalouden kehitysnäköaloja ja suomalaista identiteettiä. Työryhmäkauden aikana Juha Kuisma siirtyi erityisavustajan tehtäviin valtioneuvoston kansliaan,

kauppatieteiden tohtori Mika *Mannermaan*, joka on tullut tunnetuksi tulevaisuuden tutkimuksen uranuurtajana Suomessa,

kirjailija Lassi *Nummen*, joka on kaunokirjallisen toimintansa ohella ollut aktiivinen kulttuuripoliittinen vaikuttaja,

toimitusjohtaja Pertti *Pasasen*, joka on tullut tunnetuksi suomalaisen viihteen parissa,

puheenjohtaja Ulf *Sundqvistin*, joka kutsuttiin tehtävään oppositiopuolueen puheenjohtajana,

toimitusjohtaja Riitta *Tannisen*, joka oman mainostoimistonsa ohella toimi aktiivisena Nuorkauppakamarissa etenkin sen koulutusasioissa,

taiteen kandidaatti Minna *Tarkan*, joka on nouseva nuoren polven taiteen tutkimuksen ja taidekritiikin uranuurtaja,

projektipäällikkö Teppo *Turkin*, joka oli tullut tunnetuksi Radio Cityn perustajana, monista journalistisista tehtävistään ja joka parhaillaan oli johtamassa viestintäkulttuurikoulutusprojekti NOVAA,

filosofian lisensiaatti Leena *Vilkan*, joka oli keskittynyt toiminnassaan ja tutkimuksessaan luonnon, eläinten ja tulevien sukupolvien aseman puolustamiseen ja toimittaja Michael *Wileniuksen*, joka toimi Yleisradiossa ruotsinkielisen osaston tehtävissä.

Työryhmän työskentelyyn kutsuttiin osallistumaan varsinaisten jäsenten lisäksi opetusministeriön asiantuntijaorganisaatioiden ja sidosryhmien edustajina

pääjohtaja Vilho *Hirvi* opetushallituksesta,

pankinjohtaja Harri *Holkeri* liikuntaneuvoston puheenjohtajana,

toiminnanjohtaja Tuulikki *Karjalainen* taiteen keskustoimikunnan puheenjohtajana,

suunnittelupäällikkö Liekki *Lehtisalo*, opetusministeriön suunnittelu- ja kehittämistoiminnan edustajana,

osastopäällikkö Mikko *Mansikka* ympäristöministeriön ja sen rakennusasioiden edustajana,

ylitarkastaja Keijo *Mäkelä*, opetusministeriön suunnittelusihteeristöstä,

osastopäällikkö Kalervo *Siikala* opetusministeriön kansainvälisten asiain ylijohdajana,

professori Martti *Markkula* ympäristöministeriön toiselta keskeiseltä sektorilta ympäristöneuvoston puheenjohtajana,

puheenjohtaja Antti *Tanskanen* Suomen Akatemiasta, sekä

apulaisosastopäällikkö Petri *Tuomi-Nikula* ulkoasiainministeriöstä Kansainvälisen tiedottamisen neuvottelukunnan entisenä pääsihteerinä ja

valtiosihteeri Pekka *Tuomisto* valtioneuvoston kansliasta pääministerin edustajana.

Työryhmän sihteereiksi määrättiin opetusministeriöstä

neuvotteleva virkamies Paula *Tuomikoski* ja projektisihteeri Sirpa *Moitus*.

Kuva 4: Maanantaiseuran jäsenet. Kuva: Joonas Junttila. Valtioneuvoston kulttuurihanke 1992–1995, 1996, 31–32.